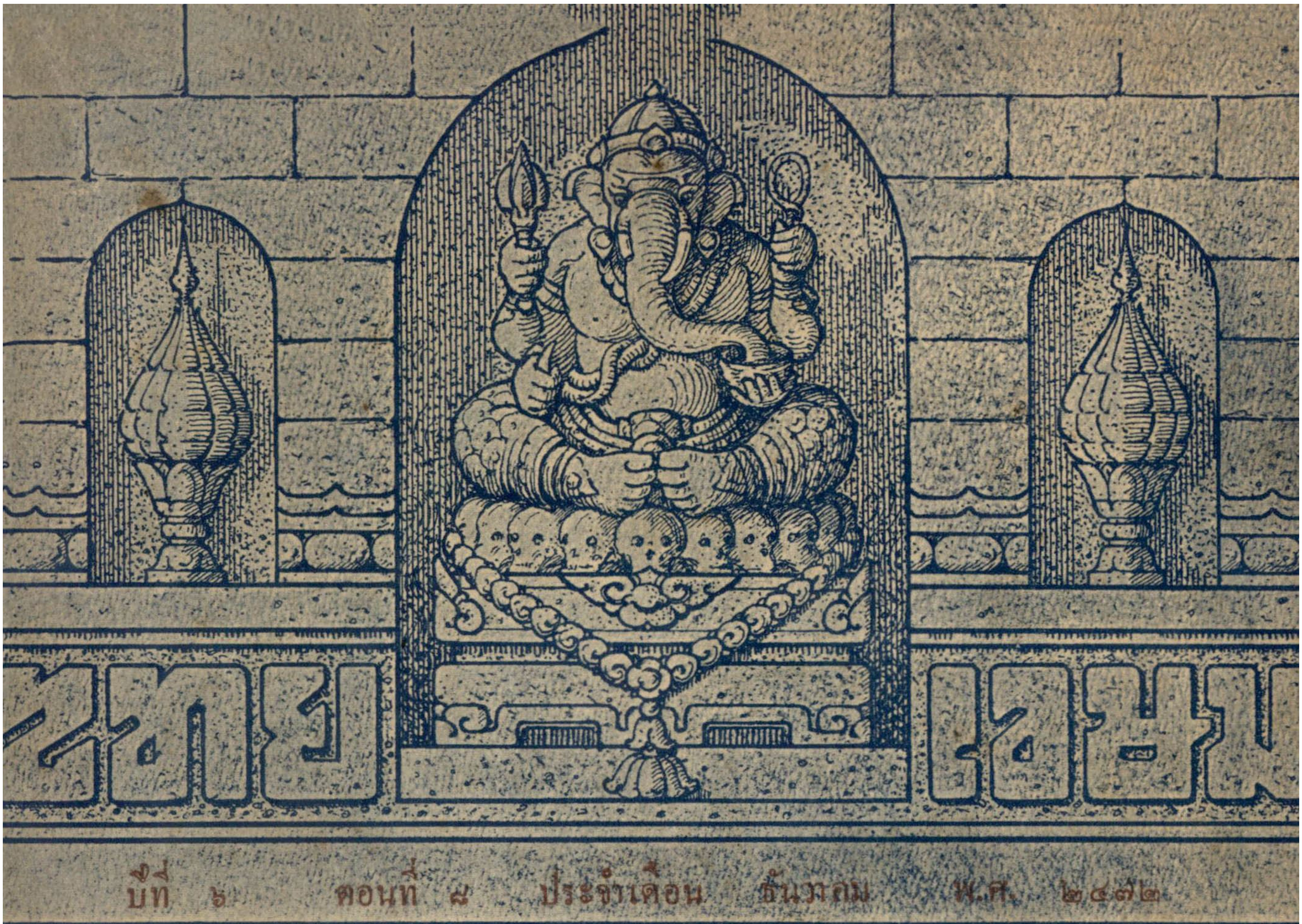

สาสน์

ปีที่ ๖ ตอนที่ ๘ ประจำเดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

น้ำมันตับปลาธรรมดา
จะกินแต่ละช้อนชา เหมือนยาพิษ

แป้ง เยโคมอลต์ ดีกว่า
แต่ละช้อนโอชา เหมือนยาทิพย์

แป้งเยโคมอลต์มีคุณสมบัติเหนือ น้ำมันตับปลาชื่นคาวธรรมดา เปนยอดน้ำมันตับปลา ผสมแป้งมอลต์ มีลักษณะเปนเกล็ดรศโอชา ชวนรับประทาน แก้โรคผอมแห้ง บำรุงกำลังทั้งเด็กผู้ใหญ่

JECOMALT ห้าง บี. กริม แอนโก เยโคมอลต์

ละครบรรดาศักดิ์ไทยเขษม

ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้แสดงละครพูด บทพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง 'งดการสมรส' กับ 'หาโล่ห์' ณโรงละครหลวงสวนมิสสกวัน วันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๒ เวลา ๒๐.๓๐ นาฬิกา เพื่อเก็บเงินสมทบทุนที่เก็บได้จากปีก่อน สร้างหอระฆังและนาฬิกาในบริเวณโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย อุทิศถวายพระราชกุศล

อนุญาตบัตรมีขายล่วงหน้า (ตั้งแต่วันที่ ๑๕ ธันวาคม) ที่โรงพิมพ์ไทยเขษม หน้าวัดราชบพิธ ถนนเฟื่องนคร พระนคร

อัตราค่าที่นั่ง

เก้าอี้หมู่ (๖ เก้าอี้)	หมู่ละ ๕๐ บาท (มีเลขหมาย)
เก้าอี้เดี่ยวหน้าเวที	ที่ละ ๕ บาท (มีเลขหมาย)
ที่นั่งชั้นกลาง	คนละ ๒ บาท
ที่นั่งชั้นบน	,, ๑ บาท

(เด็กเสียเท่าราคาผู้ใหญ่)

บัญชีเรื่อง

ที่ระลึกในการถวายพระเพลิงพระบรมศพ

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

พระบรมราชชนนี

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

โดยพระมหากรุณาธิคุณปกเกล้า ฯ

พระราชทานพระบรมราชานุญาต

เป็นพิเศษ

เครื่องคิดเลข

เบอร์โรส

คิดได้ถึงจำนวน ๙๙,๙๙๙,๙๙๙.๙๙ บวก ลบ คูณ หาร ได้ ให้ความแน่นอนที่สุด สะอาด และเร็วทันใจ ใช้ทำบัญชี คิดเปอร์เซ็นต์ ส่วนลด เลดเจอร์ ทำบิล ฯ ล ฯ ได้อย่างสะดวกที่สุด เป็นเครื่องทนทานจริง ๆ ตามสถานที่ทำการรัฐบาล และห้างร้านใหญ่ ๆ ก็ใช้เครื่อง เบอร์โรส นี้ทั้งสิ้น

การคิดเลขโดยไม่ใช้เครื่องนั้น อาจมีทางผิดพลาดได้ และทำให้เสียการงาน เครื่อง เบอร์โรส จะช่วยให้การงานของท่านเป็นระเบียบเรียบร้อยและน่าดู และเร็วขึ้นด้วย

ขอเชิญท่านโทรศัพท์หรือจดหมายให้ห้างนำมาแสดงให้ท่านดูที่สำนักงานของท่านได้ หรือจะไปชมที่

ห้างสามเหลี่ยม จำกัด

ห้างสามศร ปากคลองตลาด พระนคร

โทรศัพท์ (วัดเลียบ) ๖๕๓ และ (วัดเลียบ) ๒๐๕๕

เป็นเอเยนต์ในกรุงสยาม

ถวายพระพรชัยมงคล

๏ สรวมชพข้าวรพุทธเจ้าคณสมญ –

ญาไทยเขษมบรรณ ประณาม

๏ สมเด็จองคพระราชินีวิบุลงาม

คู่ไทและมิ่งสยาม วิไล

๏ ทรงศักดิ์ทรงคุณทรงพระเกียรติยศไกร

เลอเลิศประเสริฐไพ – บุโลดม์

๏ ทรงเมตตากรุณาประชานิกรโปรด

บำรุงผดุงโสต – ถิสุข

๏ ทรงธรรมสุนทรสุจริตสถิรยุกต์

อุปถัมภ์ทนุกพุท – ธศาสน์

๏ ทรงพิทยาภรณาภิสุนทรฉลาด

ปรีชาสสามารถ อพาร

๏ มิ่งขวัญศรีสุรรัฐสยามศุภตระการ

คู่จอมพระเจ้าปราณ สยาม

๏ ในกาลมงคลฤกษ์เฉลิมพระชนมงาม

ศุภราชพิธีตาม นิยม

๏ ขอน้อมถวายจตุพิธะพรพิชยุตม

สมเด็จบรมรา – ชินี

◎ ขงจำเริญสุจิรายุ วรรณวิมลศรี

เสพสุขสวัสดิ์ พลุตม

◎ บำราศสรรพพยาธิโรคภยประทุษ

ผ่องใสวิไลสุท – ธิองค์

◎ จำนงใดก็ลุได้ประดุจมนประสงค์

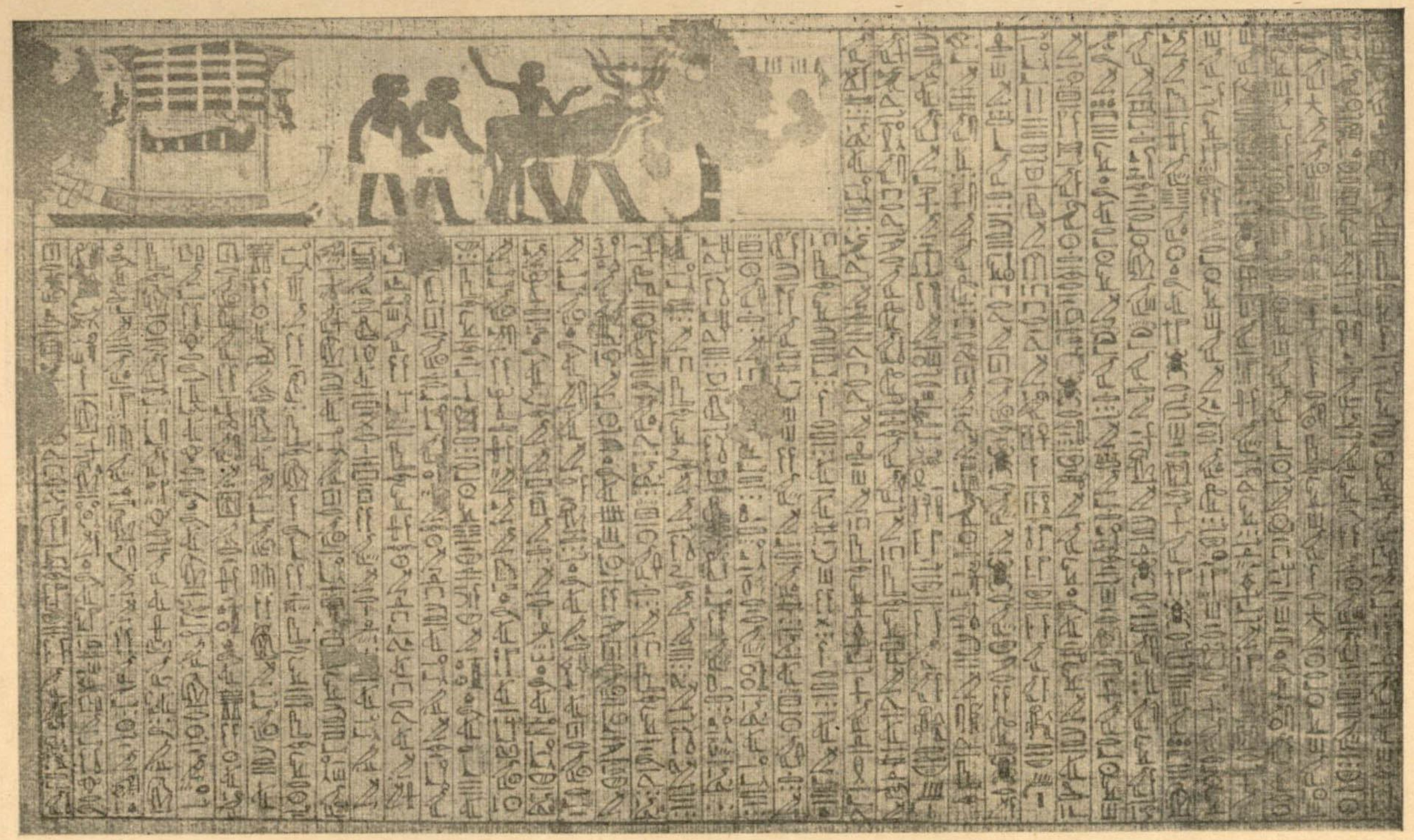
สรรพอุปสัคจง มิมี

◎ ภิยโยภิยยะพิพัฒน์พระเกียรติคุณศรี

บุณยาธิบารมี ภิย์โย.

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า . คณะไทยเขษม

ภาพแสดงวิธีจัดการศพตามแบบโบราณของอิยิปต์ ในสมุดมรณคัมภีร์ (หน้า ๔๑)

ปีที่ ๔๓) วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ เมษายน ๒๕๐๑ – มีนาคม ๒๕๐๒

คำนำ

ก่อนที่จะไปดูที่แห่งใดซึ่งเป็นของโบราณ มีข้อจำเป็นอยู่อย่างหนึ่งที่จะต้องทราบตำนานฤๅพงศาวดารเป็นต้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับที่นั้น ๆ จึงจะทำให้น่าดูมากขึ้น เมื่อเป็นดังนี้แล้ว จึงมาทำให้นึกขึ้นว่าผู้ที่จะอ่านเรื่องเมืองอียิปต์ก็ควรจะต้องได้มีความรู้ล่วงหน้าเป็นทุนไว้บ้างเช่นนั้นเหมือนกัน เพื่อจะได้อ่านเข้าใจเรื่องที่เล่านั้นได้ซึมทราบดี เพราะฉะนั้นในตอนที่ ๑ ของหนังสือเล่มนี้จึงได้นำข้อความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วยอียิปต์มาลงไว้ มีตำนานย่อ กับว่าด้วยภูมิบ้านเมือง ชาติคน พลเมือง อักขระวิธี และเทวดาอันเป็นที่นับถือเป็นต้น ข้อความเหล่านี้ได้เลือกคัดแปลมาจากหนังสือว่าด้วยเรื่องแม่น้ำไนล์ ของ ดอกเตอร์ อี. เอ. วอลลิส บัดช์ *(E. A. Wallis Budge, Litt. D., F. S. A.)* ผู้รักษาของอียิปต์และอัสสิเรียนโบราณที่พิพิธภัณฑ์สถานกรุงลอนดอน แต่ข้อความที่กล่าวไว้ในตอนที่ ๑ นี้ บางทีท่านผู้อ่านบางท่านจะได้ทราบอยู่แล้ว ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ก็ขอได้โปรดข้ามไปอ่านตอนที่ต่อ ๆ ไปนั้นทีเดียว.

ศักราชในที่นี้ได้ใช้คฤสตศักราช เพราะว่าครั้นจะใช้ศักราชอื่นก็ไม่ใคร่สะดวก กล่าวคือศักราชที่คนไทยเราในสมัยนี้เข้าใจกันดีที่สุดก็คือ ศักราชรัตนโกสินทร แต่ศักราชนี้มีน้อยปีนัก ไม่พอกับความต้องการ จะใช้จุลศักราชก็จะคิดเทียบลำบาก พุทธศักราชก็ดูไม่ควรจะใช้ในที่นี้ ส่วนคฤสตศักราชนั้น ปราชญ์ชาวยุโรปได้คิดเทียบไว้ตลอดแล้ว จึงเป็นการง่ายขึ้น และคฤสตศักราชนั้นก็เป็นสิ่งที่คนไทยเราพอจะเข้าใจได้และนับถูก การที่จะใช้ศักราชใด ๆ เทียบกับตำนานของประเทศอียิปต์คงจะมีแต่น้อยไป ไม่พอแก่ความต้องการทั้งสิ้น การใช้ศักราชก็เพื่อประโยชน์ที่จะกำหนดได้ว่าสิ่งใด ๆ มีอายุเพียงไรเท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงเลือกใช้เทียบอายุของโบราณวัตถุอียิปต์ด้วย คฤสตศก ซึ่ง ผู้ชำนาญในโบราณคดีอียิปต์ได้ใช้เป็นหลักฐานมาแล้วนั้น.

ส่วนเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานฤๅโบราณวัตถุ ซึ่งกล่าวถึงในตอนที่ ๒ ที่ ๓ นั้น โดยมากได้ฟังคำอธิบายของท่านผู้ชำนาญในโบราณคดี ชื่อ เอมิล บรุกซ์ (*Emil Brugsch*) เป็นชาวเยอรมัน ทำการอยู่กับรัฐบาลอียิปต์ เป็นผู้รักษาพิพิธภัณฑ์สถานที่ไกโร ได้รับยศขนนางเป็นชั้น เบ (*Bey*) นอกจากที่ได้ฟังจากท่านผู้นี้ ได้ดูเห็นเองฤๅฟังคำอธิบายจากผู้อื่นบ้าง โบราณวัตถุฤๅสถานใดที่ไม่ได้ไปดูก็ไม่ได้กล่าวไว้ในหนังสือนี้.

อนึ่ง นามบุคคล ฤๅนามที่ซึ่งกล่าวถึงในหนังสือนี้ จะเขียนลงเป็นหนังสือไทยให้ตรงสำเนียงนั้นย่อมเป็นการเหลือกำลัง จึงได้เทียบสำเนียงให้ใกล้ที่สุดที่จะเทียบได้ ขอท่านผู้รู้จงได้โปรดอภัยด้วยเถิด.

ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าหวังใจว่า ท่านอ่านหนังสือนี้จะรู้สึกสนุกคล้ายกับที่ข้าพเจ้าได้รู้สึกเมื่อไปดูเองนั้น.

พงศาวดารย่อ

(ศักราชใช้เทียบตามคฤสตศก ก.ค. หมายความว่า ก่อนคฤสต์ คือ ก่อนเริ่มคฤสตศก ค.ศ. หมายความว่า คฤสตศก)

วงศ์ที่ ๑ จากเมืองธิส ฤๅ ธินิส

ก. ค.

๔๔๐๐ ปี — มะนา — ราชาที่ ๑ ในพงศาวดารอียิปต์ ก่อนนี้ขึ้นไป ตามตำนานว่า มีเทวดาลงมาครองอียิปต์ มะนา เป็นผู้สร้างเมือง เมมพีส ได้ทำทำนบกั้นน้ำขุดลำน้ำให้เดิรเลี่ยวไปเสียทางหนึ่ง

๔๓๖๖ — เตตะ — แต่งหนังสือว่าด้วยสรีรศาสตร์ และทำการก่อสร้างที่ เมืองเมมพีส ต่อไป

๔๒๖๖ — เหเสปติ — มีชื่อเสียง เพราะ สมมุตว่า หนังสือ สำคัญสำหรับสาสนาได้แต่งขึ้นในแผ่นดินนี้

วงศ์ที่ ๒ จาก เมมพีส ฤๅ ธินิส

๔๑๓๓ — เนเตร์ไบยู — ในแผ่นดินนี้เกิดแผ่นดินไหวธรณีสูบคนตายมาก ที่เมือง บูบัสติส

๔๑๐๐ — กะเกา — ในแผ่นดินนี้ การบูชา เทวดา อะบิส ที่ เมมพีส กับบูชาเทวดา มเนวิส ที่ เฮลิโอโปลิส รุ่งเรืองมาก

ก. ค.

๔๐๖๖ บาเอนเนเตร์ – ในแผ่นดินนี้มีคำกล่าวว่าแม่น้ำไนล์นั้นมีน้ำผึ้งไหลอยู่ ๑๑ วัน กับในแผ่นดินนี้ได้มีกฤษฎีกาตั้งกฎหมายให้ผู้หญิงสืบวงศ์ครองเมืองได้

วงศ์ที่ ๓ จากเมมฟิส

(ไม่แน่) เนเฟร์กาเสเกร์ – ในแผ่นดินนี้กล่าวว่ามีสุริยอุปราคา

วงศ์ที่ ๔ จากเมมฟิส

๓๗๖๖ เสเนเฟรู – มีอนุสาวรีย์ที่สร้างในแผ่นดินนี้ยังเหลืออยู่มาก ในแผ่นดินนี้ได้ทำบ่อแร่ทองแดงที่ตำบลวาดิมะอาราห์

๓๗๓๓ คูฟู – ได้ทำสงครามกับชาวเมืองสีไน ได้สร้างบีระมิดใหญ่ที่กิเซ

๓๖๖๖ คาฟรา – สร้างบีระมิดที่ ๒ ที่กิเซ

๓๖๓๓ เมนเการา – สร้างบีระมิดที่ ๓ ที่กิเซ

วงศ์ที่ ๕ จากเมืองเอเลพ์นติน

๓๓๖๖ เท็ทกะรา – หนังสือโอวาทของ ปตาเหะเต็ป ซึ่งนับถือกันว่าเป็นหนังสือสอนธรรมะดีอันหนึ่ง ได้แต่งขึ้นในแผ่นดินนี้

๓๓๓๓ อูนัส – ซึ่งได้สร้างบีระมิดไว้อันหนึ่งที่ตำบลสัคคาราห์ บีระมิดนี้ได้มีผู้ค้นพบในชั้นหลังนี้ประมาณ ๒๗ ปีมาแล้ว และเดี๋ยวนี้เป็นที่สำหรับคนโดยมากไปดู

ในระหว่างนี้มี เจ้าแผ่นดินได้ครองเมือง อิยิปต์อีกหลายองค์ แต่ตอนนี้พงศาวดารเกือบจะไม่มีกล่าวถึงเรื่องราวอะไรเลย มีแต่พระนามเจ้าแผ่นดินเท่านั้นโดยมาก จึงตัดข้ามเสีย

วงศ์ที่ ๑๒ จากดิอสโปริสฤาทีบส

ก. ค.

๒๔๖๖ อเมเนมหาตที่ ๑ – ได้ครองราชสมบัติต่อเมื่อได้กระทำสงครามปราบเสี้ยนหนามสัตรูราบคาบแล้ว ได้มีชัยชำนะแก่ชาว อัวอัว คนชาติลิเบียน จำพวกหนึ่งซึ่งตั้งเมืองอยู่ริมตำบลโกรอสโกในเขตต์นิวเบีย และได้แต่งโอวาทไว้ให้แด่ราชโอรส อุเแสร์ตเส็นที่ ๑

๒๔๓๓ อุเแสร์ตเส็นที่ ๑ – ได้กระทำสงครามกับชาวเมืองเอธิโอเบีย เป็นผู้สร้างโอเบลิสก์ศิลาแครนิตและปฏิสังขรณ์เทวสถานที่ตำบลเฮลิโอโปลิส

๒๔๐๐ อเมเนมหาตที่ ๒

๒๓๖๖ อุเแสร์ตเส็นที่ ๒

๒๓๓๓ อเมเนมหาตที่ ๓

๒๓๐๐ อเมเนมหาตที่ ๓ – ในแผ่นดินนี้ได้พิจารณาในเรื่องน้ำขึ้นลดในลำน้ำไนล์มาก กับได้มีขุดคลองทำทำนบสำหรับแบ่งน้ำไปใช้ในการทำนาด้วย ในแผ่นดินนี้ได้ขุดบึงใหญ่ที่ขังน้ำใช้ที่ทางบริเวณเหนือริมปากน้ำไนล์ บริเวณนี้พวกอาหรับเรียกกันว่า เอลฟายยูม บึงนั้นเรียกชื่อว่า บึงเมริส กับได้ทำเครื่องวัดน้ำในแม่น้ำไนล์ไว้กับศิลาที่ตำบล เสมเนห์

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

เลยแก่งที่ ๒ ขึ้นไประยะทางประมาณ ๓๕ ไมล์ และอักษร
จารึกนั้นยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

ก. ค.

๒๒๖๖ อเมเนมหาต ที่ ๔

๒๓๓๓ วงศ์ที่ ๑๓ ถึง ที่ ๑๗

ในระหว่างนี้มีเจ้าแผ่นดินครอง อียิปต์ หลายองค์ แบ่ง
เป็นวงศ์ ๆ ไปดังนี้:—

วงศ์ที่ ๑๓ จากเมืองทีบส ๖๐ องค์ ใน ๔๕๓ ปี
วงศ์ที่ ๑๔ จากเมืองโคอิส ๗๖ องค์ ใน ๔๘๔ ปี
วงศ์ที่ ๑๕ ชาวหิกสส ๖ องค์ ใน ๒๖๐ ปี
วงศ์ที่ ๑๖ ชาวหิกสส ๑๐ องค์ ใน ๒๕๑ ปี
วงศ์ที่ ๑๗ จากเมืองทีบส ๑๐ องค์ ใน ๑๐ ปี

ตามนี้กำหนดตามผู้แต่งพงศาวดารอียิปต์ชื่อ มาเนโท แต่
ไม่มีอนุสสาวรีย์ฤๅสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งจะยึดเป็นหลักแน่นอนได้ว่า
ทั้งจำนวนเจ้าแผ่นดินและจำนวนปีถูกต้องตามนี้ฤๅไม่ เจ้า
แผ่นดินวงศ์หิกสส นั้นดูเหมือน จะมาจาก ทางเมือง เมโซโป-
เตเมีย ชาวหิกสสได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ทางเขตต์เดลตา คือ
ปากน้ำไนล์นั้นก่อนแล้ว เพราะฉะนั้น พวกเจ้า หิกสสจึง
สามารถ รวบรวม กำลัง กระทำสงคราม จนได้ ชัยชำนะ แก่ เจ้า
แผ่นดินที่เป็นชาวอียิปต์ และได้ตั้งตนขึ้นเป็นเจ้าในประเทศ
นั้น พวก จ้าหิกสส มีอำนาจอยู่เต็มที่ราว ๕๐๐ ปี เจ้าแผ่นดิน
หิกสส ในวงศ์ที่ ๑๖ ที่นับว่าเป็นอย่างสำคัญอยู่ก็ คือ อเปปะ

ที่ ๑ กับ อเปปะ ที่ ๒ ครั้นถึงแผ่นดิน เสเคเน็นรา วงศ์ที่ ๑๘ (เมืองทีบส) ได้เกิดมีศึกขึ้นใน ระหว่าง ชาวอิยิปต์ กับ ชาวหิกสส ซึ่งเป็นผู้ปกครอง รบพุ่งชิงชัยกันอยู่หลายปี ลงท้ายพวกหิกสส จึ่งถูกขับไล่ออกจากอาณาเขตต์ อิยิปต์

วงศ์ที่ ๑๘ เมืองทีบส

ก. ค.	
๑๗๐๐	อะอาหเมส – เป็น ผู้ ทำให้ อิยิปต์ กลับคืนเป็น อิสสระอย่างเดิม
๑๖๖๖	อเม็นเหะเต็ปที่ ๑ (กรีก เรียกว่า อเมโนพีส)
๑๖๓๓	เตหุติเมสที่ ๑ (กรีก เรียกว่า ท็อทเมส)
๑๖๐๐	เตหุติเมสที่ ๒
	หาตเษปเสต – ขนิษฐา ของ เตหุติเมสที่ ๒ ได้ส่งทูตไปยังเมืองปุนต์
๑๖๐๐	เตหุติเมส ที่ ๓ – ได้ ยกทัพไป ทำสงครามมีชัยชำนะในแคว้น เมโซโปเตเมีย หลายครั้ง นับว่า เป็น เจ้าแผ่นดินอย่างประเสริฐองค์หนึ่งใน อิยิปต์
๑๕๖๖	อเม็นเหะเต็ปที่ ๒
๑๕๓๓	เตหุติเมส ที่ ๔
๑๕๐๐	อเม็นเหะเต็ป ที่ ๓ – ได้ กระทำการ สงคราม มีไชยในดินแดนทางทิศใต้ อิยิปต์ และใน เอเซีย และปรากฏอยู่ว่าโปรดไปประพาศ ยิง ราชสีห์ในแคว้น เมโซโปเตเมีย เนือง ๆ เมื่อ ค.ศ. ๑๘๘๗ ได้มีผู้ค้นพบราชสาสนหลายฉะบับจาก

ราชาแห่ง บาบิลอนบ้าง แห่งเมโซโปเตเมียบ้าง แห่ง พีนิเซีย บ้าง มายัง อเมนเหะเต็ป นี้ ราชสาสนเหล่านี้โดยมากได้เก็บรักษาไว้ใน พิพิธภัณฑ์สถาน ณกรุงลอนดอนบ้าง ณกรุงเบอรลิน บ้าง ที่ไกโร เองบ้าง จึ่งเป็นพะยานให้เห็นได้ว่าราชาองค์นี้เป็นราชาสำคัญ องค์หนึ่งในพงศาวดาร อียิปต์

อเมนเหะเต็ป ที่ ๔ – มีฉายา ว่า “คูเอ็นอะเต็น” (แปลว่า “รัศมีแห่งดวงอาทิตย์”) เป็นผู้สร้างเมือง คูอะเต็น ซึ่งบัดนี้เป็นเมืองร้าง เรียกตามภาษาอาหรับว่า เตลเอล-อะมารนะ เจ้าแผ่นดินองค์นี้ เป็นผู้เริ่มก่อการบูชาดวงอาทิตย์ ซึ่งเป็นลัทธิใหม่ไม่ตรงกับที่ชาว อียิปต์เคยนับถือมาแต่เดิม เพราะฉะนั้น ในพงศาวดารอยู่ข้างจะติเตียนอยู่ว่าเป็นผู้ละทิ้งสาสนาเดิม ต่อเจ้าแผ่นดินองค์นี้ไปมีเจ้าแผ่นดินครองเมืองอียิปต์อีก ๒ ฤๅ ๓ องค์ ที่เลื่อมใสในการบูชาดวงอาทิตย์

วงศ์ที่ ๑๙ จากทีบส

ก. ค.

๑๔๐๐. รามเสส ที่ ๑

๑๓๖๖ เสติ ที่ ๑ – มีชัยชำนะ แก่พวก กบฏใน ทิศตะวันตกแห่ง เอเซีย เป็นผู้สร้างเทวสถานใหญ่ที่ตำบลอไบดส เป็นผู้ได้สร้างสถานงาม ๆ มาก และเอื้อเพื่อในการปกครองอาณาเขตต์มาก กล่าวว่าได้ขุดคลอง ๆ หนึ่งเชื่อมลำน้ำไนล์กับทะเลแดง

ก.ศ.

๑๓๓๓ รามเสส ที่ ๒ – ได้ยกทัพไป ทำ สงครามใน ประเทศ ใกล้เคียงหลายครั้ง และได้เมือง นิวเบีย อบิสสิเนีย และ ได้ เมโซโปเตเมีย มาเป็นเมืองขึ้นของอิยิปต์ เป็นผู้ที่ได้ สร้างสถานต่าง ๆ หลายแห่ง และเป็นผู้บำรุงศิลปวิทยา ต่าง ๆ มีนักปราชญ์ไปอยู่ใน กรุงทีบส ในแผ่นดินนั้นเป็นอัน มาก กับมีชื่อในพงศาวดารไบเบลว่า เป็นผู้ได้ กระทำการ กดขี่พวกชาวอิสเรล (ฤๅยิว) นั้นเป็นอันมาก

๑๓๐๐ เสติเมเนปตาห์ ที่ ๒ – ในแผ่นดินนี้ชาวอิสเรลถูกกดขี่ เหลือกำลัง พากันหนีออกจากอิยิปต์ ตามพงศาวดาร ไบเบลกล่าวว่า ฟาโรห์ (คือ ราชาแห่งอิยิปต์) ได้ยกทัพ ไล่ติดตามพวก อิสเรล ที่หนีนั้นไปจนถึงฝั่งทะเลแดง โมเสส หัวหน้าพวกอิสเรลได้กระทำปาฏิหาริย์ให้ทะเลแหวกเป็นทาง ให้ชาวอิสเรลเดินข้ามไปได้ แต่พอกองทัพอิยิปต์ตามมา ทะเลก็บีดเข้าดั่งเก่า ชาวอิยิปต์ตายเป็นอันมาก ทั้ง ฟาโรห์ เองด้วย

วงศ์ที่ ๒๐ จากทีบส

๑๒๐๐ รามเสส ที่ ๓ – ได้ทำสถานต่าง ๆ ขึ้นไว้ หลายอย่าง และ ได้ถวายเครื่องบูชาอย่างดี ๆ หลายอย่างแก่เทวดาณเทวสถาน ในกรุงทีบส ในเมือง อไบดส และในเมือง เฮลิโอโปลิส ในแผ่นดินนี้พาณิชยกรรมจำเริญรุ่งเรืองมาก

๑๑๖๖ – ๑๑๓๓ รามเสส ที่ ๔ ถึง ที่ ๑๒ – ในตอนนี้ไม่มีอะไร สำคัญ ปรากฏในพงศาวดาร

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

วงศ์ที่ ๒๑ จากตานิสกับจากทีบส

ก. ค.

๑๑๐๐–๑๐๐๐ ในระหว่างนี้มีเจ้าแผ่นดินครองเมือง แยกเป็น ๒ ภาค คือ วงศ์ตานิส ภาคหนึ่ง วงศ์ทีบส ภาคหนึ่ง

วงศ์ที่ ๒๒ จากบูบัสติส (เตลบัสทา)

๙๖๖ ชาชังค (ฤๅชิชัค) ที่ ๑– ในพงศาวดารไบเบลกล่าวว่า ได้ไปล้อมเมือง เยรูสะเลม

๙๓๓ อัวสารเก็น ที่ ๑

๙๐๐ ตาเกเลท ที่ ๑

๘๖๖ อัวสารเก็น ที่ ๒

๘๓๓ ชาชังค ที่ ๒

ตาเกเลท ที่ ๒

ชาชังค ที่ ๓

๘๐๐ ปะไม

ชาชังค ที่ ๔

เจ้าแผ่นดินเหล่านี้เดาว่า จะเป็นชาติเสมิต (คือ ยิว) เพราะชื่อนั้นเป็นทำนองชื่อภาษาเสมิต เช่นอัวสารเก็นนั้น คล้าย กับ สารกินู เมือง บาบิลอน ตาเกเลทนั้นคล้ายกับตุกุลติฤๅที่เรียกตามพงศาวดารไบเบลว่า ติคลัธนั้น

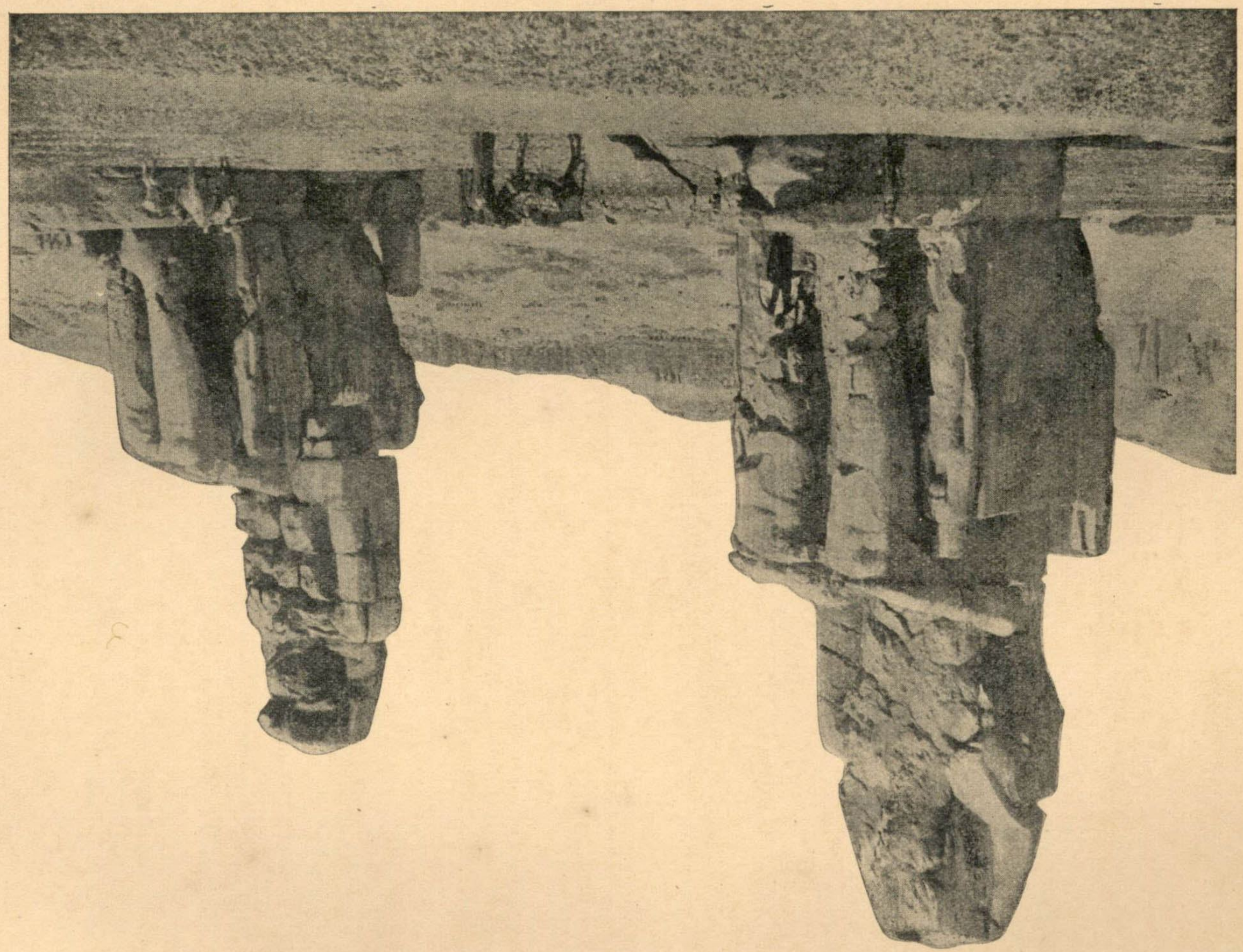
วงศ์ที่ ๒๓ จากตานิส

๗๖๖ เปะทาบัสต์

อัวสารเกนที่ ๓

วงศ์ที่ ๒๔ จากไสส

๗๓๓ บักเอนเรนฟะ (กรีกเรียก บอกคอริส)

3 m. Lapis Lazuli Mus.

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

วงศ์ที่ ๒๕ จากอิธิโอเบี้ย

ก. ค.

๗๐๐ ซาบากา

ซาบาตะกา

๖๙๓ ตะหารคะ – ได้ทำสงครามกับพวกชาวอัสสิเรียหลายครั้ง

วงศ์ที่ ๒๖ จากไสส

๖๖๖ ปเส็มเธ็กที่ ๑ (กรีกเรียกว่าปสัมเมติคัส) ได้อนุญาตให้ชาวกรีกมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตต์เดลตาปากน้ำไนล์ และได้ใช้กองทหารกรีกอาสาในการสงคราม

๖๑๒ เนเกาที่ ๒ (กรีกเรียกเนโค) ได้กระทำสงครามกับโยสิอาห์ ราชาแห่งยุดาห์ (ยิว) ได้ชัยชำนะ แต่ภายหลังพ่ายแพ้แก่เนบุคัดเนซซาร์ที่ ๒ เมืองบาบิลอน (ตามข้อความในพงศาวดารไบเบล)

๕๙๖ ปเส็มเธ็กที่ ๒

๕๙๑ อัวห์อับรา (ในไบเบลเรียกว่า โฮฟรา กรีกเรียกอปริเอส) ได้ยกทัพไปช่วยเซเดกิอาห์ราชาแห่งยุดาห์ซึ่งได้ปราชัยแก่เนบุคัดเนซซาร์ที่ ๒ แต่พวกทหารเบ็นกบฏขึ้นเลยเสียราชสมบัติ และนายทัพผู้หนึ่งชื่ออะอาหเมส (ฤๅอะมาสิส) ได้ขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดินแทน

๕๗๒ อะอาหเมส (อะมาสิส) ที่ ๒ – ได้บำรุงพวกกรีกเป็นอันมาก

๕๒๘ ปเส็มเธ็ก ที่ ๓ – พ่ายแพ้แด่ คัมบิเสส แห่ง เปอรเซีย ณตำบล เปลูเซียม และถูกจับเป็นชะเลย ภายหลังต้อง ถูกประหารชีวิต เพราะเป็นกบฏต่อเจ้าเปอรเซีย

วงศ์ที่ ๒๗ จากเปอรเซีย

๕๒๗ คัมบิเสส – ได้ยกทัพไป ปราบ ชาว อิธิโอเบีย และชาติอื่นที่ตั้งอยู่ใกล้เคียง

๕๒๑ ดาเรียส หิสตัสเปส – ได้พยายามที่จะเปิดทางโบราณที่สินค้าเคยเดิร ได้เริ่มทำเงินตรา และตั้งใจจัดการปกครองอย่างอ่อนโยน และได้พยายามที่จะกระทำการให้เป็นประโยชน์ดีแก่ประเทศ อิยิปต์

๔๘๖ แซรเซส ที่ ๑

๔๖๕ อารตะแซรเซส ที่ ๑ – ในแผ่นดินนี้ชาวอิยิปต์เป็นกบฏครั้งหนึ่ง

๔๒๕ ดาเรียส โนธัส – ในแผ่นดินนี้ชาว อิยิปต์เป็นกบฏขึ้นอีกครั้งหนึ่ง และเจ้าชื่อ อเม็นรุท (กรีก อมิรเตอัส) ได้เป็น ราชา

๔๐๕ อารตะแซรเซส ที่ ๒

วงศ์ที่ ๒๘ จากไสส

อเม็นรุท – ที่เป็นกบฏสำเร็จในแผ่นดิน ดาเรียส โนธส และได้เป็นราชา อิยิปต์ อยู่ในราชสมบัติได้ ๖ ปี

วงศ์ที่ ๒๙ จากเม็นเด็ส

ก.ค.

๓๙๙ ไนฟาเอารุทที่ ๑

๓๙๓ หะการ์

๓๘๐ ปเสมุต

๓๗๙ ไนฟาเอารุทที่ ๒

วงศ์ที่ ๓๐ จากเสเบ็นนิตัส

๓๗๘ เนคต์เฮรุเฮบ (เรียกตาม กรีก ว่า เนคตะเนบัส ที่ ๑)
ได้ชัยชำนะแก่ชาว เปอรเซีย ที่เมือง เม็นเด็ส

๓๖๐ เจเฮร_ ยอมเป็นชะเลยแก่ชาวเปอรเซีย

๓๕๘ เนคต์เนบฟะ (ฤาเนคตะเนบัส ที่ ๒) เสียเมืองแก่
ชาวเปอรเซีย

ชาว เปอรเซีย

๓๔๐ อารตะแซเซส ที่ ๓ (มีฉายาว่า ออคัส)

๓๓๘ อารเสส

๓๓๖ ดาเรียส ที่ ๓ _ พ่ายแพ้แด่อะเล็กซานเดอร์ราชากรุง
มะเซโดเนีย ณตำบล อิสสัส

ชาว มะเซโดเนีย

๓๓๒ อะเล็กซานเดอร์ สร้างเมืองอะเล็กซานเดรีย ได้บูชา

อะเมน ซึ่งเป็นเทวดาที่ นับถือ ของชาว อิยิปต์ เพื่อแสดง
ให้ปรากฏว่า มีความมุ่งดีต่อชาตินั้น

วงศ์ ปโตเลมี

ก. ค.

๓๐๕ ปโตเลมีที่ ๑ โสแตร์ – เป็นนายทัพของอะเล็กซานเดอร์ ได้เป็นราชาครอง อิยิปต์ เมื่อสิ้นแผ่นดิน อะเล็กซานเดอร์ แล้ว ได้สร้างหอสมุดที่ อะเล็กซานเดรีย ซึ่งมีชื่อเสียงปรากฏมากทั่วทั้งโลก และได้ชักชวนนักปราชญ์ชาว กรีก ให้ไปอยู่ที่ อะเล็กซานเดรีย เป็นอันมาก

๒๘๕ ปโตเลมีที่ ๒ ฟิละเดลฟัส – เป็นผู้สร้างประภาคารที่เรียกว่า ฟารส ที่ท่าเรือ อะเล็กซานเดรีย ได้สั่งให้นักปราชญ์อิยิปต์ชื่อ มาเนโธ เป็นผู้แต่งพงศาวดาร อิยิปต์ขึ้น และได้เป็นผู้สั่งให้สร้างไบเบลคัมภีร์เก่าเป็นภาษา กรีก ขึ้น

๒๔๗ ปโตเลมีที่ ๓ อิวเอร์เคเตสที่ ๑ – แผ่นศิลาจาฤกที่เรียกว่า สตีเลคะโนบัส นั้น ได้ตั้งขึ้นใน ปีที่ ๙ ของแผ่นดินนี้ แผ่นศิลา คะโนบัส นี้ พวกนักเลงโบราณคดีนับว่าสำคัญนัก เพราะมีจาฤกทั้งอักษร ไฮเอโรคฤพิค ซึ่งชาวอิยิปต์ใช้กันมาแต่โบราณ ทั้งอักษร กรีก และอักษร เดโมะติค ซึ่งเป็นหนทางให้เทียบเนื้อความ แล้วอ่านหนังสือ อิยิปต์โบราณได้ความ แผ่นศิลา สตีเลคะโนบัส นี้ บัดนี้อยู่ในพิพิธภัณฑ์สถานไกโร อนึ่งในแผ่นดิน ปโตเลมีที่ ๓ นี้ ได้เมือง สิเรีย มาเป็นเมืองขึ้นทั้งหมด และการศิลปวิทยารุ่งเรืองมาก

ก. ค.

๒๒๒ ปโตเลมีที่ ๔ พีโลปาตอร— สร้างเทวสถานใหญ่ที่ตำบลเอ็ดฟู

๒๐๕ ปโตเลมีที่ ๕ เอบีฟาเนส— ในแผ่นดินนี้ได้ไปขอกำลังจากกรุงโรมมาช่วยรบกับเจ้าเมืองอันทิอค และได้เสียเมืองปาเลสติน ครั้น ก.ค. ๑๙๒ ปี ปโตเลมีที่ ๕ ตายด้วยยาพิษ ศิลาโรเสสตาได้ตั้งขึ้นในปีที่ ๙ ของแผ่นดินนี้

ปโตเลมีที่ ๖— ไม่ได้อยู่ในราชสมบัติถึงปี

๑๘๑ ปโตเลมีที่ ๗ พีโลเมตอร์— ถูกอันทิออคัสที่ ๔ จับเป็นชะเลยที่ตำบลเปลูเซียมเมื่อ ก.ค. ๑๗๑ ปี และตาย ก.ค. ๑๔๖ ในชั้นต้นครองราชสมบัติองค์เดียว แต่ภายหลังในระหว่าง ก.ค. ๑๗๐ กับ ๑๖๕ นั้น ปโตเลมีที่ ๘ อิวเอรเคเตสที่ ๒ (เรียกชื่อสามัญว่าพีสคอน) นั้น ได้ครองราชสมบัติด้วยพร้อมกัน แต่ไม่เป็นที่เรียบร้อยเพราะแตกร้าวกับพีสคอน จึงไปที่กรุงโรม กลับมาจากกรุงโรมจึงได้เป็นราชาแต่ผู้เดียวอีก (ก.ค. ๑๖๕)

๑๗๐ ปโตเลมีที่ ๘— พีสคอนจับฆ่าเสีย

๑๔๖ ปโตเลมีที่ ๘ อิวเอรเคเตสที่ ๒ (พีสคอน) เป็นเจ้าแผ่นดินต่อปโตเลมีที่ ๗ ต้องถูกบังคับให้ออกจากราชสมบัติ เมื่อ ก.ค. ๑๓๒ ปี แต่ได้ราชสมบัติกลับคืนอีกเมื่อ ก.ค. ๑๒๕ และอยู่ในราชสมบัติจนตาย เมื่อ ก.ค. ๑๑๗ ปี

๑๑๗ ปโตเลมีที่ ๑๐ โสเตร์ที่ ๒ พีโลเมตอร์ที่ ๒ (มีฉายาว่าละธิรัส) ครองราชสมบัติพร้อมกับนางพระยาเคลียว-

ปาตราที่ ๓ ถูกเนรเทศเมื่อ ก.ค. ๑๐๖ ปี และน้องชายชื่อ
ปโตเลมี อะเล็กซานเดอร์ได้ ครองราชสมบัติแทน แต่
อะเล็กซานเดอร์ นั้น ก็ ถูกเนรเทศ เมื่อ ก.ค. ๘๙ แล้ว
ถูกฆ่า ตาย เมื่อ ก.ค. ๘๗ ปโตเลมี ที่ ๑๐ กลับ เข้ามาครอง
ราชสมบัติครั้งที่ ๒ จนถึง ก.ค. ๘๑ ปี จึงตาย
ปโตเลมี ที่ ๑๑ อะเล็กซานเดอร์ที่ ๑ (ดูข้างบนนี้)

ก. ค.

๘๑ ปโตเลมี ที่ ๑๒ อะเล็กซานเดอร์ ที่ ๒ ถูกฆ่าตาย

๘๑ ปโตเลมี ที่ ๑๓ เนอส ดิออนิสส ขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดิน
ตาย ก.ค. ๕๒

๕๒ ปโตเลมี ที่ ๑๔ ดิออนิสส ที่ ๒ กับ นางพระยา เคลียว-
ปาตรา ที่ ๗ ทั้ง ๒ นี้ ปโตเลมี ที่ ๑๓ ได้สั่งไว้ให้กระทำการ
วิวาห์ด้วยกัน เพื่อจะได้ครองราชสมบัติด้วยกัน และ
ปโตเลมี ที่ ๑๓ ได้มอบให้ ที่ประชุม เสเนต สำเร็จราชการ
กรุงโรมเป็นผู้อภิบาล แต่ปโตเลมี ที่ ๑๔ ให้เนรเทศนาง
เคลียวปาตรา เสีย แล้วได้ คิดฆ่า ปอมเป ซึ่ง เสเนต กรุงโรม
ตั้งเป็นผู้อภิบาลนั้นเสีย เมื่อ ปอมเป ไปเยี่ยม อิยิปต์ ครั้ง
แตกทัพมาจากตำบล ฟารซาเลีย ครั้น ก. ค. ๔๘ ปี
ยูเลียส ซีส้าร์ ได้ยกทัพไป อิยิปต์ เพื่อ อุดหนุน เคลียวปาตรา
ปโตเลมี ที่ ๔ จมน้ำตาย

๔๗ ปโตเลมี ที่ ๑๕ – เป็น น้องชาย ของ นางพระยา เคลียว-
ปาตรา ที่ ๗ ยูเลียส ซีส้าร์ ยกขึ้นครองราชสมบัติ ด้วยกับ
เคลียวปาตรา ภายหลัง เคลียวปาตราแต่งให้คนฆ่าเสีย

๔๕ ปโตเลมี ที่ ๑๖ ซีซาเรียน – เป็นโอรสของ เคลียวปาตรา

พ.ศ. ๒๔๗๒

เมืองอิยิปต์

กับ ยูเลียส ซีส้าร์ เมื่อ ปโตเลมี ที่ ๑๕ ตายแล้ว เคลียวปาตรา ได้ยกขึ้นให้ครองราชสมบัติกับตัวนางผู้เป็นมารดา

ก. ค.

๔๒ มารคัสอันโตเนียส แม่ทัพโรมัน สั่งให้ นางพระยา เคลียว-ปาตรา มาหา อันโตนี มีความลุ่มหลง เคลียวปาตรา จนมีเหตุวิวาทกับ ออคัสตัส ซีส้าร์ ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการกรุงโรม ถึงรบกัน อันโตนี แพ้เลยฆ่าตัวตาย เคลียวปาตรา ก็ฆ่าตัวตายโดยให้งูกัด อิยิปต์ เลยตกไปเป็นเมืองขึ้นกรุงโรม ก. ค. ๓๐ ปี

โรมัน

๒๗ ออคัสตัส ซีส้าร์ – ได้เป็นเจ้าผู้ครองอาณาเขตต์ของกรุงโรมทั้งสิ้น ตั้งให้ คอรเนเลียส คัลลัส เป็นข้าหลวงต่างพระองค์ สำเร็จราชการเมือง อิยิปต์ เป็นคนแรก

ค. ศ.

๑๔ ติเบเรียส

๓๗ คาลิคุลา – ในแผ่นดินนี้พวกยิวถูกกดขี่

๔๑ คลอเดียส

๕๕ เนียโร – ในแผ่นดินนี้ เซนต์ มาร์ก ได้ไปเทศนาสั่งสอนสาสนาคฤสเตียนในประเทศอิยิปต์

๖๙ เวสเปเสียน

๘๒ ดอมิเชียน

๙๘ ตราเยนัส – ได้เบิดใช้คลองระหว่างลำน้ำไนล์ กับทะเลแดงนั้นอีก

ค. ศ.

๑๑๗ เฮเดรียน – ได้ไปเยี่ยม อิยิปต์ ๒ ครั้ง

๑๖๑ มารคัสออเรเลียส

๑๘๐ คอมโมดัส

๑๙๓ เสปติมัสเสแวรัส

๒๑๑ คาระคัลละ ได้ไปที่ อิยิปต์ และสั่งให้ฆ่าคนหนุ่มเสียเป็นอันมาก

๒๑๗ มะครินัส

๒๑๘ เอละคะเบลัส

๒๔๙ เดเซียส – กดขี่พวกคฤสเตียน

๒๕๓ วาเลเรียนัส – กดขี่พวกคฤสเตียน

๒๖๐ คัลลิเอนัส – เลิกกดขี่พวก คฤสเตียน เซโนเบีย นางพระยาผู้ครองเมือง ปัลมีระยกทัพมาตี อิยิปต์ ค.ศ. ๒๖๙

๒๗๐ ออเรเลียน เซโนเบีย – ได้ ครองเมือง อิยิปต์ จน ค.ศ. ๒๗๓ จึงถูกขับ

๒๗๖ โปรบัส

๒๘๔ ดิโอเคลเชียน – ได้สร้างเสาศิลา ที่ เรียก ปรากฏ มาว่า เสาปอมเป นั้น ขึ้น เมื่อ ค.ศ. ๓๐๒ ในแผ่นดินนี้ และกลับกดขี่พวกคฤสเตียนใน อิยิปต์ อีก

๓๒๔ คอนสแตนติน – เป็น ผู้เลื่อมใส สาสนา คฤสเตียน แข็งแรง

๓๓๗ คอนสแตนเชียส

๓๗๕ ธิโอโดเสียส ที่ ๑ – ประกาศ ยกสาสนา คฤสเตียน เป็น สาสนาหลวงของแผ่นดิน และกดขี่ลงโทษพวกที่ถือสาสนา อิยิปต์ อย่างโบราณ

บิซันตีน

(คือ เจ้าที่ครองกรุงบิซันเชียม ฤๅคอนสแตนติโนปล เมื่อแยกอาณาเขตต์โรมเป็น ๒ แผนกแล้วนั้น)

ค.ศ.

๓๙๕ อารคาเดียส ราชาธิราชแห่งบุรพาณาจักร์ (ตรงกันข้ามกับกรุงโรม ซึ่งเป็นปัจฉิมาณาจักร์ ฤๅเมืองฝ่ายตะวันตก)

๔๐๘ ธิโอโดเสียสที่ ๒

๔๕๐ มารซิอานัส

๔๗๔ เซโน

๔๘๑ อนัสเตเสียส

๕๒๗ ยัสติเนียน พวกชาวอิยิปต์ถือสาสนาคฤสเตียน ที่เรียกกันว่า คอปต์ มาจนทุกวันนี้ ได้เริ่มตั้งขึ้นเป็นคณะหนึ่งต่างหาก ไม่รวมขึ้นอยู่ในคณะกรีก

๖๑๐ เหระเคลียส ชาวเปอรเซียได้มายึดเมืองอิยิปต์อยู่ประมาณ ๑๐ ปี แต่เหระเคลียสได้ขับไล่ออกไปเสียเมื่อ ค.ศ. ๖๒๙

(ต่อนี้ไปชาวบิซันตีนออกจะทิ้งอิยิปต์ให้โทรม)

มะสะหมั่น

(คือ พวกแขกที่ถือสาสนา มะหมัด)

๖๓๘ อัมร อิบนเอลอาสิ ตีเมืองอิยิปต์ได้

๖๔๔ อุทมาน

๗๕๐ เบรวานที่ ๒ — เป็นที่สุดของวงศ์อมายยาเด ถูกฆ่า

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

ค. ศ.

๗๕๐ – ๘๗๐ เจ้าวงศ์อับบะสิเด ครองเมืองอิยิปต์

๗๘๖ ฮารูนเอรราสชิด

๘๑๓ มามูน – ได้มาที่อิยิปต์และเบ็ดบีระมิดใหญ่ที่กิเซ

๘๗๐ อาหเมด อิบน ทูลูน – ครองเมือง อิยิปต์

๘๘๔ ฆามะรูเยห์ – ขยายบ้อม ฟอสตาต

๙๖๙ – ๑๑๗๑ เจ้าวงศ์ฟะติมะ ครอง อิยิปต์ และสร้างเมือง มัสร เอลกาหิระ (คือ ไกโร) ขึ้นเป็นเมืองหลวง

๙๗๕ อซีซ – โอรส มูอิส

๙๙๖ ฮากิม – โอรส ของ อซีซ เจ้าองค์นี้ตั้งตัวเป็น อะหล่า อวตารกลาย ๆ

๑๐๒๐ ซาหิร – โอรสของ ฮากิม

๑๐๓๖ อะบูตา มีม เอลมุสตันซีร

๑๐๙๔ มุสตะลี – โอรสของ เอลมุสตันซีร ตีเมือง เยรูสะเล็ม ได้เมื่อ ค.ศ. ๑๐๙๖ แต่ภายหลังแพ้แตกทัพ พวกไปรบครูเสด

๑๑๖๐ อะดีด เลดีนัลลาห – เป็นที่สุดของวงศ์ฟะติมะ

๑๑๗๑ สะลาเห็ดดีน – รบกับกองทัพพวกครูเสด ที่ตำบลหิตติน และตี เยรสะเลม คืนได้

๑๑๙๓ เมลิกเอลอะดิล

๑๒๑๘ เมลิกเอลกะบิล – สร้างเมืองมันซูราห์

๑๒๔๐ เมลิกเอสสาเลห – ชิงราชสมบัติ ตีได้เมือง เยรูสะเล็ม เมืองดามัสคัส และเมือง อัสคาลอน หลุยห์ที่ ๙ แห่งกรุงฝรั่งเศสตีเมือง ดาเมียตตาใน อิยิปต์ ได้ แต่ภายหลังถูก

พ.ศ. ๒๔๗๒ เมืองอิยิปต์

ล้อมอยู่พร้อมด้วยกองทัพณเมือง มันซูราห์ และถูกจับเป็น
ชะเลย

ค. ศ.

๑๒๕๐ – ๑๓๘๐ เจ้าวงศ์มาหะรีต มามลูก ครองอิยิปต์

๑๒๖๐ เบบารส์

๑๒๗๗ กาละอูน

๑๒๙๑ เอลอัสหรัฟคาลีล – ตีเมือง เอเคอร์ได้

๑๓๔๖ หะซัน

๑๓๘๒ – ๑๕๑๗ เจ้าวงศ์บูรคีต ฤๅ เซอรคัสเซียนมามลูก

๑๓๘๒ บารกุก

๑๔๒๒ บรสะเบ

๑๔๖๘ ไกตเบ

๑๕๐๑ เอลฆูริ

๑๕๑๗ ตุมานเบ – สุลต่านเซลิม ที่ ๑ กรุงคอนสแตนติโนปล
ถอดเสีย แล้ว อิยิปต์ เลยตกไปเป็นเมืองขึ้นของตุรกี

๑๗๗๑ อะลีเบ เป็นสุลต่าน อิยิปต์

๑๗๙๘ นะโปเลียนโบนะปาร์ต ตีเมือง อะเล็กซานเดรีย รบกัน
ที่ริม บีระมิด และ กองทัพเรือ ฝรั่งเศส กับ กองทัพ เรือ
อังกฤษ รบกันที่ทะเลหน้าเมือง อบูกีร ทัพเรือฝรั่งเศส แตก
กระจัดกระจาย

๑๘๐๑ อังกฤษ บังคับให้กองทหาร ฝรั่งเศสออกจากอิยิปต์

๑๘๐๕ มะหมัดอะลี ได้รับ ตำแหน่งเป็น ปาชา ครองเมือง อิยิปต์

๑๘๑๑ มะหมัดอะลี ฆ่าพวก มามลูก ที่เคยเป็นใหญ่ในอิยิปต์

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

วงศ์ มะหมัดอะลี

ค. ศ.

๑๘๓๑ มะหมัดอะลี – สำแดงตนเป็น อิสสระ

๑๘๔๘ อิบราฮิมปาชา ขึ้นครองเมือง ต่อบิดา ซึ่งลา ออกจาก ราชสมบัติ

๑๘๔๙ มะหมัดอะลีตาย อับบ๊าสปาชา ถูกฆ่าตายที่ตำบล เบนหะ

๑๘๕๓ ไสดปาชา – รถไฟจาก อะเล็กซานเดรีย ทำแล้ว สำเร็จ และได้ เริ่ม ขุดคลอง สุเอซ ในคราว ราชสมบัติ ของ ไสดปาชา และ ไสดปาชา นี้ ได้สร้างพิพิธภัณฑ์สถานขึ้นที่ ตำบลบูลาก ริมไกโร เพื่อเป็นที่ไว้โบราณวัตถุ และได้อุดหนุนในการ ขุดตรวจโบราณสถานต่าง ๆ ในเมืองอียิปต์

๑๘๖๓ อิสไมลปาชา โอรสของ อิบราฮิมปาชา และนัดดา ของมะหมัดอะลี เกิด ค.ศ. ๑๘๓๐ เป็น ปาชา ครองเมือง อียิปต์ ค.ศ. ๑๘๖๓ สุลต่าน ตุรกี ยกยศขึ้นเป็น เคดิฟ ค.ศ. ๑๘๖๗ อิสไมลได้จัดการให้สร้างรถไฟ อู่เรือ และคลอง หลายแห่ง และได้เริ่มใช้ไปรษณีย์โทรเลข สร้างโรงหีบอ้อย และ ทำ น้ำตาล คลอง สุเอซ ได้ เปิดใช้ ค.ศ. ๑๘๖๙ ได้ขยายอาณาเขตต์ อียิปต์ ออกไปอีกเป็นอันมาก และได้ เมือง สวากิน เมืองมะเซาวา และท่าเรือสองแห่งใน อ่าวเอเดน ชายทะเลในเขตต์ โสมาลี ตอนหนึ่ง กับดิน แดนโดย มาก ที่ ต่อ แดน อบิสสิเนีย และ มณฑล ดาร์ฟูร ด้วย อิสไมล ได้ เสียเงินในค่า บรรณาการกรุง ตุรกี นั้น เกือบ ๗๐๐,๐๐๐ ปอนด์ ในระหว่าง อิสไมล สำเร็จราชการนั้น รัฐบาล อียิปต์ เป็นหนี้มากมายนัก จนรัฐบาล ต่าง ๆ ในยุโรป

ต้องขอตั้งกรรมการไต่สวนว่าจะจัดการอย่างไรจึ่งจะใช้หนี้เหล่านั้นให้หมดได้ ครั้น ค.ศ. ๑๙๗๙ รัฐบาลยุโรปได้ว่ากล่าวกับรัฐบาลตุรกี ซึ่งยังคงนับว่าเป็นใหญ่ใน อิยิปต์ นั้นให้บังคับอิสไมลให้ออกเสียจากตำแหน่ง

ค. ศ.

๑๙๘๐ ติวฟิก – โอรสที่หนึ่งของ อิสไมล ขึ้นครองสมบัติต่อไปจน ค.ศ. ๑๙๙๒ ตาย

๑๙๙๒ อาระบี ปาชา – แม่ทัพ อิยิปต์ เป็นกบฏ จับพวกชาวยุโรปฆ่าในเดือนมิถุนายน กองทัพเรืออังกฤษระดมยิงเมืองอะเล็กซานเดรีย เดือนกรกฎาคม แล้วกองทัพบกอังกฤษเข้ายึดเมือง อิยิปต์ อาระบีปาชา พ่ายแพ้

๑๙๙๕ เยเนราล คอรดอน – ผู้รักษาเมือง คาร์ตูม ถูกพวกผีบุญ มาหดี จับฆ่า อิยิปต์ เลยเสียแคว้น สุดาน แก่พวกผีบุญ

๑๙๙๖ – ๑๙๙๒ ในระหว่างนี้ กองทหารอังกฤษ ยังยึด อิยิปต์ เรื่อย อยู่ อังกฤษจัดการคลังของ อิยิปต์ และการบำรุงบ้านเมืองโดยวิธีอื่น ๆ

๑๙๙๒ อับบ๊าส ฮิลมิ – โอรสของ ติวฟิก ขึ้นครองเมืองต่อไปและยังครองอยู่จนทุกวันนี้

(หมายเหตุ: รายนามเจ้าแผ่นดิน อิยิปต์ชั้นโบราณนั้น ในที่นี้ไม่ได้ลงไว้หมด ถ้าผู้ใดอยากจะทราบรายละเอียด ก็ขอได้โปรดพลิกดูในส่วนเพิ่มเติมข้างท้ายหนังสือนี้เถิด)

ว่าด้วยเมืองอิยิปต์

ชาวอิยิปต์โบราณเรียกเมืองของตนว่า บาค ฤๅ บาเค็ต กับ ตาเมระ และ กัมต์ ก็เรียก บาค นั้นเล็งความถึงที่มีต้น โอลิฟ และ ตาเมระ นั้นเล็งว่าเป็นแผ่นดินน้ำท่วม แต่นามที่ใช้ในศิลาจาฤกต่าง ๆ โดยมากนั้นคือ กัมต์ แปลว่า ดำ เพราะสีดินคล้าม บางทีก็เรียกว่า "เมืองมะเดื่อ" และ "เมืองนัยน์ตาฮอรัส" (คือพระอาทิตย์) ชาวอิยิปต์แบ่งเมืองเป็นสองภาค คือ (๑) ภาคบน เรียกตามภาษาโบราณว่า ตาเรส ฤๅ ตาเคมา หมายความว่า "เมืองปักษ์ใต้" (๒) ภาคล่าง เรียกตามภาษาโบราณว่า ตาเมห หมายความว่า "เมืองฝ่ายเหนือ" (คำว่า ภาคบน และ ภาคล่าง นั้น หมายความว่า เหนือน้ำ ใต้น้ำ เพราะแม่น้ำไนล์นั้นไหลจากทิศใต้ไปสู่ทิศเหนือ จึ่งทำให้ฉงนอยู่บ้าง) เจ้าแผ่นดิน อิยิปต์นั้นเรียกตนว่า "สุเต็นเน็ต" คือ "ราชาแห่งปักษ์ใต้ และฝ่ายเหนือ" และ "เนบเตาวิ" คือ "เจ้าแห่งแผ่นดินทั้งสอง" มงกุฎที่ใช้นั้นมีสองชะนิด เรียกว่า "เตเสร์" ฤๅมงกุฎสีแดงสำหรับเมืองฝ่ายเหนือชะนิดหนึ่ง "เหต" ฤๅมงกุฎสีขาวสำหรับเมืองฝ่ายใต้ ถ้าเป็นเจ้าแผ่นดินปกครองทั่วไปก็ใช้มงกุฎทั้งสองอย่างคุมกันเข้าเป็นอันเดียว เรียกชื่อว่า "เสเข็ต" เมือง อิยิปต์แบ่งออกเป็น "เหสป์" ฤๅมณฑล มณฑลหนึ่งแบ่งเป็น ๔ ส่วน คือ ๑. "นุต" คือ เมืองหลวง ๒. ที่เพาะปลูก ๓. ที่บึง ซึ่งใช้เป็นที่ทำการเพาะปลูกได้บางครั้งบางคราว ๔. คลองและฝายน้ำ ซึ่งจำเป็นต้องรักษาไว้ให้น้ำเดิรสะดวก และต้องทำทำนบกันน้ำเป็นต้น สำหรับใช้ในการเพาะปลูก รายชื่อมณฑลโบราณนั้นดั่งต่อไปนี้

สถาบันหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย เขษม

ในเมืองภาคบน (ใต้)

๑. ตาเกนส์ เมืองหลวง คือ อาบุ (เอเลฟันติน) ภายหลังเปลี่ยนไปตั้งที่เมือง นุบต์ (อมบ๊อส)

๒. เตสเหะรู เมืองหลวงคือ เต็บ (กรีก และโรมัน เรียกว่า อปอลสิโนโปลิสมัคนะ อาหรับเรียกว่า เอ็ดฟู)

๓. เตน เมืองหลวงคือ เนเคบ ภายหลังเปลี่ยนเป็น เสเน

๔. อัวสต์ เมืองหลวงคือ อัวสต์ (ทีบส) ภายหลังย้ายไปตั้งที่ เฮรมอนทิส

๕. เหะรุย เมืองหลวงคือ เก็บติ (กอปตส)

๖. อาวะติ เมืองหลวงคือ ตาเอนเตเรร (เดนดะราห)

๗. เสเด็ม เมืองหลวงคือ หะ (ดิอสโปลิส ปารวะ)

๘. อับตะ เมืองหลวงคือ อับตุ (อไบดส)

๙. อัมสุ เมืองหลวงคือ อะปุ (ปาโนโปลิส)

๑๐. อัว–เจ็ต เมืองหลวงคือ เทบุ (อโฟรดิโตโปลิส)

๑๑. เส็ต เมืองหลวงคือ ชัสเหะเต็ป (หิปเสะเล)

๑๒. ตุ๊ฟ เมืองหลวงคือ เน็นเอ็นตบาก (อันเตโอโปลิส)

๑๓. อเตฟเค็นต เมืองหลวงคือ ไสยุต (อาหรับ เรียกว่า อัสสิยูต)

๑๔. อเตฟเปห เมืองหลวงคือ เกสิ

๑๕. อุน เมืองหลวงคือ เคเมนนุ (แฮรโมนโปลิส)

๑๖. เมห์เห็ต เมืองหลวงคือ เหะเบนนุ

๑๗. (ชื่อไม่ปรากฏ) เมืองหลวงคือ กาสะ

๑๘. สะเปต เมืองหลวงคือ หะสุเต็น

๑๙. อวบ เมืองหลวงคือ ปามะเจ็ต

๒๐. อัมเค็นต เมืองหลวงคือ เคเนนสุ

๒๑. อัมเปห เมืองหลวงคือ เสเมนเหะรุ

๒๒. มาเต็น เมืองหลวงคือ เทปอเห็ต

ในเมืองภาคล่าง (เหนือ)

๑. อเนบเห็จ เมืองหลวงคือ เมนเนเฟร์ (เมมพ์ส)

๒. อะอา เมืองหลวงคือ เสเด็ม

๓. อะเม็นต เมืองหลวงคือ เมนเตนหะบ์ (อะบ์ส)

๔. เสบ์เรส เมืองหลวงคือ เจกะ (คะโนบ์ส)

๕. เสบ์เอมเห็ต เมืองหลวงคือ สะ (ไสส)

๖. กะเส็ต เมืองหลวงคือ เคสุน

๗. (มีอะไรอยู่หน้าแล้วถึง) อะเม็นต เมืองหลวงคือ เส็นต์เนเฟร (เมเตลิส)

๘. (มีอะไรอยู่หน้าแล้วถึง) อับเห็ต เมืองหลวงคือ จูก๊อต

๙. อะจิ เมืองหลวงคือ ปะเอาสาร์ (บุสิริส)

๑๐. กะเกม เมืองหลวงคือ หะตะเหะรับ

๑๑. กะเหะเบ็ส เมืองหลวงคือ กะเหะเบ็ส

๑๒. กะเจ็บ เมืองหลวงคือ เจ็บเนเตร์ (เสเบนนิธส)

๑๓. หะกัต เมืองหลวงคือ อันนุ (เฮลิโอโปลิส)

๑๔. เด็นตอะเบ็ต เมืองหลวงคือ จัน (ตานิส)

๑๕. เตหุติ เมืองหลวงคือ ปาเตหุติ (แฮรโมโปลิส)

๑๖. คาร์ เมืองหลวงคือ ปะบาเนบเต็ต (เม็นเด็ส)

๑๗. สัมเบหุเต็ต เมืองหลวงคือ ปาเด็นเอ็นอะเม็น (ดิอสโปลิส)

๑๘. อัมเด็นต เมืองหลวงคือ ปาบัสต (บูบัสติส)

๑๙. อัมเปห เมืองหลวงคือ ปาออจ

๒๐. เสปต์ เมืองหลวงคือ เกเสม

รวมทั้งบักษ์ใต้ฝ่ายเหนือเป็น ๔๒ มณฑลด้วยกัน

เมือง อิยิปต์โดยแท้หมดเพียงเมือง อัสวัน ดินแดนภายใต้เมืองนั้นออกไปตามริมฝั่งแม่น้ำไนล์ เรียกว่า แคว้น นิวเบีย พวกคนที่อยู่ในดินแดนเหล่านี้ได้รบกวนชาว อิยิปต์มามากแต่โบราณกาล ดั่งมีพะยานปรากฏอยู่ในหนังสือที่จาฤกไว้ในที่ฝังศพโบราณที่ อัสวัน ซึ่งมีกล่าวถึงกองทัพที่ส่งไปรบชาว นิวเบีย ตั้งแต่ชั้นเจ้าแผ่นดินวงศ์ที่ ๑๒ แล้ว ที่แผ่นดินในเมือง อิยิปต์ที่ใช้เพาะปลูกได้มีอยู่ประมาณ ๑๑,๕๐๐ ไมล์ ๔ เหลี่ยม (แต่บัดนี้ได้สร้างทำนบทดน้ำขึ้นที่อัสวัน แล้ว บางทีจะมีที่ดินใช้เพาะปลูกได้มากขึ้นอีก) ในเขตต์เดลตา (คือที่แผ่นดิน ระหว่าง ลำแม่น้ำไนล์ที่แยกออกไปเป็น ๒ แคว ก่อนที่จะถึง ทะเล) นั้น มีที่ดินเพาะปลูกได้ประมาณ ๖๕๐๐ ไมล์ ๔ เหลี่ยม ตามลำน้ำไนล์กับทั้งเขตต์ฟายยูม (คือ บึงเมริส) นั้น มีประมาณ ๕๐๐๐ ไมล์ ๔ เหลี่ยม ที่ล่มใน ทะเล ทราย ลิเบีย กับ แหลม สีไน นั้น นับเข้าอยู่ใน อาณาเขตต์ อิยิปต์ ด้วย อิยิปต์เดียวนี้แบ่งเป็น ๑๔ มณฑล ดั่งต่อไปนี้

อิยิปต์ล่าง

๑. เบะเฮระ (เมืองหลวง ดะมานฮูร)

๒. กัลยูบ (เมืองหลวง เบนหะ)

๓. เซรกีย (เมืองหลวง ซะกาซีก)

๔. ดักฮาลีย (เมืองหลวง มันซูราห์)

๕. เมนูฟ

๖. ฆารบีย (เมืองหลวง ตันตะ)

๗. คีซะ ฤๅ กิเซ

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

อิยิปต์บน

๑. เบนิสุเอฟ (เมืองหลวง เบนิสุเอฟ)
๒. มินเยะ (เมืองหลวง มินเยะ)
๓. ซียุต (เมืองหลวง อัสสิยุต)
๔. คีรคะ (เมืองหลวง สุหาค)
๕. เกนะ (เมืองหลวง เกนะ)
๖. เอสนะ (เมืองหลวง เอสนะ)
๗. วาดิฮัลฟาห

เมืองใหญ่ ๆ เช่น อะเล็กซานเดรีย ปอตไสด สุเอซ ไกโร ดาเมียตตา และอิสไมลียะ เหล่านี้มีผู้ว่าราชการเมืองต่างหาก

ในโบราณกาลนั้น คะเนว่าพลเมืองอิยิปต์แท้มีอยู่ระหว่างเจ็ดล้านครึ่งถึงเก้าล้าน แต่ในกาลบัดนี้ ถ้าจะนับทั้งเมืองขึ้นและเมืองสุดานที่ได้คืนมาแล้วนั้นด้วย รวมพลเมืองคงจะกว่า ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ คน

หวังใจว่าได้อธิบายให้เห็นได้แล้ว รูปเหล่านั้นล้วนเป็นเครื่องสัญญาอันกำหนดแน่นอน ไม่ใช่เขียนไปตามใจ หนังสือใด ๆ ทั้งนั้นก็คืออะไรเล่า ๆ คือ สัญญาสำเนียงนั้นเอง ถึงแม้จะเขียนเป็นรูปร่างอย่างใดก็คงตกลงเป็นสำคัญอยู่ที่สัญญาฤๅนัดหมายกันในหมู่คนมาก ๆ นั้นเอง เป็นต้นว่า ถ้ามีผู้ใดผู้หนึ่ง มีความเห็นว่าตัวอักษรที่ใช้สำหรับเขียนหนังสือไทยนี้ยังไม่เหมาะกับสำเนียง จะคิดตัวอักษรขึ้นใหม่อีกแม้แต่ตัวเดียว ถ้าไม่ได้นัดหมายฤๅสัญญากับคนอื่นไว้ว่า ตัวอักษรอย่างนั้น ๆ จะออกสำเนียงเช่นนั้น ๆ แล้ว คงไม่มีใครเรียกว่า ตัวอักษรเป็นแน่ เพราะคงไม่มีใครอ่านออกสำเนียงได้เลย คงจะต้องนึกว่า ขีดยุ่ง ๆ อะไรอย่างหนึ่งเท่านั้น การที่ได้อธิบายมาเช่นนี้ คือ ประสงค์จะแก้แทนท่านพวกชำนาญในคดีเมือง อิยิปต์ ซึ่งเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ตามที่อ่านได้ในหนังสือ ไฮเอโรคฤพีค แล้วถูกหาความว่าพูดเพ้อเจ้อเล่นตามใจฉะนั้น ตามความจริงเขาอ่านกันได้แท้ ๆ ไม่ใช่พูดเพ้อเจ้อ ฤๅพูดเล่นตามชอบใจ เช่นที่ถูกหาความนั้นเลย หวังใจว่าผู้อ่านตอนนี้มาตลอดแล้ว คงเพ่งเล็งดูว่า จะเป็นจริงเช่นนี้ได้ฤๅไม่

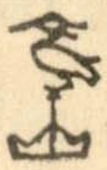
หอพระสมุดวชิรญาณ แห่งชาติ

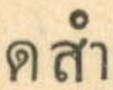
สาสนาและความนิยมของชาวอิยิปต์

เรื่องสาสนาของชาว อิยิปต์โบราณนี้ เป็นเรื่องยากที่จะเข้าใจได้ตลอด แม้แต่ผู้ที่ชำนาญในทางตรวจค้น อิยิปตคดี ยังอธิบายได้โดยยาก แต่เมื่อพิจารณาไปก็พอแลเห็นได้ว่า สาสนานั้นคล้ายสาสนาพราหมณ์ แต่ไม่ใช่เหมือนกันแท้ สิ่งที่ชาว อิยิปต์นับถือนั้นโดยมาก คือ เป็นสิ่งที่สำคัญในโลก เช่นวันกับคืน แสงสว่างกับความมืดเป็นต้น แต่ให้ชื่อเสียให้เป็นเทวะต่าง ๆ ที่เป็นใหญ่ยิ่งกว่าเทวะทั้งปวงก็คือ รา ฤๅ อะเม็นรา ซึ่งนับถือว่า เป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวง (เช่นพระพรหม) พระเป็นเจ้าองค์นี้แบ่งภาคออกไปเป็นเทวะองค์อื่น มี เหะรุ และ อัตม เป็นต้น ส่วน รา เองนั้นสร้างตนขึ้นเอง (เช่นเดียวกับพระพรหมอีก) และมีศักดานุภาพต่าง ๆ หลายอย่างหลายประการ

ชาวอิยิปต์โบราณ มีความเชื่อถือมั่นอยู่อย่างหนึ่ง (และไม่ได้มีเปลี่ยนแปลงความเชื่ออันนี้เลยใน ๕๐๐๐ ปี) คือความเชื่อในชาติหน้า ตั้งแต่โบราณกาลมาชาวอิยิปต์ได้สร้างที่ไว้ศพงาม ๆ และถาวรไว้ เพื่อจะรักษาศพไว้จนถึงกำหนดสมัยที่จะเกิดขึ้นใหม่ ตามหนังสือเก่า ๆ อ่านดูก็เห็นปรากฏได้ว่า เขาเชื่อกันว่า มนุษย์ทุกคนนอกจาก รูป (คือร่างกาย) ยังมีวิญญาณที่เรียกว่า "บา" มีตัวจำลอง (คล้ายเจตภูตของเรา) ที่เรียกชื่อว่า "กา" และยังมี "ขุ" ซึ่งแปลว่า สิ่งที่รู้สึกดีชั่ว (เทือกมโนวิญญาณ) อีกอย่างหนึ่ง คนที่ตายนั้นต้องจัดการรักษาศพไว้ คือ ชำระล้างสิ่งปฏิกูลฤๅที่จะทำให้เน่าเบื่อยนั้นเสียให้สิ้นเชิง แล้วบรรจุของหอมและเครื่องเทศไว้ภายในร่าง พันและห่อด้วยผ้าอย่างดีหลายชั้น แล้วจึงนำไปวางไว้ในที่ไว้ศพ เพื่อคอยกำหนดเวลาที่จะฟื้นขึ้นใหม่นั้นต่อไป

อย่างไร เป็นต้นว่า คำว่า “เน็ม” ในภาษา อิยิปต์ อาจแปลได้ว่า “นอน” “เดิร” “กลับ” “พิการ” “ลิ้น” และ “อีก” เพราะฉะนั้น ถ้าเมื่อเขียนคำที่มีทางจะแปลได้หลายทางเช่นนี้ จึ่งต้องเขียนสัญญากำหนด (ดิเตอรมินะติฟ) กำกับไว้ด้วยเพื่อให้เข้าใจชัด สัญญากำหนดนั้นมีอยู่ ๒ ชะนิด คือ (๑) กำหนดเป็นภาพ (๒) กำหนดเป็นคณะ จะยกอุทธาหรณ์ได้ดังนี้ คือ เมื่อเขียนคำว่า “เมา” คือแมวนั้นแล้ว เขียนเป็นรูปแมวแถมลงข้างท้ายเช่นนี้ เรียกว่าใช้สัญญากำหนดเป็นภาพ แม้เขียนคำว่า “เกร์ห” คือ ความมืดนั้นแล้ว เขียนพ้ามีดาวติดอยู่ดวงหนึ่ง ดังนี้ เรียกว่าใช้สัญญากำหนดคณะ คำบางคำมีสัญญากำหนดหลาย ๆ อย่างก็มี ยกอุทาหรณ์ได้ เช่นคำว่า “บาห”

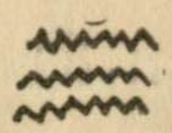
แปลว่า ล้น นี้มีสัญญากำหนดต่อท้ายถึง ๔ ประการ คือ (๑) เป็นสัญญากำหนดสำเนียง “บาห” (๒) เป็นสัญญากำหนดสำหรับน้ำ (๓) เป็นสัญญากำหนดสำหรับบึงฤๅที่น้ำขัง (๔) เป็นสัญญากำหนดสำหรับพื้นดิน รวมเป็น ๔ อย่างดังนี้

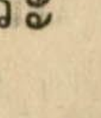
วิธีอ่านหนังสือ ไฮเอโรคฤพิค นั้น โดยมากสังเกตว่า รูปหันหน้าไปทางไหน ให้อ่านตรงกันข้าม แต่จะตั้งลงเป็นแบบแน่ก็ไม่ได้ ที่เขียนในแผ่นปะไปรัสนั้นอ่านได้หลายทาง จนชาว อิยิปต์โบราณเองก็ได้เคยคัดหนังสือกลับหน้าเป็นหลัง และบางทีอ่านจากบนลงมา เช่น อักษร จีน ก็มี

ตามที่ได้เล่าเรื่องหนังสือ อิยิปต์มาแล้วนี้ ก็เพียงแต่โดยย่อ แต่พอจะให้แลเห็นได้ว่า นอกจากผู้ที่ได้พยายามเล่าเรียนและกำหนดจดจำเอาใจใส่มาก ๆ แล้ว ก็จะอ่านได้ด้วยยาก แต่ไม่ใช่เป็นของเหลือวิสัยที่จะอ่าน เช่นที่ได้เคยมีผู้กล่าวอยู่บ้าง เพราะว่าถึงแม้แลดูจะเห็นเป็นรูปนกรูปกาก็จริง แต่

จะเล่าละเอียดในที่นี้ก็ยาวนัก จะกล่าวได้โดยย่อดังนี้ ในระหว่าง ศตพรรษา (เซนจุรี) ที่ ๑๖ ถึงที่ ๑๘ ของคฤสต์ (คือคฤสตศก ๑๕๐๐ กับ ๑๘๐๐ ปี) ได้มีผู้พยายามจะอ่านไฮเอโรคฤพิค เป็นหลายครั้ง ก็หาเป็นผลประการใดไม่ เพราะว่ายังจับเค้าไม่ถูก ครั้น ค.ศ. ๑๗๙๙ มีนายทหารฝรั่งผู้หนึ่งได้ไปพบแผ่นศิลาจากแผ่นหนึ่งที่ตำบลโรเสสตา เป็นศิลาชะนิดที่เรียกว่า บาซัลต์ มีจากอักษรไฮเอโรคฤพิค เดโมะติค และ กรีก ต่อนั้นมาไม่ช้ากองทหารอังกฤษได้ ศิลา นั้นไป และนำไป ลอนดอน หมอ ทอมัส ยัง ซึ่งเป็นผู้รู้ภาษาต่าง ๆ ชำนาญมาก ได้ตรวจแผ่นศิลานี้โดยละเอียดละออ และโบราณคดีสโมสร (โซไซเอตีออฟแอนติแควรีส์) ได้ จัดการ คัดตัวอักษรที่จากนั้นแจกไปตามบรรดาผู้เล่าเรียนในทางหนังสือ ผู้มีความรู้ ๒ คน คือ สิลเวสตร เดอ สาซี (*Silvestre de Sacy*) กับ อะเกอรบลัด (*Akerblad*) ได้ตรวจพบข้อความน่ารู้ในตอนหนังสือ เดโมะติค บางแห่ง ต่อมาอีกประมาณ ๑๐ ปี หมอยัง ได้จัดการแปลหนังสือทั้ง ๓ อย่างที่จากไว้นั้นสำเร็จ และได้พิมพ์ให้แพร่หลาย เมื่อ ค ศ. ๑๘๒๑ ครั้น ค.ศ. ๑๘๒๒ มองซิเออร์ ชัมปอลลิยอง (*Jean Francois Champollion le jeune*) ซึ่งได้เรียนรู้หนังสือ คอปติก อยู่แล้วนั้น ได้แปลหนังสือจากนั้นพิมพ์จำหน่าย อีก และได้ อ่านเทียบสำเนียงตัวอักษร จนพอจัดลงระเบียบเป็นอักขรวิธีได้ ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ชัมปอลลิยอง นั้นได้ใช้ความรู้ของหมอยัง เพื่อช่วยในการแปลนั้นเป็นอันมาก เพราะหมอยังได้จัดรวบรวมคำในตอนเดโมะติค นั้นเข้าไว้ได้เป็นหมวด ๆ แล้ว และได้อ่านสำเนียงตัว ไฮเอโรคฤพิค ที่ใช้เขียนชื่อเจ้าแผ่นดิน อิยิปต์ วงศ์ กรีก นั้น ถูกต้องดีแล้วเป็นอันมาก หมอยังนั้นได้เดาผิดอยู่หลายแห่ง แต่ก็นับว่าได้ทำทางไว้ให้ ชัมปอลลิยอง เป็น อันมาก อย่างไร ๆ คงต้องนับว่า ชัมปอลลิยอง เป็นผู้ ที่ ได้ อ่าน หนังสือ ไฮเอโรคฤพิค ได้ตลอดก่อนผู้อื่น ชัมปอลลิยอง เป็นผู้ที่ได้ศึกษาในภาษา คอปติก มากจนชำชอง (และภาษานี้ก็เป็นสาขาของภาษาโบราณนั่นเอง) เพราะฉะนั้น จึงสามารถที่จะ

เทียบคำที่เขียนเป็นไฮเอโรคฤพิค นั้น กับ คำเดียวกัน ที่เขียนเป็นอักษร คอปติก ได้ แต่หมอยังนั้นหาได้มีโอกาสเช่นนั้นไม่ แต่ถึงแม้วิธีอ่านของชัมปอลลิยองนี้เองในชั้นต้นก็มีผู้คัดค้านมาก แต่มาในชั้นหลัง ๆ ต่อมามีผู้ได้ตรวจสอบได้ความว่าเป็นอย่างถูกต้องดีกว่าวิธีอื่น

เครื่องสัญญาต่าง ๆ ที่เรียกรวมว่าไฮเอโรคฤพิคนี้ ใช้เป็น ๒ ทาง คือ ๑) ใช้เป็นสัญญาแห่งความคิด ฤๅเรียกตามภาษาอังกฤษว่า “อิดิโอคราพิค” ๒) ใช้เป็นสัญญาสำเนียง ฤๅเรียกตามภาษาอังกฤษว่า “โฟเนติค” วิธีเขียนเป็นสัญญาความคิดนั้น เขียนคำเป็นภาพ เป็นต้นว่าเขียน ดังนี้ อ่านว่า “มาว” แปลว่า น้ำ แต่ถ้าจะเขียนคำเดียวกันนั้นด้วยวิธีสัญญาสำเนียง ต้องใช้สามตัวผะสมกัน คือ (๑) เขียนรูปนกเค้าแมวซึ่งเป็นสัญญาสำเนียง “ม” (๒) เขียนรูปมือกับต้นแขนซึ่งเป็นสัญญาสำเนียง “อา” (๓) เขียนรูปขดเชือกซึ่งเป็นสัญญาสำเนียง “อุ” รวม ม+า+อุ ผะสมกัน (เอา “อุ” เป็น “ว”) อ่านได้ว่า “มาว” ไม่นึกถึงเลยว่าตัวที่ออกสำเนียง “ม” นั้น คือ นกเค้าแมว ใช้เป็นตัวอักษรเสียตัวหนึ่งเท่านั้น (ซึ่งเข้าใจว่าหนังสือจีนก็เป็นเช่นกัน) วิธีใช้อย่างสัญญาความคิดนั้น คงจะเก่ากว่าสัญญาสำเนียง

สัญญาสำเนียงนั้น แบ่งออกเป็น ๒ จำพวก คือ (๑) เป็นอักขระเหมือนเช่นที่ยกตัวอย่างแล้วข้างบนนี้ ฤๅ (๒) เป็นพยางค์ เช่น “เมร” “เหะเต็ป” “เนเฟร์” ดังนี้เป็นตัวอย่าง

สัญญาความคิดนั้นใช้เป็นสัญญากำหนดอีก คือ ใช้เขียนต่อท้ายคำที่เขียนด้วยวิธีสัญญาสำเนียง เพื่อจะได้ทราบได้เป็นแน่นอนว่า คำนั้นคำนี้ หมายความ

หนังสืออิยิปต์โบราณ

(กับมีเล่าถึงเรื่องที่จะเรียนอ่านได้กันขึ้น)

หนังสืออิยิปต์โบราณนั้น ถ้าแรกแลเห็นแล้วก็ให้เกิดความประหลาดใจ ว่าเหตุไรจึงอ่านได้เป็นภาษา เพราะดูเป็นรูปนกรูปสัตว์ และรูปคน กับรูป อะไรแปลก ๆ อีกหลายประการ แต่ถ้านึกไปอีกที ก็ต้องยอมว่า อ่านได้ คือ บรรดาหนังสือทั้งปวงก็ไม่ใช่อื่นนอกจากเครื่องหมาย นัดกันเสียว่าถ้าเขียนรูป เช่นนั้นจะอ่านออกสำเนียงว่า เช่นนั้น เท่านั้นเอง ทำนองที่ใช้นั้น ก็เป็นแบบคล้าย กับหนังสือจีน เขียนรูปของมีวิญญาณบ้าง ไม่มีวิญญาณบ้าง สมมติขึ้นเป็น หนังสือ เช่นตัวอักษร “หยิน” ของจีน ที่แปลว่าคนนั้น ในชั้นต้นก็เขียน เป็นรูปคนแท้ ๆ แต่ภายหลังก็ห้วนลงมาทุกที จนบัดนี้เหลืออยู่แต่ตัวกับขา เท่านั้น ดังนี้เป็นตัวอย่าง ถึงหนังสืออิยิปต์ก็ใช้โดยวิธีเช่นนี้เอง ต่อนี้ไปจะได้ อธิบายถึงเรื่องหนังสืออิยิปต์ ตามที่ได้อ่านได้ความจากหนังสือของ ดอกเตอร์ วอลลิส บัดช์

หนังสืออิยิปต์โบราณมี ๓ ชะนิด คือ (๑) ที่เขียนฤๅจารึกไว้ที่รูป ที่หีบศพ ที่ที่ฝังศพ และที่ผนังเทวสถานเป็นต้น มิใช่เป็นรูปคน ฤๅสัตว์ ฤๅ สิ่งของต่าง ๆ ผะสมกันเข้าเป็นคำและประโยคนั้น เรียกชื่อว่า “ไฮเอโรคฤพ์ค” (เป็นภาษากรีกแปลว่าหนังสือของนักบวช) (๒) สำหรับใช้เขียนในใบปะไปรัส (ใช้แทนใบลานของเรา) เป็นหนังสือย่อจากไฮเอโรคฤพ์ค เรียกชื่อว่า “ไฮเอระติค” (มีคำแปลคล้าย ๆ กันกับชะนิดแรก) (๓) เป็นอักษรย่อ

สังเขปจากไฮเอระติค แต่แก้ไขไปจนเกือบจะไม่มีที่สังเกตว่ามาจากรากเดียวกัน สำหรับใช้ในการงานในบ้านช่อง ฤๅในการพาณิชยกรรม เรียกชื่อว่า “ เดโมะติค ”

หนังสือไฮเอโรคฤพิค ที่นับว่าเป็นอย่างโบราณที่สุดนั้น คือ ที่จารึกอยู่บนแผ่นศิลา เรียกว่า ศิลาเซระ บัดนี้เก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ที่อ๊อกซฟอด และกิเซ (ไกโร) นับอายุตั้งแต่วงศ์ที่ ๒ หนังสือไฮเอระติคที่เก่าที่สุดนั้น คือ ที่เขียนอยู่ในแผ่นปะไปรัส ที่เรียกชื่อว่า ปริสส์ปะไปรัส เป็นหนังสือโอวาทของปตาเหะเต็ป สอนบุตร์ (หนังสือนี้ นับถือกันว่าเป็นหนังสือสำคัญ เพราะมีถ้อยคำที่เป็นธรรม และเป็นสุภาสิตอยู่มาก ได้มีผู้แปลเป็นภาษาต่าง ๆ หลายภาษาแล้ว) หนังสือนี้นับอายุตั้งแต่ราววงศ์ที่ ๑๑ ฤๅที่ ๑๒ ส่วนหนังสือเดโมะติคนั้น พึ่งเริ่มใช้กันขึ้นราว ก. ค. ๙๐๐ ปี หนังสือไฮเอโรคฤพิคนั้นใช้กันเรื่อยมาจนราว ค.ศ. ๓๐๐ ปี หนังสือไฮเอระติค กับ เดโมะติค นั้นยังใช้กันต่อมาภายหลังนั้นอีกประมาณ ๑๐๐ ปี เป็นอย่างน้อย ในแผ่นศิลาโรเสสตา กับศิลาคะโนบัสนั้นมีจารึกหนังสือไฮเอโรคฤพิค เดโมะติค และอักษรกรีก ชาวอียิปต์โบราณนั้นจารึกฤๅเขียนหนังสือไว้กับของต่าง ๆ หลายอย่าง แต่ถ้าเป็นหนังสือพงศาวดาร ตำนาน ฤๅเรื่องสาสนามักใช้เขียนบนแผ่นปะไปรัส วิธีที่จะทำแผ่นปะไปรัส สำหรับใช้เขียนหนังสือนั้นคือ ตัดลำต้นปะไปรัสมาลอกออกเป็นชั้น ๆ ตีหรือหีบให้แบนแล้วต่อกันเข้าให้เป็นแผ่น จะให้ยาวเท่าไรก็ได้ตามแต่จะต้องการ เมื่อเขียนแล้วก็ม้วน ๆ และห่อเก็บไว้ แผ่นปะไปรัสที่ยาวที่สุดนั้นได้ชื่อว่า แฮรริส ปะไปรัส (ตามชื่อผู้ที่ค้นพบ) ยาว ๑๓๕ ฟุต กว้าง ๑๗ นิ้วฟุต วิธีเขียนนั้นใช้ปากไก่ทำด้วยไม้อ้อ เขียนด้วยรงสีต่าง ๆ ทำด้วยยางฤๅใบไม้ ใช้สีดำกับสีแดงมากกว่าอย่างอื่น แต่บางทีใช้ถึง ๑๒ ฤๅ ๑๓ สีก็มี เสมียนที่เขียนใช้กระดานสี่เหลี่ยม ยาวตั้งแต่ ๖ ถึง ๑๓ นิ้ว กว้าง ๒ นิ้ว ฤๅ ๒ นิ้วกึ่ง ตรงกลางขุดเป็นร่องสำหรับวางปากไก่ ตรงปลายกระดานมีเป็นหลุมกลมฤๅรูปไข่สำหรับละลายรง

ครั้งเมื่อชาว มะเซโดเนีย (ครีซ) ได้เป็นใหญ่ในประเทศอิยิปต์ ภาษาอิยิปต์โบราณเริ่มจะโทรมลง และภาษา กรีก เข้ามาแทรก แล้วลงปลายเลยสู้ภาษาเดิมได้ เมื่อมานึกดูว่า ปโตเลมี ที่ ๑ ได้คิดอ่านชักชวนนักปราชญ์ กรีก ในสมัยนั้นไปอยู่ที่ อะเล็กซานเดรีย ได้เป็นอันมากแล้ว ก็ไม่เป็นสิ่งน่าประหลาดอันใดที่ภาษาโบราณจะโทรม การที่สร้าง หอ สมุดใหญ่ ขึ้น ที่ อะเล็กซานเดรีย และอุดหนุนพวกนักปราชญ์ และนักเลงหนังสือ กรีก ต่าง ๆ นั้น นับว่าเป็นความคิดอันรอบคอบของ ปโตเลมี ที่ ๑ ซึ่งมีความประสงค์จะให้วิชชาและภาษาของชาว ครีซ ได้แพร่หลายทั่วไปในประเทศ อิยิปต์ แต่ก็ไม่มีข้อบังคับอันใดห้ามปรามมิให้ชาว อิยิปต์ ใช้ภาษาฤๅหนังสือโบราณ เพราะว่าในสมัยนั้นคนในพื้นเมืองโดยมาก ยังพูดภาษาและใช้หนังสือของชาว ครีซ ซึ่งเป็นผู้ปกครองนั้นยังไม่ได้ จริงอยู่ ปโตเลมี ที่ ๒ ฟีละเด็ลพัส ได้ใช้ให้ชาว อิยิปต์ ผู้หนึ่ง ชื่อเมระเอ็นเตหุติ (ซึ่ง กรีก เรียกว่า “ มาเนโธ ”) นั้น เป็นผู้รวบรวมแต่งพงศาวดาร อิยิปต์ กับเรื่องสาสนา อิยิปต์ โบราณ จากหนังสือเก่า ๆ ในครั้งนั้น แต่ว่าในแผ่นดิน ปโตเลมี ที่ ๑ กับที่ ๒ นี้ ชาว อิยิปต์ ไม่ได้รับหน้าที่สำคัญในการปกครองเลย และวิทยาลัยเก่าสำหรับนักบวช ณเมือง เฮลิโอโปลิส นั้นก็ต้องเลิกถอนเสีย การที่ทำเช่นนี้ มีผลได้เห็นปรากฏเมื่อภายในคฤสตศกลงมาแล้ว ๑๐๐ ฤๅ ๒๐๐ ปี คือ หนังสือ กรีก แพร่หลายมากขึ้น จนพวกชาว อิยิปต์ ที่ถือคฤสเตียน เป็นบริษัทของ เซ็นต์มาร์ก นั้น ต้องใช้ ตัว อักษร กรีก เขียนภาษาอิยิปต์ กล่าว คือ เขียนภาษาที่เรียกกันทกวันนี้ว่า คอปติก แต่ต้องยืมตัวอักษรจากหนังสือ เดโมะติค มาเพิ่มเติม ๖ ตัว สำหรับใช้เขียนคำที่ออกสำเนียงผิดกับ กรีก ในระหว่าง ที่ พวก กรีก เป็นใหญ่อยู่นั้น ตัวอักษร ไฮเอโรคฤพีค โบราณได้แปลงสำเนียงแปลกไปกว่าเก่าหลายตัว ลงตอนท้ายไม่มีผู้ใดเขียนไฮเอโรคฤพีค ได้อีก

เรื่องราวเหตุผลที่จะกลับอ่าน ไฮเอโรคฤพีค ได้ อีกนั้น เป็นเรื่องน่าฟัง แต่

ชาวอิยิปต์โบราณ

ชาวอิยิปต์ตามที่ได้เห็นในรูปที่สลักฤๅเขียนไว้ ว่าเป็นผู้ที่ได้อยู่ในประเทศอิยิปต์มาก่อนจำพวกอื่น ๆ นั้น แลเห็นได้แน่นอนตามรูปร่างว่าเป็นคนอยู่ในจำพวกที่เรียกว่า คอเคเซียน (คือ คนที่เกิดในดินแดนริมภูเขา คอคะสัส) และชะรอยจะมาจากทางบุรพทิศ ที่บ้านเมืองเดิมของคนพวกที่พากันอพยพเข้ามาอยู่อิยิปต์ดั่งนี้ น่าจะเป็นเอเซีย และน่าจะเดิรข้ามเมือง เมโซโปเตเมีย และเมืองอาหรับ ข้ามที่ตรงแผ่นดินแคบ ตรง สุเอซ นั้นเข้าไปในอิยิปต์ มีผู้ออกความเห็นว่า พวกเหล่านี้ได้เดิรเรือข้ามมหาสมุทรอินเดีย เข้าในทะเลแดง และมาขึ้นบกทางฝั่งตะวันตกของทะเลแดง แต่นี่เป็นที่น่าสงสัยอยู่หน่อยหนึ่ง เพราะว่าคนที่บ้านเมืองเดิมอยู่ในที่ดอน เช่น กลางเอเซีย นั้น ที่ไหนจะมีความชำนิชำนาญพอที่จะเดิรเรือข้ามมหาสมุทรได้ ดั่งนั้น การที่จะกำหนดลงไปว่า คนพวกนี้ได้อพยพเข้ามาอยู่ใน อิยิปต์เมื่อใดแน่นั้นย่อมไม่ได้อยู่เอง แต่มี อนุสสาวรีย์ และ ของ อื่น ๆ ซึ่งเป็นพะยาน ประกอบให้เดาว่า คงจะได้มา ราว ๗๐๐๐ ปีมานี่แล้ว

เมื่อคนชาว เอเซีย เหล่านี้ได้ไปถึง อิยิปต์ ได้ไปพบคนอยู่แถบนั้นก่อนแล้ว เป็นคนที่ผิวหนังดำ คนจำพวกนี้คงจะถูกพวกมาใหม่ขับไป จึงกระจัดกระจายออกไปตั้งอยู่ทางริมแม่น้ำไนล์ทิศใต้ ภายในเขตต์ที่เรียกว่า นิวเบีย นั้น ส่วนเมือง ปุนต์ ที่กล่าวถึงอยู่ว่าเป็นเมืองที่มีพาณิชยกรรมเกี่ยวข้องกับอิยิปต์มากมายมาแต่โบราณ และที่ตาม อนุสสาวรีย์มีจาฤกและเขียนเรียกไว้ว่า เมืองเครื่องหอมฤๅเครื่องเทศนั้น ดูเหมือนจะหมายความว่าที่ดินริมฝั่งทะเลแดงทั้งสอง

ฝากทางทิศใต้เมือง อิยิปต์ และทางฝั่งทะเลเมืองโสมาลี และตั้งแต่ ก.ค. ๒๕๐๐ ปี ยังมีกล่าวว่า พวกชาว ปุนต์ ได้ไปมาค้าขายติดต่อกับชาว อิยิปต์ เป็นอันมาก และดูเหมือนชาวอิยิปต์จะนับถือว่าเป็นญาติกลายๆ ดิโอดอรัสกับผู้ที่แต่งหนังสือ ใน กรุงโรม ฤๅครีซ ว่าด้วยเรื่อง อิยิปต์ นี้พอใจกล่าวว่า คนชาว อิธิโอเบีย ได้ อพยพกันเข้ามาตั้งเมือง อิยิปต์ ขึ้น แต่ไม่มีอะไรเป็นพะยานว่า เป็นเช่นนี้ ทั้ง สาสนาและวิชชาก่อสร้างเป็นต้นที่มีอยู่ในเมือง อิธิโอเบีย โบราณนั้น ล้วนได้ไป จากอิยิปต์ ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นจะว่าชาว อิธิโอเบีย เจริญก่อนอิยิปต์ นั้นไม่ได้ อยู่เอง

เมื่อตรวจดูตามรูปภาพที่นายช่าง อิยิปต์โบราณได้เขียนไว้ในที่ต่าง ๆ ก็พอจะ ทราบได้ว่า ชาว อิยิปต์ ในโบราณกาลนั้น รูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างไร โดยมาก รูปร่างบาง ๆ หน้าอกกว้าง มือและเท้ายาว และลำแขนลำขามีเส้นเอ็นแข็ง หน้า ผากสูง คางตัดตรง นัยน์ตาใหญ่ แก้มเต็ม ปากกว้าง ริมฝีปากค่อนข้างหนา จมูกสั้นและมนไม่แหลม คางค่อนข้างยื่นนิดหนึ่ง ผมนั้นตรงและละเอียด ใช่ แต่จะมีพะยานอยู่แต่ฉะเพาะที่รูปภาพเท่านั้น ร่างกะดูกและหัวกะโหลกที่ขุดได้ มาตรวจดูก็ได้ สัณฐาน เช่นที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งเป็นพะยานปรากฏ แน่นอนว่า ชาว อิยิปต์โบราณนั้นไม่ใช่คนจำพวก นิโคร แต่บางคราวเมื่อชาวอิยิปต์ได้ไปกระทำ การวิวาห์ กับชาติ เสมิต จมูกของลูกหลานเหล่ากอพลอยโด่งขึ้นเช่น จมูกชาว เสมิต (ฤๅ ยิว) นั้นก็มี ยังมีสิ่งประหลาดที่ควรจะสังเกตดูในพวกชาวอิยิปต์ ใน ปรัตยุตบันนี้อยู่อย่างหนึ่ง คือ ยังมีอยู่เป็นอันมากที่หน้าตารูปพรรณเหมือนคนชาว อิยิปต์โบราณที่เขียนไว้ในรปภาพนั้นแทบจะเป็นพิมพ์เดียวกัน คนเช่นนี้มักจะ ได้พบในบ้านนอกโดยมาก ส่วนคนในเมืองใหญ่เช่นไกโร ฤๅ อะเล็กซานเดรีย นั้น แปลกกับคนในพื้นเมืองโดยมาก สังเกตได้ว่ามีหลายชาติหลายภาษา มาปนกันอยู่ หน้าตารูปพรรณสัณฐาน จึ่งไม่เหมือนชาว อิยิปต์โบราณนั้นเลย

ชาวอิยิปต์ปรัตยุตบันกาล

คนที่อยู่ในประเทศอิยิปต์ในปรัตยุตบัน มีต่างชาติ ต่างชะนิด กันมาก อาจแบ่งออกไปได้ดั่งต่อไปนี้

๑) <u>เฟลลาฮีน</u> มีอยู่ทั้งสิ้นประมาณส่วน ๔ ใน ๕ ของคนที่อยู่ในอิยิปต์ทั่วไป และโดยมากมักเป็นชาวไร่ชาวนา รูปพรรณสัณฐานคล้ายชาวอิยิปต์โบราณที่เขียนไว้ตามผนัง ผิวเนื้อคล้ำ คิ้วตรง กะดูกแก้มสูง จมูกแบน สันจมูกเตี้ย คางค่อนข้างยื่น หน้าอกกว้าง ปากใหญ่ ริมผีปากหนา ยิ่งลงไปข้างใต้ผิวยิ่งคล้ำมหนักลง

๒) <u>คอปต์</u> เป็นผู้ที่สืบสาโลหิตต่อมาจากชาวอิยิปต์โบราณ เหมือนกัน และโดยมากอยู่ในเมืองทางอิยิปต์บน เช่น อัสสิยุต และอาหมีม เป็นต้น ชื่อคอปต์นี้มาจากคำอาหรับว่า “คุบต์” คือ ตั้งใจจะเรียกตามชาวกรีก ซึ่งเรียกชาวอิยิปต์ว่า “เอคิปติยส” พวกคอปต์นั้นมีอยู่ในอิยิปต์ประมาณ ๓๕๐๐๐๐ เศษ และโดยมากหากินเป็นช่างทอง ช่างทอผ้า เป็นต้น ยังมีที่เป็นเสมียน และพนักงานบัญชีในกรมไปรษณีย์โทรเลขและกรมอื่น ๆ ในรัฐบาลอิยิปต์ เป็นช่างทำการด้วยมือต่าง ๆ และเล่าเรียนได้เร็ว แต่เรียนได้แต่ต้น ๆ วิชชาสูง ๆ ไม่ใคร่จะรู้ รูปพรรณสัณฐานนั้นก็คล้ายพวกอิยิปต์โบราณ แต่รูปศีรษะยาวกว่าพวกเฟลลาฮีน และหน้าตาออกจะใกล้ฝรั่ง พวกคอปต์นี้ถือสาสนาคฤสเตียน ในชั้นต้น ๆ อยู่ข้างจะเคร่งครัดเหลือเกิน จนถึงกับต้องเที่ยวทำลายเทวสถานที่บูชาเทวดาเก่า ๆ ของอิยิปต์เสีย เป็นอันมาก แต่มาเดี๋ยวนี้การสาสนาอยู่ข้างจะเสื่อมไปมาก ส่วนภาษาที่เรียกว่า คอปติก นั้น

เดี๋ยวนี้เกือบไม่มีใครพูดได้เลย พวก คอปต์ เองก็ใช้พูดภาษาอาหรับ ส่วน คัมภีร์สำหรับใช้ในการสาสนานั้น ถึงยังใช้ที่เขียนเป็นภาษา คอปติก อยู่บ้าง ก็จริง แต่ต้องมีภาษาอาหรับกำกับอยู่ด้วยทั้งนั้น ภาษา คอปติก นั้นเป็นกิ่งของภาษา อิยิปต์โบราณ

๓) <u>เบดาวิน</u> เป็นจำพวกคนที่พูดภาษาอาหรับและเป็น มะสะหมั่น ตั้ง บ้านเรือน อยู่ที่ ทะเล ทราย ซึ่งอยู่ติดต่อกับลำน้ำไนล์ ทั้ง ๒ ฟาก มีอยู่ทั้งสิ้น ประมาณ ๒๕๐๐๐๐ ในจำพวกนี้ยังมีพวกที่เรียกชื่อว่า บิชาริน หะเดนโดอา และอะบับเดห ซึ่งพูดภาษาคล้ายภาษาอิยิปต์โบราณ และตั้งบ้านเรือนอยู่ ทางทิศใต้ของอิยิปต์ภาคบน กับในแคว้น นิวเบีย และ อบิสสิเนีย พวกคน ทั้ง ๓ ชะนิดที่กล่าวแล้วนี้ ถือสาสนา มะหมัด แต่ไม่ค่อยจะเคร่งครัดนัก พวก เบดาวิน นั้นถ้าแม้ได้เข้ามาอยู่ตามเมืองใหญ่ ๆ ฤๅหมู่บ้านเสียแล้ว ดูความกล้า และความเก่งเดิมนั้นถอยลงไปกว่าเวลาที่อยู่ตามทะเลทรายเป็นอันมาก

๔) <u>ชาวเมืองใหญ่ ๆ</u> เช่น ชาวเมืองไกโร อะเล็กซานเดรีย และเมือง ใหญ่อื่น ๆ นั้น แปลกกับคนที่อยู่ตามแห่งอื่น ๆ ใน เมือง อิยิปต์ ในเมือง อะเล็กซานเดรีย มีกรีก ฤๅครึ่งชาติกรีก อยู่มาก และในเมือง ไกโร นั้น มีแขก ตุรกี อยู่เป็นอันมาก ในตลาดเมือง ไกโร นั้นอาจแลเห็นลูกหลานเหล่ากอของ ชาว ยุโรป ทุกภาษา ซึ่งเกิดแต่ผู้หญิงชาว อิยิปต์ ฤๅชาว นิวเบีย แลดูผิวเนื้ออาจเห็น ตั้งแต่สีดำแดงแก่ ๆ จนเกือบขาว

๕) <u>นิวเบียน</u> ฤๅ เบอรเบ้อร อาศัย อยู่ใน ดินแดน ยาวตามลำน้ำไนล์ ตั้งแต่ เมือง อัสวันไปจนถึงแก่งที่ ๔ คำว่านิวเบียนนั้น ชะรอยจะมาจากคำ “ นุบ ” แปลว่า ทอง เพราะในเมือง นิวเบีย มีบ่อทอง มาก คำว่า “ เบอรเบ้อร ” นั้นมีผู้ กล่าวว่า แปลว่า “ ดุร้าย ” ฤๅ “ ป่า ” (คือ “ บาร์เบเรียน ”) และบางทีก็ว่าเป็น ชาติที่เนื่องจากอิยิปต์โบราณ ภาษาที่พวก นิวเบียน พูดนั้น เนื่อง กับภาษา บาง ภาษาที่ใช้พูดกันใน ตอนเหนือ ทวีป อาฟริกา และ พูด ภาษา อาหรับ ไม่ใคร่ชัด

พวก นิวเบียน ที่พบในเมือง อิยิปต์ โดยมากมักเป็นคนเผ้าประตู ฤๅ คนใช้ และมักเป็นผู้ที่ไว้ใจได้ ว่าไม่คดโกงและว่าง่าย

๖) นิโคร (แขกดำศีรษะหยิก) มีอยู่มากใน อิยิปต์ ชาวอิยิปต์ มักจ้างทำการอย่างหนัก ฤๅบางทีก็เป็นทาส พวก นิโคร นั้นถือสาสนา มะหมัด และมาจากแคว้นที่เรียกว่า สุดาน หญิงนิโคร เป็นบ่าวใช้ได้ดี

๗) เลวันไตน เป็นชื่อของพวกชาว สิเรีย ถือคริสเตียน ที่มาตั้งบ้านช่องอยู่ใน อิยิปต์ พวกนี้มีความไหวพริบในทางค้าขายมาก และเรียนภาษาต่าง ๆ ได้เร็ว

๘) แขกตุรกี มีน้อยนักถ้าจะคิดตามส่วนพลเมืองทั่วไป แต่ต้องนับว่าเป็นจำพวกสำคัญ เพราะข้าราชการอิยิปต์ ทั้งฝ่ายทหาร พลเรือนโดยมาก เป็นแขกตุรกี ซึ่งไม่น่าประหลาดอันใด เมื่อนึกได้ว่า วงศ์ของเคดิฟ ผู้ครองเมืองเองก็เป็นเชื้อแขกตุรกี พวกแขกตุรกีนี้ มีผิวขาวเทียม ๆ ชาวยุโรป เพราะโดยมาก มารดา มักเป็นหญิงชาว เซอร์คัสเซีย ซึ่งมีผิวขาวนวล และซึ่งนับถือกันว่างามนัก

๙) อาร์มีเนียน และ ยิว สองจำพวกนี้มีน้อย แต่ต้องนับว่าเป็นส่วนสำคัญในหมู่คนที่อยู่ในเมืองใหญ่ ๆ ใน ประเทศ อิยิปต์ พวก อาร์มีเนียน มีชื่อเสียงว่าพูดภาษาได้มาก และเป็นผู้มีทรัพย์ พวกยิวนั้นนัยน์ตาสีน้ำเงิน ผมสีอ่อน ๆ ผิวขาว และมักเป็นพ่อค้า ฤๅ เป็นผู้ให้กู้เงิน และรับแลกเงิน

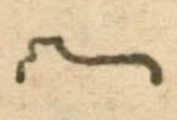
๑๐) ยุโรเปี้ยน มี กรีกประมาณ ๖๕,๐๐๐ อิตาเลียนประมาณ ๓๐,๐๐๐ ฝรั่งเศส ประมาณ ๑๔,๐๐๐ อังกฤษ ประมาณ ๙,๐๐๐ เยอรมัน ออสเตรียน รัสเซียน และ ชาติ อื่น ๆ รวม กัน ประมาณ ๑๐,๐๐๐ การค้าขายในเมืองอะเล็กซานเดรีย โดยมากพวกกรีกเป็นผู้ได้ประกอบและที่มั่งมีทรัพย์สินเงินทอง

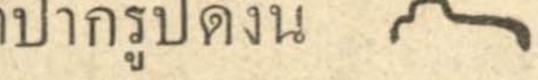
มาก ๆก็มี นับว่าพวก กรีกได้ทำให้อะเล็กซานเดรีย จำเริญรุ่งเรืองมาก ชาวยุโรป ชาติอื่น ๆ นอกจากนี้ก็ประกอบการค้าขายโดยมาก

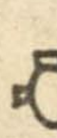
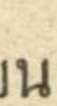
(หมายเหตุ: จำนวนคนต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ อาจผิดคลาดไปมาก เพราะนี้ดูตามบัญชีที่ทำประมาณหลายปีล่วงมาแล้ว จำนวนคนคงจะเพิ่ม ฤๅ ลด ไปบ้างตามสมัย และเหตุการ)

ภาพตอน ๑ ในมรณะคัมภีร์

วิธีจัดการศพตามแบบโบราณนั้น ดูตามรูปภาพที่มีอยู่ในหนังสือเรียกว่า มรณคัมภีร์ เป็นหนังสือเขียนเป็นตัวไฮเอโรคฤพิค บนแผ่นปะไปรัส ในรูปที่ได้จำลองมาไว้ในที่นี้ ผู้อ่านคงจะเห็นได้ว่า ศพนั้นนอนไว้บนเตียงอันหนึ่ง เตียงนั้นอยู่ในหีบฤๅตู้อีกที่หนึ่ง และตู้นั้นวางบนเรือ เรือวางบนเลื่อนอีกที่หนึ่ง มีโคเทียม หลังเรือนั้นมีตู้เครื่องศพ ข้างบนมีรูปอันปู (ฤๅ อนูบิส) เทพารักษ์ของคนตาย (เขียนรูปเป็นสุนัขในที่นี้) หน้าเรือศพ มีพวกผู้หญิงหมู่หนึ่ง (ข้ามหน้าไป) เป็นนางร้องไห้ และมีชายหนุ่มคนหนึ่งถือไม้เท้า เก้าอี้ และหีบของผู้ตาย ที่หน้ากระบวนมีพนักงานจัดการศพ ถือแผ่นปะไปรัสอ่านหนังสือว่าด้วยมรณธรรม ต่อไปอีก (หน้า _) มีภาพว่าด้วยพิธีที่เรียกว่า "เบิกปาก" ที่ไปกระทำหน้าที่ไว้ศพ ที่หน้าที่ไว้ศพนั้น เห็นศพของหุเนเฟร์ที่จะฝังข้างหลังศพและกอดศพนั้นอยู่ คือ อนูบิส เทพารักษ์ของคนตาย ข้างหน้าศพนั้นคือ นาชะ ภรรยาผู้ตายกับบตรี ซึ่งกำลังลาผู้ตาย ริมโต๊ะเครื่องเส้นมีนักบวชยืนอยู่สามตน ตนหนึ่งเป็นนักบวชชะนิดที่เรียกว่า "เส็ม" ห่มหนังเสือดาว มือขวาถือหม้อสำหรับหลั่งน้ำ มือซ้ายถือเครื่องสำหรับบรรจุเครื่องอบรมให้หอม นักบวชอีกตนหนึ่งถือหม้อเครื่องสุคนธ์ อีกตนหนึ่งนั้นมือซ้ายถือเครื่องมือชะนิดหนึ่งเรียกว่า "อุระเหกะ" สำหรับแตะที่ตาและปากศพ มือขวาถือเครื่องมือรูปดังนี้ สำหรับใช้ในการ "เบิกปาก" ที่บนป้าย (สติเล) ที่ติดไว้ริมประตูที่ไว้ศพนั้น มีอักษรจดไว้ว่า "ข้าขอไหว้โอไสริส ผู้เป็นใหญ่ในอะเม็นต (บาดาล) ผู้เป็นเจ้าแห่งนิรันดร อันแผ่ไพศาลไปหาที่สุดมิได้ ผู้เป็นเจ้าแห่งความนบนอบบูชาทั้งปวง เป็นใหญ่ในมณฑลแห่งเทพยเจ้าทั้งหลายของพระองค์ ข้าขอไหว้อนูบิส ผู้สถิตณที่ฝังศพ มหาเทวะ ผู้เป็นใหญ่ในทิพยพิมาน ขอพระองค์ทั้งสองจงโปรดให้ข้านี้ได้เข้าไปแล้วได้คืนกลับออกมาจากบาดาล ขอข้านี้จงได้ตามเสด็จโอไสริสในสมัยนักขัตฤกษ์ของพระองค์ เมื่อ

เริ่มปีใหม่เสมอไป ขอข้านี้จงได้รับขนม (อันเป็นเครื่องเส้น) และขอข้านี้จงได้ตามเข้าไปต่อพระพักตรพระองค์ (คือ โอไสริส) ข้านี้ คือ กา (ภูต) อันเป็นข้าของ โอไสริส อันเป็นผู้โปรดปรานของเทพยเจ้าอันมีนามว่า "หุเนเฟร์" ในตอนล่างภายใต้รูปพิธี เบิกปาก นั้น มีรูปนางโค กับ ลูกโค มีนักบวชตนหนึ่งถือโถ ฤๅ ชามรูปเช่นนี้ มีนักบวชอีกตนหนึ่งถือ ขาโค มีโต๊ะตั้งเครื่องเส้นโต๊ะหนึ่ง มีหีบเครื่องใช้ในการศพหีบหนึ่ง และมีโต๊ะอีกโต๊ะหนึ่งวางเครื่องสำหรับใช้ในพิธี เบิกปาก คือเครื่องมือเรียกว่า เปชเอนเกฟ รูปดั่งนี้ ๑ มีขาโค ๑ มีชามและหม้อสำหรับหลั่งน้ำ ๑ สำรับ มีขนนก ๑ ขน มีเครื่องใช้เบิกปากรูปดั่งนี้ ๔ เครื่อง มีเครื่องมือเรียกว่า อุระเหกะ ๑ ชิ้น มีหีบเครื่องทำให้บริสุทธิ์ ๔ หีบ เหล่านี้เป็นต้น

ความนิยมของชาว อิยิปต์ นั้นมีอยู่ว่า มนุษย์เมื่อตายไปแล้วต้องถูกนำไปฉะเพาะหน้า โอไสริส ตุลาการพิจารณาคนตาย และต้องชั่งใจของผู้ตายนั้นในตราชูต่อหน้า โอไสริส จะอธิบายความนิยมอันนี้ให้แจ่มแจ้งโดยประการใดไม่ได้ดีเท่าดูในหนังสือที่ชาว อิยิปต์ เขาแต่งไว้ เพราะฉะนั้น ต้องพลิกดูหนังสือโบราณเรื่องหนึ่ง เรียกว่า ปะไปรัส ของ อนิ ในหนังสือนี้มีรูปภาพอธิบายความตลอด อนิ กับภรรยาชื่อ ธูธู กำลังก้าวเข้าไปในห้องแห่งความสัตย์ ซึ่งจะเป็นที่ยกหัวใจ เขียนรูปดั่งนี้ ขึ้นชั่งเปรียบน้ำหนักกับขนนก เขียนรูปดั่งนี้ ขนนกเป็นเครื่องหมายแห่งความตรงและความสัตย์ ฤๅ ศีล พิธีนี้กระทำต่อหน้าเทพยเจ้าอันมีนามดั่งต่อไปนี้ "เหรุขุติ (หาร์มาคิส ของ กรีก) มหาเทวะในเรือทรง" ๑ เตมุ ๑ ชู ๑ "เตฟนุต นางพระยาแห่งสวรรค์" ๑ เสบ ๑ "นุต นางพระยาแห่งสวรรค์" ๑ อ๊อะเสต (ไอสิส ของ กรีก) ๑ เนบต์เหต (เนฟธิส

ของกรีก) ๑ "เหรุ (หอรสของกรีก) มหาเทวะ" ๑ "เหตุเหรุ (หะธอรของกรีก) นางพระยาแห่งอะเม็นต" ๑ หุ ๑ สะ ๑ ที่นั่งบนคานตราชูนั้นคือ วานรศีรษะสุนัข ที่เป็นมิตรฤาเสนาของเตหุติ (ธธ ของกรีก) ซึ่งเป็น "เทพอาลักษณ์" เทพบุตรอนูบิส เศียรเป็นสุนัขไพรนั้น คุกเข่าอยู่หน้าตราชูเพื่อตรวจดูดิ่งที่ชั่ง ตราชูนั้นแขวนกับขอทำเป็นรูป β ดังนี้ (คือขนนกนั้นเอง) หนังสือที่อยู่เหนือเศียรอนูบิสนั้นอ่านได้ว่า "ผู้ที่อยู่ในแว่นแคว้นของผู้ล่วงลับไปแล้วนั้นกล่าวไว้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงชั่งด้วยธรรม์และด้วยความตรง ซึ่งทรงชั่งหัวใจข้าในตราชูบัดนี้ จงผินพักตรมาเพื่อตั้งตราชูให้เที่ยงเทอญ" ที่ตรงหน้าอนูบิส เทพารักษ์ของคนที่ตายนั้น ตัว "ไช" คือ โชคฤาเคราะห์ของอนิยืนอยู่ เหนือนั้นขึ้นไปมีรูปนรสิงห์ (ดูเป็นเช่นนั้น) ซึ่งเข้าใจว่า เป็นเครื่องหมายของตำบลที่กำเนิดของ อนิ ข้างหลังนั้นไปเป็นรูปเทพธิดานามว่าเมสเขเนต กับ เรเนเรต ซึ่งเป็นผู้อารักขาทารกเมื่อคลอดและเมื่อศึกษา ใกล้เทพธิดาทั้ง ๒ นี้ มีรูปวิญญาณของอนิ เขียนเป็นรูปนกมีศีรษะเป็นมนุษย์ยืนบนไปลอน (คือ ประตูใหญ่ มักทำไว้หน้าเทวสถาน) ทางเบื้องขวาข้างหลังอนูบิสนั้นคือเทพบุตร เตหุติ เทพอาลักษณ์ ถือปากไก่ไม้อ้อ กับแผ่นกระดานมีรงแดงกับดำ สำหรับคอยจดบรรทึกผลของการชั่งหัวใจนั้น ข้างหลัง เตหุติ ออกไปมีนางสัตว์ร้ายอยู่ตนหนึ่ง ชื่อว่า อามาม คือ "ช่างกิน" ฤา อามมิต คือ "ช่างบริโภคคนตาย" กายข้างตอนหน้าเป็นจระเข้ ข้างตอนหลังเป็นม้าน้ำ (ฮิปโปโปตะมัส) ตอนกลางเป็นสิงห์ อนินั้นพูดว่า

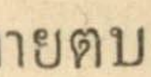
"จิตต์ของข้ามารดาของข้า จิตต์ของข้ามารดาของข้า จิตต์ของข้าซึ่งเป็นต้นกำเนิดของข้า ขอจงอย่าได้มีสิ่งขัดข้องกีดขวางในเวลาที่พิจารณา ขออย่าให้ความคัดค้านในตูข้าบังเกิดขึ้นในหมู่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ขออย่าให้ตูข้าต้องพรากจากเจ้า (ดวงจิตต์) ต่อพักตรพระผู้รักษาตราชู เจ้าคือ กา (ตัวจำลอง ฤา เจตภูต) ของข้าที่อยู่ภายในร่างกายของข้า ซึ่งยึดเหนี่ยวและบำรุง

อวัยวะของข้า ขอเจ้าจงมาถึงซึ่งสุคติภูมิอันเราเดิรไปสู่ ขอพระผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่จงอย่าได้บันดาลให้นามของตูข้านี้เหม็น และขออย่าให้ผู้ใดผู้หนึ่งกล่าวเท็จติโทษตูข้าต่อพระพักตรเทพยเจ้านั้นเลย”

เตหติ ตลาการ ผู้ทรงธรรมอันสถิตในมหาเทพยมณฑลในที่เผ้า โอไสริสนั้น กล่าวว่า “จงฟังคำวินิจฉัยนี้ ดวงหทัยของโอไสริส (ผู้ตายเรียกว่าโอไสริสทั้งนั้น) ได้ชั่งแล้วโดยแท้จริง และวิญญาณของผู้ตายก็ได้มาเป็นพะยานอยู่ในที่นี้ การชั่งในตราชูใหญ่นั้นเป็นอันเที่ยงตรง ในตัวผู้นั้นหาได้มีบาปอันใดไม่ ผู้นั้นมิได้ทอดทิ้งเสียซึ่งเครื่องสังเวยในเทวสถานทั้งหลาย ผู้นั้นมิได้กระทำการใด ๆ ที่ให้ร้ายแก่ผู้อื่น และผู้นั้นมิได้ประพฤติวจีทุจริตในเมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก”

ต่อมา “เทพยมณฑล” ตอบ เตหติ อันสถิต ณ เคเมนนุ ดังนี้ “สิ่งไรที่ลั่นมาจากโอฐเธอไซร้ ไม่มีผู้ใดจะคัดค้านได้เลย โอไสริส คือเสมียนชื่อ อนิ ผู้มีชัยชำนะในระหว่างพิจารณานี้ เป็นผู้อยู่ในสัตย์ในธรรม ผู้นั้นมิได้กระทำบาป และมิได้ประพฤติชั่วต่อตัวเราทั้งหลาย เราจักไม่ยอมให้ อามาม (ช่างกิน) ได้กระทำร้ายผู้นั้นเลย ผู้นั้นจะได้เข้าไปสู่ที่เผ้าเทพยเจ้า โอไสริส และผู้นั้นจักได้รับเครื่องเส้น ทั้งของเคี้ยวและของดื่ม พร้อมด้วยที่อาศัยอยู่ (วิมาน) ใน เสเข็ตเหเตปุ (เทวโลก) ประหนึ่งบริวารของ เหรุ ฉะนั้น”

ในตอนที่สองของรูปนี้ (ดูรูปหน้า –) อนิ กำลังเข้าไปสู่ที่เผ้า เทพยเจ้า โอไสริส ข้างซ้ายมือนั้น เทพบุตร เหรุ (หอรส) เศียรเหยี่ยว ทรงมงกุฎสำหรับบ๊กษ์ใต้และฝ่ายเหนือ จูงมือ อนิ นำเข้าไปเผ้า โอไสริส “ผู้เป็นใหญ่ในนิรันดร” พระเป็นเจ้าองค์นี้สถิต อยู่ในปรำ ฤๅทำเป็นรูปตู้แห่ศพ ทรงชฎา อเต็ฟ มีขนนก ที่ศอมีเครื่องหมาย ของความ ปีติและ ความสุข เรียกว่า มะนัต หัดถ์ถือขอดังนี้ ? อันเป็นเครื่องหมายแห่งความปกครอง ๑ พระแสงรูปดังนี้) เป็นเครื่องหมายแห่งอานุภาพ ๑ กับแส้รูปดังนี้ เป็น

เครื่องหมายแห่งความเป็นใหญ่เป็นเจ้า ๑ รวม ๓ อย่าง ที่ข้างบัลลังก์ที่นั่งนั้น มีเขียนเป็นเครื่องหมายประตูที่ไว้ศพมีสลักพร้อมดังนี้ ข้างหลังบัลลังก์นั้น คือ นางเทพธิดา เนบต์เหต เบื้องขวา และ อ๊อะเสต เบื้องซ้าย ข้างหน้าบัลลังก์มีดอกบัวหลวง บนดอกบัวนั้นมีเทพบุตรยืนอยู่ ๔ องค์ เทพบุตรเหล่านี้เรียกรวมกันว่า โอรสของโอไสริส เป็นเทวดาประจำทิศทั้ง ๔ มีนามต่างกันดังนี้ (๑) เมสธะ เศียรเป็นมนุษย์ (๒) หาบี เศียรเป็น วานร (๓) ตัวมาวเตฟ เศียรเป็นสุนัขไพร (๔) เฆบห เสนนุฟ เศียรเป็น เหยี่ยว แขวนอยู่ที่ใกล้ดอกบัวนั้น คือ หนังโค ที่ใช้เกี่ยวข้องในพิธีฝังศพ เสาบุษบกฤๅปรำนั้นปลายเป็นกลีบบัว และลายตบแต่งบุษบกนั้นเป็นกนกนาค รูปที่มีศีรษะเป็นเหยี่ยวอยู่บนหลังคานั้น คือ เทพบุตรชื่อ หอรสเสปต์ ฤๅ หอรสเสเกร์ ที่ตีนบันไดบัลลังก์ของ โอไสริส นั้น อนิ คุกเข่าอยู่บนเสื่อทำด้วยไม้อ้อสด มือขวายกขึ้นกระทำสักการบูชา มือซ้าย ถือ คทา เรียกว่า เคร์ป รูปดังนี้ บนศีรษะนั้นสวมช้องทาผุ้นขาว และมีอะไรรูปคล้ายฝาชีอยู่บนช้องอีกทีหนึ่ง แต่ไม่ทราบว่าสำหรับทำไม ที่คอนั้นสวมสร้อยคอรูปดังนี้ (ดูคล้ายนวมที่เด็กเราแต่งโกนจุก) ที่ใกล้ตัว อนิ นั้นมีโต๊ะตั้งเครื่องสังเวย มีเนื้อ ผลไม้ ดอกไม้ และของอื่น ๆ กับมีกาสุรา หม้อเมรัย อับเครื่องหอม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมี เบ็ดผ่าซีก ดอกไม้ และขนมต่าง ๆ อีกหลายอย่าง และใต้โต๊ะที่ตรงหน้า อนิ ออกไปนั้นมีของที่ควรจะสังเกตอยู่อย่างหนึ่ง (ซึ่งฝรั่งไม่ใคร่จะตื่นเพราะไม่รู้จักว่าอะไร) คือ มีพ่อนเข้ามีพานรอง พานนั้นทำเป็นลายกลีบบัวดังนี้ (ดูความคิดออกจะมาตรง ๆ กับข้างเราอย่างไรชอบกล

อยู่) หนังสือที่เขียนไว้เหนือโต๊ะเครื่องพลีนั้นแปลความว่า “โอไสริส เสมียน อนิ” หนังสือเหนือตัว อนิ เองนั้นอ่านได้ความว่า “ข้าแต่พระผู้เป็นใหญ่ใน อะเม็นต (บาดาล) ข้าบาทได้มาอยู่ฉะเพาะพระพักตรแล้ว ในกายของ ข้าบาทปราศจากบาป ข้าบาทมิเคยกล่าวคำเท็จโดยเจตนา และข้าบาทมิเคย ประพฤติสิ่งใดด้วยความเจตนาอันไม่ตรง ขอพระองค์จงได้โปรดให้ข้าบาทนี้ได้ เสมอด้วยบรรดาผู้ที่ทรงพระกรุณาให้อยู่ใกล้ชิดพระองค์ และขอให้ข้าบาทได้ เป็น โอไสริส ผู้หนึ่ง ซึ่งได้รับพระกรุณาอย่างยิ่งของเทพยเจ้าผู้ทรงศิริอันเลิศ และขอพระผู้เป็นใหญ่ในสกลโลกจงได้ทรงพระเมตตาแก่ข้าบาทผู้เป็นอาลักษณ์ อันจงรักภักดีในพระองค์ ข้าบาทผู้มีนามว่า อนิ ผู้ชำนะแล้วในระหว่างพิจารณา ต่อพระพักตรพระ โอไสริส เป็นเจ้านั้นเทอญ”

เหรุ (เทพบุตร เศียร เหยี่ยว) ทูล โอไสริส ดั่งต่อไปนี้ “ข้าแต่พระ อุนเนเฟร์ ข้าบาทได้นำ โอไสริส อนิ มาสู่ที่เผ้า ดวงจิตต์ของผู้นี้ได้ชั่งแล้ว ปรากฏว่า บริสุทธิ์ และมิได้ประพฤติชั่วให้แก่เทพบุตร ฤๅ เทพธิดาเลย เตหุติ (เทพอาลักษณ์) ได้ชั่งดวงจิตต์นั้นแล้วตามโอวาทแห่งของเทพยมณฑล และ ได้ความว่า ดวงจิตต์ นั้น ซื่อตรง และบริสุทธิ์อย่างยิ่ง ขอพระองค์จงได้โปรด ประทานเครื่องเส้นทั้งมังสังและเครื่องดื่ม ขอได้โปรดให้เข้ามาฉะเพาะพระ พักตร โอไสริส และขอได้โปรดให้ อนิ รับผลเสมอด้วยเหล่าบริวารของ เหรุ ชั่ว นิรันดรเทอญ”

การชั่งดวงจิตต์ดั่งที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ถ้าเป็นที่เรียบร้อย ก็เป็นอันได้เข้า เผ้า โอไสริส เช่น อนิ นั้น แต่ถ้าแม้มีข้อขัดข้อง คือ ผู้ตายได้ทำบาปไว้มาก เป็นต้น สัตว์อามาม ช่างกิน ซึ่งกล่าวมาแล้วนั้นก็ตรงเข้าคาบตัวผู้นั้นไปบริโภค โดยทันที และผู้นั้นก็เป็นอันไม่ได้ผุดได้เกิดอีกเลย

ส่วนสวรรค์ซึ่งชาว อิยิปต์เรียกว่า “เสเข็ตเหเตปุ” นั้น มีรูปภาพเขียนไว้ (ดูรูป) เพื่ออธิบายให้เห็นแจ่มแจ้ง ในรูปนั้นเห็นได้ว่าเป็นที่ดินมีคลองน้ำ

ไหลไปมา ทางมุมข้างซ้ายในช่องบนนั้นมีสระอยู่ ๓ สระ เรียกชื่อว่า เฆนเฆเนต ๑ อันตเตเนต ๑ นุตตุร ๑ ภายใต้นั้นมีอักษรว่า “ความสุขในนภากาศ” ที่ตรงหน้าเทวดา ๓ องค์ ซึ่งเรียกเทวดาแห่งขอบฟ้านั้น มีโต๊ะวางบูบผามาลา “เป็นเครื่องบูชาพระผู้เป็นเจ้าผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์” ต่อนั้นมามีเหยี่ยวเกาะอยู่บนประตูไปลอน ต่อมาเป็นรูปผู้ตายกำลังจุดเครื่องหอมอบรมให้แก่วิญญาณของตน ซึ่งเขียนรูปเหยี่ยวศีรษะมนุษย์ ในเรือซึ่งบรรทุกโต๊ะเครื่องพลี ต่าง ๆ นั้น ผู้ตายนั่งพายไปเอง หนังสืออ่านว่า “โอไสริส (คือผู้ตาย) ผู้มีชีวิต ผู้ชำนะแล้ว ลอยล่องไปในสมุทรแห่งความสงบ” ข้างหลังนี้ออกไปเป็นรูปผู้ตายพร้อมด้วยบิดาและมารดากำลังจุดเผาเครื่องหอม และกระทำพลีกรรมบวงสรวง “มหาเทพยมณฑล” ใกล้ ๆ นั้น เตหุติ เทพอาลักษณ์ยืนอยู่ด้วย ในตอนที่ ๒ ของรปนั้น มีรปผู้ตายพร้อมด้วยบิดามารดากำลังกระทำพลีกรรมบวงสรวง หาบี (ไนล) “พระบิดาแห่งเทวะทั้งปวง” ต่อนั้นไปเป็นรูปผู้ตายกำลังไถนา หว่านเกี่ยว และนวด เข้าสาลีตามริมคลอง “ซึ่งกว้างยาวหาที่สุดมิได้” มีหนังสือจดไว้ในเรื่องคลองนี้ ดังนี้:—

{ อัน อุน เรมุ เน็บ อัมฟ , อัน อุน เอา เน็บ อัมฟ
ไม่ มี ปลา เลย ในนั้น, ไม่ มี ปลา “เอา” เลย ในนั้น

อัน อุน เหพี เนบต์ อัมฟ } (ที่คัดมาเพื่อให้เห็นว่าวิธีผูกประโยคนั้นคล้ายของเรา)
ไม่ มี { หนอน เลย ในนั้น }
{ งู,ปลิง

ในตอนที่ ๓ ของรูปสวรรค์นั้น มีเกาะ (ฤๅอะไรไม่แน่) อยู่ ๕ ชั้น มี “เรือทรงของพระเป็นเจ้า รา ฮารมาคิส เมื่อพระองค์เสด็จสู่เสเข็ตอะอันเร” มีเรือทรงของพระเป็นเจ้า อุนเนเฟร์ ข้างขวามือนั้นเป็นแผ่นดิน ซึ่งแม่น้ำสวรรค์ได้กันออกเป็น ๓ ส่วน ในส่วนที่ ๑ นั้น มี “ผู้ถึงแล้วซึ่งสุขภูมิ สูง ๗ ศอก กับมีต้นเข้าสาลีสูง ๓ ศอก สำหรับเป็นอาหารของผู้ล่วงลับไปแล้ว

ที่กระทำให้ถึงซึ่งความบริบูรณ์” ส่วนที่ ๒ นั้นเป็นที่สำราญของ เทวะ ทั้งปวง ในส่วนที่ ๓ นั้นเป็นที่สถิตของพระเป็นเจ้า ๓ องค์ อันทรงนามว่า เสบ ๑ ชู ๑ เตฟนุต ๑ ก็พอเต็มที่เขียนรูปเพียงเท่านี้

ชาว อิยิปต์ นิยมกันว่า คนเราเมื่อตายไปแล้ว วิญญาณมีสัตรูที่จะต้องต่อสู้มาก เหมือนเช่นที่นิยมกันว่า พระอาทิตย์นั้นในระหว่างเวลาที่ขึ้นกับตก ต้องกระทำยุทธต่อสู้กับ ผีหมอก ผีมืด และ ผีราตรี ฉะนั้น ผีเหล่านี้พระอาทิตย์ชำนะเพราะรอบรู้และร่ายมนต์สำคัญอันหนึ่ง คนตายนั้นนิยมกันว่า ถูกบังคับให้ทำงานการต่าง ๆ ในนาณเมืองบาดาล เพราะฉะนั้นจึงได้ คิดทำรูป ตุ๊กตา ด้วยศิลาบ้าง ไม้บ้าง ดินเผาเคลือบบ้าง บรรจุไว้ในที่ฝังศพเพื่อจะได้กระทำการงานนั้นแทน วิญญาณคนตายนั้น เมื่อได้ไปตกระกำลำบากต่าง ๆ เป็นอันมาก แล้วจึงจะได้เข้าไปสู่สุคติภูมิ และเมื่อไปถึงที่นั้นแล้ว จะกระทำสิ่งไร ๆ ก็ได้ดั่งประสงค์ทุกประการ และจะได้อยู่เป็นสุขสำราญณที่นั้น จนถึงเวลาที่จะกลับเข้าสู่ร่างกายเดิมในที่ไว้ศพนั้น ในระหว่างเวลาที่ยังไม่ถึงสุคติภูมินั้น วิญญาณอาจเวียนไปสิงอยู่ในรูปสัตว์ต่าง ๆ ได้หลายคราว (คือวัฏฏสงสารนั้นเอง)

เพราะฉะนั้นพอจะแลเห็นได้แล้ว ว่าการที่ทำที่ไว้ศพขนใหญ่ ๆ นั้น ไม่ใช่ประสงค์จะอวดศักดานุภาพฤาเป็นไปเพราะความเย่อหยิ่ง ความมุ่งหมายของชาว อิยิปต์ โบราณนั้น คือจะทำ “ที่อยู่อันถาวร” ไว้สำหรับบ้องกันมิให้ศพสูญสลาย เพื่อจะได้ให้ วิญญาณกลับคืนเข้าในรูปเดิมในกาลอันควร

อนึ่งวิญญาณนั้นเมื่อเข้าไปสู่นิเวศน์ของ โอไสริส ต้องกระทำสัตย์ปฏิญาณต่อหน้าเทวะ ๔๒ องค์ ว่าไม่ได้ประพฤติทุจจริตชั่วร้ายอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๔๒ อย่าง ดั่งที่เขียนไว้ใน ปะไปรัส หลายฉะบับมีข้อความละเอียดดั่งต่อไปนี้ :—

๑) ข้าแต่พระองค์ ผู้ทรงดำเนิรจาก เฮลิโอโปลิส ข้าบาทมิได้ กระทำบาปเลย

๒) ข้าแต่พระองค์ ผู้ทรงไว้ซึ่งเปลวไฟ เสด็จจาก เครอาบะ ข้าบาทมิเคยลักทรัพย์ ผู้ใด

๓) ข้าแต่ เฟนติว ซึ่งเสด็จจาก แฮรโมโปลิส ข้าบาทมิเคยใช้กำลังประหารผู้ใด

๔) ข้าแต่พระองค์ผู้กลืนฉายา ซึ่งเสด็จมาจาก เฆร์เนต ข้าบาทมิเคยฆ่าเพื่อนมนุษย์

๕) ข้าแต่ เนหะห์ระ ซึ่งเสด็จมาจาก เรส์เตา ข้าบาทยังมิเคยยักยอกจากทะนานเข้า

๖) ข้าแต่พระทวิสิงห์ ซึ่งเสด็จจากอากาศ ข้าบาทมิได้ประพฤติทุจจริต

๗) ข้าแต่พระเนตรเพลิง ซึ่งเสด็จมาจาก เสเอาต ข้าบาทมิเคยลักสมบัติของ เทพยเจ้า (คือเครื่องสังเวย)

๘) ข้าแต่ เนบะ (พระเพลิง) ซึ่งเสด็จมาในเวลาถอย (แปลว่า เวลาค่ำกระมัง ?) ข้าบาทมิเคยกล่าวเท็จ

๙) ข้าแต่พระผู้ทรงยึดถือเอาอัฏฐิทั้งปวง ซึ่งเสด็จมาจาก สุเตนเหเนน ข้าบาทยังมิเคยลักอาหารมาบริโภค

๑๐) ข้าแต่พระองค์ผู้หายพระหทัยเป็นเปลวไฟ ซึ่งเสด็จมาจาก เหตกะปตาห์ (เมมฟีส) ข้าบาทมิได้กล่าววาจาทุจจริต

๑๑) ข้าแต่ เฆเรรติ ซึ่งเสด็จมาจากบาดาล ข้าบาทมิได้กระทำกรรมลามก

๑๒) ข้าแต่เทพยเจ้าผู้มีพักตรผินไปสู่เบื้องหลัง ซึ่งเสด็จมาจากศาลที่สถิตของพระองค์ ข้าบาทยังมิเคยกระทำให้ผู้ใดต้องหลั่งน้ำตาด้วยความโทมนัสส์

๑๓) ข้าแต่ บัสติ ซึ่งเสด็จมาจากที่ฝังศพ ข้าบาทมิเคยกินดวงจิตต์ของตนเอง (คือพูดกลับกลอก)

๑๔) ข้าแต่ พระชงค์เพลิง ซึ่งเสด็จมาจากที่มืดแห่งราตรี ข้าบาทมิเคยจู่โจมตีผู้ใด

๑๕) ข้าแต่พระผู้เสวยโลหิต ซึ่งเสด็จมาจากแท่นบูชายันต์ ข้าบาท มิเคยคิดทุจจริตในใจ

๑๖) ข้าแต่พระผู้เสวยอันตคุณ ซึ่งเสด็จมาจากสถานสถิตของพระเป็นเจ้าทั้ง ๓๐ ข้าบาทมิเคยลักที่ดินอันเพาะปลูกแล้ว

๑๗) ข้าแต่พระผู้ทรงธรรม ซึ่งเสด็จมาจากสถานธรรมสถิต ข้าบาท มิเคยคบคิดกับผู้ใดเพื่อทำร้าย

๑๘) ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงดำเนิรถอยหลัง ซึ่งเสด็จมาจาก บูบัสติส ข้าบาทมิเคยกล่าวโทษผู้ใด

๑๙) ข้าแต่ เสร์ติว ซึ่งเสด็จมาจาก เฮลิโอโปลิส ข้าบาทมิเคยมีโทษะโดยหาเหตุมิได้ (คือไม่เป็นผู้ที่โทษะครอบงำ)

๒๐) ข้าแต่พระองค์ผู้ล้างทุจจริตสองชั้น ซึ่งเสด็จมาจาก มณฑล อะจิ (มณฑลที่ ๙ ในอิยิปต์ ภาคล่าง) ข้าบาทมิเคยประพฤติผิดในกาม

๒๑) ข้าแต่ อัวเมมติ ซึ่งเสด็จมาจาก เคปต์ ข้าบาทมิเคยประพฤติล่วงประเวณี

๒๒) ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงญาณ ทอดพระเนตรเห็น สรรพสิ่ง ที่มีผู้นำไปสู่เทวสถานแห่งอัมสุ ข้าบาทมิเคยกระทำตนให้ลามก

๒๓) ข้าแต่พระผู้เป็นใหญ่ทั้งปวง ซึ่งเสด็จมาจากต้นไม้ เปอรเสยะ ข้าบาทมิเคยกระทำให้ผู้ใดมีความกลัว

๒๔) ข้าแต่ เคมิ ซึ่งเสด็จมาจาก กุ ข้าบาทมิเคยล่วงเกินผู้ใด

๒๕) ข้าแต่พระผู้สาธยาย ซึ่งเสด็จมาจาก อุริต ข้าบาทมิเคยพูดไปในขณะ เมื่อโทษะกล้า

๒๖) ข้าแต่เทพบุตร ซึ่งเสด็จมาจากมณฑล อวบ (มณฑลที่ ๑๙ อิยิปต์ ภาคบน) ข้าบาทยังมิเคยแสร้งกระทำหูหนวก ไม่ฟังสัจจวาที

๒๗) ข้าแต่เกเนเมมติ ซึ่งเสด็จมาจาก เกเนมเมต ข้าบาทมิเคยกล่าวคำแช่งด่าผู้ใด (ผรุสวาท)

๒๘) ข้าแต่พระองค์ผู้นำมา ซึ่งเครื่องสังเวย ซึ่งเสด็จมาจาก เสอุต ข้าบาทมิเคยยื่นมือไปในคราววิวาท (คือไม่เคยให้ประหารผู้ใด?)

๒๙) ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงร้อยกรองถ้อยคำ ซึ่งเสด็จมาจาก อูนะเสต ข้าบาทมิเคยเป็นผู้มีใจร้อน และมักเถียง

๓๐) ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงลักษณะหลายประการ ซึ่งเสด็จมาจาก เนเจเฟต ข้าบาทมิเคยเป็นผู้มีใจเบา

๓๑) ข้าแต่ เสเคริว ซึ่งเสด็จมาจาก อุเตน ข้าบาทมิเคยยุยงให้ผู้ใดคบคิดชั่ว

๓๒) ข้าแต่พระผู้เป็นใหญ่ผู้ทรงไว้ซึ่ง เขาคู่ ซึ่ง เสด็จมาจาก เสนติ ข้าบาทมิเคยต่อเติมแต่งถ้อยคำให้มากขึ้น เพื่อแข่งถ้อยผู้อื่น

๓๓) ข้าแต่ เนเฟร์ตมุ ซึ่งเสด็จมาจาก เหตุกะปตาห ข้าบาทมิเคยมุ่งชั่วและมิเคยประพฤติชั่ว

๓๔) ข้าแต่ ตมุ ในฤดูกาลของพระองค์ ซึ่งเสด็จมาจาก ตัตตุ ข้าบาทมิเคยประพฤติสิ่งที่ชั่วร้ายต่อพระราชา

๓๕) ข้าแต่พระองค์ที่ทรงตริงานในพระหทัย ซึ่งเสด็จมาจาก สะหุ ข้าบาทมิเคยทดน้ำให้ไหลไปนอกกระแสเดิม

๓๖) ข้าแต่ อาขิ ซึ่งเสด็จมาจาก นุ ข้าบาทมิเคยกล่าววาจาโอ้อวด

๓๗) ข้าแต่พระผู้ทรงเมตตาแก่มนุษย์ ซึ่งเสด็จมาจาก เสอุ ข้าบาทมิเคยกล่าวติเตียนพระผู้เป็นเจ้า

๓๘) ข้าแต่ เนเห็บกะ ซึ่งเสด็จมาจากศาลที่สถิตของพระองค์ ข้าบาทมิเคยฉ้อโกงผู้ใด

๓๙) ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงศิริอันเลิศ ซึ่งเสด็จมาจากศาลที่สถิตของพระองค์ ข้าบาทมิเคยเกี่ยจกันเครื่องสังเวยของเทพยเจ้าทั้งหลาย

๔๐) ข้าแต่เสร์เตป ซึ่งเสด็จมาจากศาลที่สถิตของพระองค์ ข้าบาทมิเคยลักสิ่งใดของผู้ล่วงลับไปแล้ว

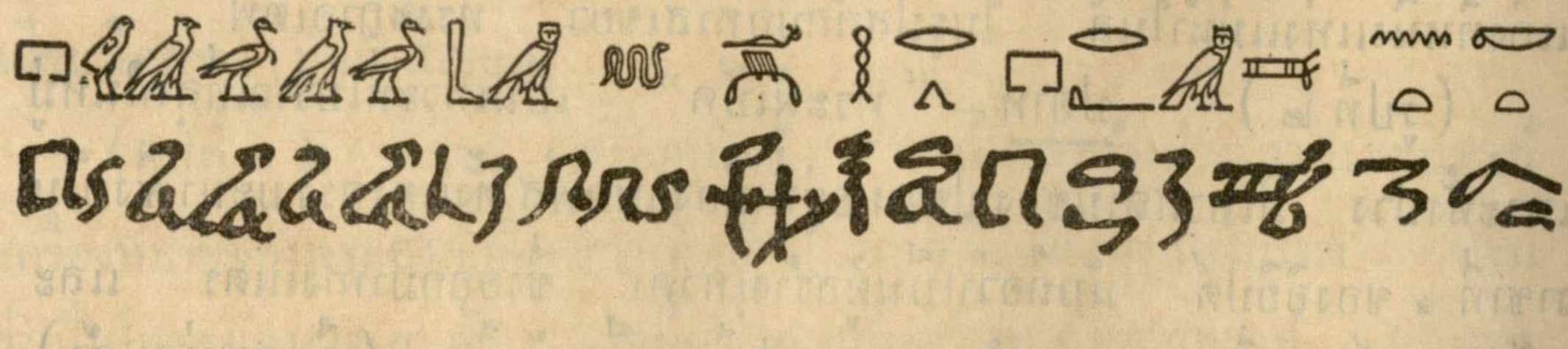
๔๑) ข้าแต่ พระองค์ผู้ทรงนำพระกรมา ซึ่งเสด็จมาจากสถานแห่งความสัตย์สองทบ ข้าบาทมิเคยแย่งชิงสมบัติของทารก ฤๅกระทำล่วงเกินเทพารักษ์แห่งเมืองที่อยู่ของข้าพเจ้า (เทือกหลักเมือง?)

๔๒) ข้าแต่พระผู้ให้แสงสว่างแก่โลกทั้งหลาย ซึ่งเสด็จมาจาก ตาเช ข้าบาทมิเคยฆ่าสัตว์ใด ๆ ที่อุททิศถวายเทพยเจ้าแล้ว

เมื่ออ่านคำปฏิญาณนี้ดูตลอดแล้ว ก็พอจะแลเห็นได้ว่า ที่จริงมีสิ่งที่คล้าย ๆ กับที่ทางเรานิยมกันนั้นอย่หลายประการ นอกจากนี้ยังมีหนังสือภาษิตอีกเป็นอันมาก ซึ่งจะสำแดงให้เห็นปรากฏว่า ชาวอียิปต์นิยมนับถือธรรมอย่างใด เพียงใด หนังสือ เช่นโอวาทของ ปตาเหะเต็ป และโอวาท ของ อนิ ๒ เล่มนี้ เป็นตัวอย่างอันดี และอาจเปรียบเทียบกับหนังสือของไทยเรา เช่นภาษิตพระร่วง ฤๅ พาลีสอนน้องนั้นได้ โอวาทของ ปตาเหะเต็ป นั้นเป็นหนังสือยืดยาว และมีผู้ได้แปลเป็นภาษาต่าง ๆ มาก แต่ยาวเกินกว่าที่จะแปลมาลงไว้ ในหนังสือเล่มนี้ได้ จึงได้คัดแปลโอวาทของ อนิ มาไว้เพื่อเป็นตัวอย่างเป็น ตอน ๆ สอดไว้เป็นส่วนเพิ่มเติมข้างท้ายหนังสือนี้ด้วย

หนังสือ ที่ว่าด้วยเรื่อง ความนับถือฤๅนิยมของ ชาวอียิปต์โบราณนั้น มีอยู่เป็นอันมาก ที่สำคัญที่สุดคือหนังสือที่พวกผู้ชำนาญในโบราณคดี อียิปต์ เรียกชื่อกันโดยมากว่า “ มรณคัมภีร์ ” เพราะเป็นหนังสือที่ว่าด้วยวิธีจัดการศพและมีภาษิตต่าง ๆ เกี่ยวด้วยเรื่องความตายโดยมาก ชื่อหนังสือนี้ในภาษาอียิปต์นั้นคือ “ เปร์เอมหะรุ ” แปลความว่า “ ออกมาในเพลากลางวัน ” ชาวอียิปต์มักพอใจเลือกสรรข้อความบางข้อในหนังสือนี้ เขียนเป็นตัวอักษรไฮเอระติคไว้ที่ศพ ได้ทำเช่นนี้มาตั้งแต่

ชั้นวงศ์ที่ ๑๒ (ก. ค. ๒๕๐๐ ปี) และยังใช้ต่อมาจนเริ่มคฤสตศกแล้วได้เกือบ ๒๐๐ ปี และยังใช้จาฤกไว ที่ผนังที่ไว้ศพ และผู้รู้หลักนักปราชญ์ฤาผู้ดีในสมัยนั้น ชอบคัดข้อความในมรณคัมภีร์นั้นบรรจุไปในหีบศพด้วย เขียนไว้งาม ๆ มีรูปภาพด้วย ยังค้นได้อยู่เนือง ๆ มรณคัมภีร์นี้ไม่ได้เขียนคราวเดียว ค่อยเขียนค่อยเติมไปคราวละตอน สองตอน บางตอนอยู่ข้างจะโบราณมาก จนคะเนไม่ถูกว่า แต่งเมื่อสมัยใด สิ่งที่เป็นพะยานอยู่คือเมื่อ ก. ค. ๓๕๐๐ ปี (ฤๅ ๕๔๐๐ ปีกว่ามาแล้ว) นั้น ยังมีผู้อ่านเข้าใจได้โดยยากเสียแล้ว โดยเหตุที่ต้นฉะบับเก่านัก และคัดกันเสียมากเต็มทีแล้ว คิดดูเถิด เขานับว่าเป็นของเก่าเสียแต่เมื่อ ๕๐๐๐ ปีกว่าแล้ว เมื่อการเป็นเช่นนี้แล้ว ก็เป็นธรรมดาที่ในเวลานี้จะยิ่งอ่าน เอาความยากขึ้นอีกเป็นอันมาก แต่อาศัยเหตุที่ยังมีผู้อุตสาหค้นหาได้หนังสือเก่า ๆ ที่เป็นฉะบับคัดไว้ถูกต้องนั้นได้เนือง ๆ ก็พอมีหนทางที่จะเก็บความประกอบเข้าพิจารณาแก้ไขในที่ซึ่งยังมีข้อสงสัยอยู่บ้างนั้น ให้เป็นที่แจ่มแจ้งดีขึ้นได้.

รูปอักษรไฮเอโรคฤพีคของอิยิปต์

บรรทัดต้น ตัวอักษรชะนิดบรรจง บรรทัดล่าง ชะนิดหวัดแกมบรรจงเรียกว่าไฮเอระติค ยังมีอักษรอีกชะนิดหนึ่งเรียกว่า เดโมะติค ชะนิดหวัดอย่างเร็ว ดูรูปอักษรในรูปหินโรเสสตาช่องกลาง (ข) หน้า ๖๙

เรื่องราวของเทพยดา

ที่นับถือของชาวอียิปต์

เทพยดาที่จดรายนามมาไว้ในที่นี้ ได้เลือกแต่ที่เป็นอย่างสำคัญ ถ้าตรวจดูลักษณะคงจะสังเกตได้ว่ามีอยู่หลายองค์ที่ตามความเป็น แต่แบ่งภาคออกจาก รา คือ พระอาทิตย์นั้นเอง และบางองค์ก็มีลักษณะซ้ำกันฤๅคล้ายกันนี้เป็นเพราะตำบลหนึ่งเรียกอย่างหนึ่งโดยมาก นี้ต่อไปเป็นรายนามกับเรื่องราวเกี่ยวด้วยเทวะอันเป็นที่นับถือของชาวอียิปต์

(รูปที่ ๑) คเนมุ (ฤๅคนุม) – "ช่างปั้นพิมพ์" เสียรเป็นแกะเป็นเทพยดาที่อย่างโบราณอยู่องค์หนึ่งในสาสนา อียิปต์ นิยมกันว่ามีลักษณะคล้ายอะเม็น รา และ ปตาห และนับถือว่าเป็นผู้สร้างมนุษย์ ที่เกาะไฟเล มีรูป คเนมุกำลังปั้นมนุษย์ ด้วยดินและใช้เครื่อง ของช่างหม้อ คเนมุ นี้เป็นผู้รวบรวมชิ้นศพของ โอไสริส มาติดต่อกันเข้าใหม่ และกล่าวว่าเป็นพระบิดาของเทวะทั้งหลายเช่นเดียวกับ อะเม็นรา คเนมุ นี้มีผู้นับถือมากอยู่ตามแถบดินแดนใกล้แก่งที่หนึ่งแห่งแม่น้ำไนล์ ในรูปสลักมักทาสีเขียว ทรงชฎาอเตฟ

(รูปที่ ๒) ปตาห – "พระผู้เบิด" เป็นเทวะที่โบราณที่สุดในหมู่เทวะทั้งปวง มีเทวสถานของ ปตาห อยู่ที่เมือง เมมฟิส ตั้งแต่ครั้ง มะนา ซึ่งเป็นราชาที่ ๑ ของอียิปต์ นับถือว่าเป็นผู้สร้างเทวดา ซึ่งออกมาทางเนตร และสร้างมนุษย์ ซึ่งออกมาทางโอฐ รูปเขียนเป็น มัมมี่ (คือศพห่อแล้ว) และถือคทาผะสมด้วย 𓋴 อุสร์ คือ กำลัง ๑ ☥ อางข คือชีวิต ๑ 𓌙 เตต คือความมั่นคง ๑ ในส่วนที่เกี่ยวกับการเกิดใหม่และในเรื่องบาดาล

เทวะองค์นี้มีนามเพิ่มว่า “ปตาหเสเกร์เอาสาร์” และรูปเป็นกุมารอ้วนเล็ก บางทีก็มีตัวดวงมะพร้าวอยู่บนเศียร บางทีมีรูปอยู่เป็นหมู่กับไอสิส และ เนฟธิส และดูเหมือนบางทีเป็นภาคหนึ่งของ โอไสริส

(รูปที่ ๓) มุ ฤๅ อัตมุ เป็น “ผู้ปิด” ทิวาฤๅราตรี

มุต – “พระมารดา” เป็นเทวะองค์หนึ่งในหมู่พระเป็นเจ้าทั้ง ๓ ที่บูชากันที่เมืองทีบส นับถือกันว่าเป็นพระมารดาของสิ่งทั้งปวง

เขเประ – “พระผู้สร้าง” นับว่าเกี่ยวกับ ปตาห และว่าเป็น เทวะที่สร้างตนเอง ในรูปมีด้วงมะพร้าว (แมลงช้าง) อยู่บนเศียร ต่อมาในชั้นหลังนับถือกันว่าเป็นผู้สร้างเทวดาและสร้างโลก และบรรดาลักษณะที่เคยเป็นของ รา มาแต่ก่อนนั้น เปลี่ยนเป็นขององค์นี้โดยมาก

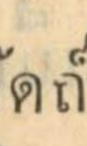
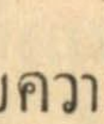
(รูปที่ ๔) บัสต์ – เป็นที่นับถืออยู่ใน อิยิปต์ ภาคล่าง เป็นพื้นณตำบล บูบัสติส ซึ่งมีเทวสถานใหญ่ที่นั้น รูปเทพธิดาองค์นี้มักเขียนมีเศียรเป็นแมว และมักเกี่ยวข้องกับ ปตาห อีกนัยหนึ่งเรียกนามว่า “เสเข็ต” และว่าเป็นเปลวของพระอาทิตย์

(รูปที่ ๕) นิต – “ช่างหูก” คล้ายกับมุต อีกนัยหนึ่งว่าเป็นองค์เดียว หะธอร์ (เหตเหรุ) เป็นนางฟ้าผู้อารักขาการพราน และรูปบางทีเขียนถือศร มักทาสีเขียว

(รูปที่ ๖) รา – พระอาทิตย์ เป็นผู้สร้างปวงเทวาและมนุษย์ เครื่องหมายของพระองค์คือดวงอาทิตย์ เป็นที่นับถือมาแต่โบราณ นิยมว่าเป็นโอรสของ นุต ฤๅ พ้า รานี้แบ่งภาคเป็นเทวดาอีกหลายองค์ และบางทีเขียนรูปเป็นราชสีห์ แมว ฤๅ เหยี่ยว แทนองค์ก็มี ในรูปที่เขียนไว้ในหนังสือ ปะไปรัส ฤๅที่สลักไว้ตามผนังนั้น มักทำเป็นเศียรเหยี่ยว มีวงอยู่บนนั้น (เป็นเครื่องหมายดวงอาทิตย์) มีกะบังนาคเป็นเครื่องแต่ง เป็น

ที่นับถือณเมือง ทิบส ยิ่งกว่าแห่งอื่น พระอาทิตย์นี้เวลาขึ้นทรงนามว่า “ เหรุขุติ ” (กรีก “ ฮารมาคิส ”) และตอนอัษฎงคต ทรงนามว่า “ อัตมุ ” ฤๅ “ พระผู้บีด ” ในตอนกลางคืนนั้น พระอาทิตย์ต้องกระทำยุทธปราบพระยานาคชื่อ อาเปบี ซึ่งพยายามอยู่เสมอที่จะทำลายล้างพระอาทิตย์ด้วยกำลังกองทัพอสูร กล่าวคือ หมอก มืด และเมฆ การสงครามนี้ต้องกระทำทุก ๆ ราตรีไป แต่พระผู้เป็นเจ้า รา (พระอาทิตย์) คงได้ชัยชำนะเสมอ จึ่งสามารถส่องสว่างกลางเวหาได้ทุกวันไป

(รูปที่ ๗) เหรุ (กรีก “ หอรส ”) คือพระอาทิตย์อุทัย เศียรเป็นเหยี่ยว (ดูเรื่องราวของเทพบุตรองค์นี้ในตอนที่กล่าวถึง เอาสาร์ ต่อไป)

(รูปที่ ๘) อะเม็นรา – ในคำกล่าวว่าเป็นโอรสของปตาห และดูเหมือนจะไปแย่ง เอาลักษณะ และ อานุภาพ ของ เทวา อื่นมา รวมไว้เสียโดยมาก คำว่า “ อะเม็น ” นั้น แปลว่า “ แฝงอยู่ ” ฤๅ “ กำบังอยู่ ” ฤๅ “ มิดชิด ” ทรงนามว่า “ พระเป็นเจ้าสถิตเหนือราชอาศน์แห่งบัตถพีทั้งสอง ” และ “ เทวราชา ” สองอย่างนี้เป็นอาทิ ในรูปเขียนทรงเขาและขนนกบนเศียร หัดถ์มักถือแส้ เป็น เครื่องหมาย แห่ง ความ เป็นใหญ่ ๑ ขอ เครื่องหมายความปกครอง ๑ ไม้เท้า เครื่องหมายแห่งอานุภาพ ๑ คทา เครื่องหมาย แห่ง ความ มั่นคง ๑ เทวดาชื่อ อัมสุ นั้น เป็น ภาคหนึ่งของ อะเม็นรา ๆ นี้ ที่จริง แต่เดิม เป็นแต่เทพารักษ์ฉะเพาะตำบลเท่านั้น มายกย่องกันขึ้นต่อภายหลัง แต่ครั้นเมื่อยกย่องขึ้นแล้วก็เลยนับถือกันมากมายเข้มแข็ง ดั่งปรากฏอยู่ในคำนมัสการ เขียนเป็นอักษรไฮเอระติค แต่งขึ้นราวสมัยแห่งวงศ์ที่ ๑๘ ฤๅ ที่ ๑๙ มีข้อความดั่งต่อไปนี้:–

ՍԻՐԱՀԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏՈՒՆ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ

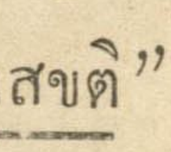
หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

“ คำนมัสการพระผู้เป็นเจ้าอะเม็นรา พระโคผู้ณเฮลิโอโปลิส ผู้เป็นประธานแห่งเทพยเจ้าทั้งหลาย เทวะผู้ทรงศิริ อันเป็นที่นับถือ พระองค์ผู้ประสาทชีพ ผู้ประสาทความอบอุ่นแด่บรรดาฝูงสัตว์ทั้งหลาย

๑) “ ข้าขอไหว้ อะเม็นรา ผู้สถิตเหนือราชอาศน์ แห่งบัตถพีทั้งสอง ผู้ครอบครองใน อัปต์ส (คือเทวสถานใหญ่ที่ การ์นัก) พระโคผู้ของพระมารดา ผู้เป็นใหญ่ในไร่นาของพระองค์ ผู้ทรงยืดระยะพระบาท อธิราชในดินแดนแคว้นบักษ์ใต้ (คือ อิธิโอเปีย และ เอเซีย) พระองค์เป็นใหญ่ในมะเจานคร (เมืองอะไรไม่ปรากฏ) เป็นอดิศใน อาระบี อธิบดีในฟากฟ้า เป็นมหาปฐโมรสแห่งแผ่นดิน ครอบครองสิ้นทุกสิ่งที่เป็นอยู่ พระองค์เป็นผู้สถาปนาสิ่งทั้งปวง

๒) “ พระองค์เป็นใหญ่ยิ่งในหมู่เทพไท พระโคผู้อันวิไลยิ่งใน อมรมณฑล เป็นประธานเลิศล้นแห่งเทวัน พระทรงธรรม์อันเป็นเทพยบิดร สร้างปวงชนนิกรทั้งฝูงสัตว์และสิ่งสรรพ์ สร้างอาหารอันเป็นเครื่องบำรุงชีวิต สร้างพฤกษชาติทุกชะนิดเป็น อาหาร เหล่าเดียรัจฉานทั่วไป พระรูปผ่องใสสดสะอาด ปตาห เป็นราชบิดา เป็นเทพบุตรควรบูชานบนอบ ปวงเทวาระยอบเคารพแด่พระองค์ พระผู้ทรงสร้างสิ่งปวง ทั้งในแดนสรวงและแดนมนุษย์ ส่องรัศมีสว่างสุดทั่วทั้งสองแผ่นพสุธา ล่องลอยมาโดยปกติในอากาศ ราชาธิราชแห่งทักษิณและอุดร พระอาทิตย์มหิศรตรัสเป็นศิลเป็นบึ้นพิภพ อิทธิฤทธิขจรจบเป็นที่เกรงขาม นฤมิตโลกให้เป็นตามเยี่ยงพระองค์ ทรงศิริลักษณ์มากมายหลายประการกว่าเทพยอื่น ทวยเทพต่นชื่นชมนิยมในพระศิริลักษณ์ ชักชวนกันสรรเสริญพระองค์รอบขอบสองขอบฟ้า เมื่อยามพระองค์เสด็จขึ้นมาในเปลวอัคคี ทวยเทพยินดีในสุคนธรศแห่งพระองค์ ผู้ทรงเป็นโอรสใหญ่แห่งน้ำฟ้า ยามธเสด็จมาแต่ อาระบี เสด็จข้ามบัตถพีนาม มะเจานคร อมรเทพผู้มีพระพักตรอันผุดผ่อง ยามเสด็จล่องลอยมาจาก เนเตร์ตะ (ดินแดนทางทิศใต้

อิยิปต์ ระหว่างลำน้ำไนล์กับทะเลแดง) หมู่เทวะระยอบยอมถวายบังคม แทบพระบาท เมื่อประสพเทวราชอันบริบูรณ์ด้วยบารมี อันเป็นที่ควรยำเยง เกรงขาม ทำสงครามมีชัยชำนะ พระผู้มีประสงค์อันสูงสุด ทรงมกุฎแก้ว แพรวพรรณ”

๓) ต่อนี้ไปมีสรรเสริญอีก ข้อความคล้าย ๆ กับที่ว่ามาแล้ว ยังกล่าวต่อไปถึงอาภรณ์ต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องทรงของ อะเม็นรา มีชฎานาค ขนนก อุณหิศ เป็นต้น ชฎานั้นกล่าวถึง ๓ ชะนิด คือชฎามีขนนก (ฤๅมาลา) เรียกว่า “อเตฟ” ชฎาซ้อนเป็นเครื่องหมายของผู้เป็นใหญ่ในบึกษ์ใต้ ฝ่ายเหนือเรียกว่า “เสขติ” ชฎาขาวสำหรับราชาแห่งแผ่นดินบึกษ์ใต้เรียกว่า “เหต” กับมีพระแสงเรียกว่า “อัมสุ” ดั่งนี้อันหนึ่ง แล้วต่อลงไปอีกเป็นคำยอพระเกียรติว่า “ทวยเทพแซ่ซ้องสรรเสริญพระองค์ และพระองค์ยื่นพระหัตถ์ช่วยผู้ที่มีความสวามิภักดิ์ต่อพระองค์ รัศมีของพระองค์เป็นเครื่องสังหารสัตรู พระเนตรพระองค์ปราบปรามผู้ที่เป็นกบฏต่อพระองค์ แสงส่องจากพระเนตรประดุจทวนทองแดงพุ่งไปในอากาศ และบังคับให้พระยานาคนามว่า นัก นั้นคายสิ่งซึ่งได้กลืนเข้าไปแล้วจนสิ้น”

ตอนหลังนี้ชอบ เห็นได้ว่าความคิดไม่ไกลกับเรา แต่ไปเกณฑ์ให้นาคกลืน พระอาทิตย์แทน พระราหู เท่านั้น วอลลิส บัดช์ อธิบายเรื่องนี้ไว้ด้วยว่า นัก เป็นชื่ออีกชื่อหนึ่งของ อาเปบี อสูร ผู้เป็นเจ้าของหมอก เมฆ และราตร ซึ่งนิยมกันว่ากลืนพระอาทิตย์เข้าไปทุกวัน เป็นสัตรูสำคัญซึ่งพระเป็นเจ้า ราต่อสู้และชำนะ อาเปบี นั้นเขียนเป็นรูปงู มีมีดบึกตามหลังดั่งนี้ ที่

ในเทวสถานของอะเม็นรา ณเมืองทีบส มีมนต์สำหรับร่ายเพื่อสังหาร อาเปบี ดั่งได้ตอนข้อความมาดั่งนี้ “ล้มคว่ำหน้าลงเถิด อาเปบี สัตรูของ รา อันเปลวไฟที่พุ่งมาจากเนตร หอรส นั้นมาประหารเจ้า เปลวไฟอันแรงกล้าที่พุ่งมาจากเนตร หอรส นั้นมาสังหารเจ้า เจ้าถูกกดลงไปในเปลวไฟที่พุ่งออกมาปะทะเจ้า เปลวไฟซึ่งจะผลาญวิญญาณของเจ้า บัญญาของเจ้า มนต์ของเจ้า กายของเจ้า และเงาของเจ้า เพลิงนั้นจักชำนะเจ้า แทงลูกศรเข้าไปในวิญญาณของเจ้า ล้างสรรพสิ่งซึ่งมีอยู่ในตัวเจ้า และส่งประตักเข้าไปในรูปของเจ้า เจ้านี้ล้มลงแล้วเพราะเนตรของ หอรส ซึ่งมีฤทธานุภาพเหนือบัจจามิตร ซึ่งเพ่งดูเจ้า และนำไฟอันแรงกล้ามาผลาญเจ้า เนตรของ รา ชำนะเจ้า เปลวไฟจักเผาผลาญเจ้า และเจ้าจักไม่มีชีวิตเหลืออยู่เลย จงถอยไป เจ้าถูกสับละเอียดแล้ว วิญญาณเจ้าผากแล้ว ชื่อเจ้าสูญเสียแล้ว ความพินาศครอบงำเสียแล้ว อปราชัยแล้ว ตัวเจ้ามาถึงที่สุดแล้ว และจมอยู่ในความลืมถึงสามชั้น จงถอยหลังถอยไป เจ้าถูกหั่นเป็นท่อน ๆ และถูกกวาดไปไกลพระองค์ผู้สถิตอยู่ในเทวสถาน อาเปบี เอ๋ย เจ้าผู้แพ้แล้วสองซ้ำ เจ้าจงสูญ เจ้าจงสูญ จงอย่าได้กลับคืนฟื้นขึ้นอีกเลย เนตรของ หอรส ชำนะเจ้าและผลาญเจ้าทุก ๆ วัน ตามเทวบัญชาของ รา ให้เจ้าเป็นเช่นนั้น เจ้าต้องถูกโยนลงในเปลวไฟซึ่งกินเจ้าดุจภักษาหาร เจ้าต้องโทษตกไปในไฟจากเนตรของ หอรส ซึ่งผลาญเจ้า ผลาญวิญญาณของเจ้า กายของเจ้า ใจของเจ้า เงาของเจ้า จนสูญสิ้น”

ส่วนคำนมัสการ อะเม็นรา นั้น ต่อจากตอนที่กล่าวถึงพระยานาค ชื่อ นักนนมา กัมคาสรรเสริญยอพระเกียรติอก ถอยคาดูซา ๆ กับข้างต้น เปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมตรงนั้นนิดตรงนี้หน่อย คงแต่งเป็นกถาสำหรับสาธยายและแต่งอย่างแบบ คนชั้นโบราณ ที่ชอบแต่งให้ซ้ำเพื่อจะให้จำได้ เช่น พาหุ ฤๅ สัมพุทเธของเราเองเป็นตัวอย่าง เพราะฉะนั้นจะแปลมาไว้ให้ตลอดก็ดูจะเสียเวลา แต่มีข้อความบางตอนที่แปลกกว่าที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งอาจเป็นสิ่งประกอบ

ในเรื่องราวน่ารู้ในส่วน อะเม็นรา นั้นได้ อยู่ในบทหลัง ๆ จึ่งจะได้หยิบแต่ฉะเพาะข้อความที่แปลกออกไปจากที่มีมาแล้วมาลงไว้ ดั่งต่อไปนี้

ในบทที่ ๕ มีกล่าวว่า “ข้าแต่ อนิ (เป็นนามอีกนามหนึ่ง) ผู้เป็นประธานในนักขัตฤกษ์เดือนใหม่ (คือขึ้น ๘ ค่ำ?) ผู้เป็นเหตุให้มีนักขัตฤกษ์หกวันและนักขัตฤกษ์เดือนแรม (คือแรม ๘ ค่ำ?)” ดังนี้ ซึ่งเป็นเครื่องให้เรารู้ได้ว่ามีนักขัตฤกษ์ประจำเดือนละ ๒ ครั้ง

ในบทที่ ๗ มีกล่าวสรรเสริญว่า “พระองค์คือพระเป็นเจ้าองค์เดียวฉะเพาะองค์เดียว”

ในบทที่ ๘ มีกล่าวนาม ๓ อย่าง คือ อะเม็น เป็นนามเวลาเที่ยง อัตมุ เป็นนามเวลาอุทัย เหรุขุติ (ฤๅฮารมาคิส) เป็นนามยามอัษฎงคต

ในบทที่ ๙ มีกล่าวถึงเครื่องหอมสำหรับบูชา เรียกว่า“อานติ” ซึ่งได้ความว่าเป็นเครื่องห่อมชะนิดหนึ่งได้มาจากบุรพทิศ และมีกล่าวว่า “เป็นเจ้าแห่งเรือ เสกติ และเรือ มาติ ซึ่งแล่นข้ามนภากาศไปโดยเรียบร้อย” ดังนี้ ซึ่งเป็นสิ่งควรสังเกตว่าพระอาทิตย์ของเขาทรงเรือ ไม่ใช่รถเช่นของเรา เรื่องเรือทั้ง ๒ นี้ค้นได้ความที่แห่งอื่นว่า เสกติ เป็นเรือทรงเวลาเช้า มาติ เป็นเรือทรงเวลาเย็น ชะรอยจะเปลี่ยนลำในเวลาเที่ยง

เรื่องราวที่เกี่ยวข้องด้วย อะเม็นรา นั้น ยังมีอยู่อีกมากมาย ถ้าจะคัดมาให้หมดก็เต็มเล่มสมุด แต่ที่ได้เลือกคัดมาลงไว้ในที่นี้ก็พอจะเป็นพะยานให้เห็นได้แล้วว่า เป็นที่นับถือเพียงไร

(รูปที่ ๙ ที่ ๑๐) เอาสาร์ (โอไสริส) กับ อ๊ออะเสต (ไอสิส) ทั้ง ๒ นี้มีเรื่องราวคาบเกี่ยวกันมาก จนเล่าเรื่องแยกกันไม่ออก จึ่งต้องมาเล่ารวมกันไว้ณที่นี้ ไอสิส เป็นบุตรีของ นุต ฤๅฟ้า เป็นขนิษฐา และภายหลังเป็นมเหสีของโอไสริส เสตผู้เป็นอนุชาของโอไสริส นั้นก็ได้นาง เนฟธิส ขนิษฐา ไอสิส

เป็นชายา รูปโอไสริส มักเขียนเป็น มัมมี่ (คือศพห่อแล้ว) หัดถ์ถือขอ ๑ "อางข์" ☥ เครื่องหมายชีวิต ๑ แส้ ๑ ไม้เท้า ๑ มีนามที่เรียกกันต่าง ๆ เช่น "พระเป็นเจ้าแห่งอับตุ" ("เจ้าพ่ออับตุ" ฤๅ อไบดส) "พระเป็นเจ้าแห่งทิพยบัตถพี พระเป็นเจ้าแห่งนิรันดร และราชาแห่งความยั่งยืน" "พระผู้เป็นประธานแห่งเทพยเจ้าทั้งปวง" "ผู้เป็นใหญ่ในทางเดิรภายในที่ไว้ศพ" "พระโคผู้แห่งประจิมทิศ" "ตุลาการแห่งผู้ล่วงลับไปแล้ว" เป็นต้น

การที่จะรวบรวมข้อความเกี่ยวข้องด้วยเรื่อง โอไสริส ให้เป็นตำนานติดต่อกันไปนั้นเป็นการยาก เพราะชาวอิยิปต์ที่แต่งหนังสือในสมัยนั้น เชื่อเสียว่า เรื่องเสตฆ่า โอไสริส นั้นเป็นเรื่องที่คนทั้งปวงรู้กันอยู่ดีแล้ว แม้จะแต่งคำนมัสการเป็นต้นก็มักกล่าวถึงเรื่องนั้นเป็นตอน ๆ เพราะฉะนั้น ต้องไปค้นหาเรื่องในหนังสือของชาวโรมชื่อ ปลูตาร์ค คัดข้อความมาได้ ดั่งต่อไปนี้

"ครั้น โอไสริส ได้ ครอง ราชสมบัติ ใน อิยิปตประ เทศแล้ว ก็ได้เริ่มทรงจัดการทำนุบำรุงอาณาประชาราษฎรให้เจริญรุ่งเรืองดีขึ้น คือดัดสันดานให้ละจากการหาเลี้ยงชีพโดยอาการอันยากเย็นและประดุจชาวป่า ทั้งทรงสั่งสอนให้ ทำไร่ไถนาและเพาะปลูกพืชพรรณต่าง ๆ ที่มีอยู่ในพื้นแผ่นดินให้ดีขึ้น ได้ทรง กฤษฎีกา สร้างกฎข้อบังคับ สำหรับให้ประพฤติตาม และทรงสั่งสอนในวิธีที่จะเคารพและกระทำสักการบูชาแด่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ด้วยความมุ่งหมายอันดีเช่นนั้นแล พระองค์ได้เสด็จดำเนิรไปในประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก เพื่อดัดสันดานชนนิกรในที่นั้น ๆ ให้ประพฤติตามพระวินัยของพระองค์ แต่พระองค์มิได้ใช้อำนาจสาตราวุธเพื่อกดขี่น้ำใจ พระองค์ใช้แต่ทางเทศนาให้ชนทั้งหลายเข้าใจแล เห็นชอบตามโดย อาการอันอ่อนโยนที่สุด มีขับร้องเป็นลำเข้ากับเสียง

ดุริยางค์ เหตุฉะนี้ ชาวครีซ จึ่งนิยม ว่า เป็น องค์หนึ่ง องค์ เดียว กับ เทพยเจ้า อันทรงนาม ว่า ดิอนิสส ฤๅ บัคคัส ในระหว่างเวลาที่ โอไสริส ไม่เสด็จอยู่ใน ราชอาณาจักรนั้น ไตฟอน (คือ เสต) มิได้ มีโอกาสที่ จะกระทำ การงาน ตาม ประสงค์ตนในรัฐจังหวัด เลย เพราะว่า ไอสิส หมั่นทรงตรวจตราระวังการปกครอง อยู่แข็งแรง และนางก็ระวังเหตุการอยู่มิได้ขาด ครั้นเมื่อ โอไสริส เสด็จกลับแล้ว ไตฟอน ได้ ชักชวนผู้อื่นอีกเจ็ดสิบสองคน ให้เข้าร่วมคิดเป็นกบฏ พร้อม ด้วยนางพระยาแห่ง อิธิโอเปีย องค์หนึ่งนามว่า อะโส ซึ่งเผอิญได้เข้ามาอยู่ใน อียิปต์เวลานั้น ชวนกันคิดการได้ สำเร็จ คือได้ คิดอ่านวัดพระองค์โอไสริส แล้วสั่งให้ ทำหีบขึ้นหีบหนึ่งกว้างยาวพอเหมาะพระองค์ ทำด้วยฝีมืออันวิจิตร มีลวดลายงดงามอย่างยิ่ง หีบนี้ ไตฟอน สั่งให้ยกเข้าไปไว้ในห้องเลียงของตน เมื่อ คนทั้งหลายที่มาประชุมอยู่ณที่นั้นได้ พิจารณา และชมหีบนั้นทั่วกันแล้ว ไตฟอน ประดจหนึ่งจะกล่าวคำสัพยอกจึ่งพูดขึ้นว่า ถ้าแม้กายผู้ใดเหมาะกับหีบก็จะยก หีบให้ บรรดาผู้ที่ประชุมอยู่ก็ต่างลงไปในหีบทีละคน แต่ก็ไม่มีผู้ใดซึ่ง กายเหมาะกับหีบ ในที่สุด โอไสริส จึ่งได้เสด็จบรรทมในหีบ พวกกบฏ ก็ตรูกันเข้าไปยกฝาหีบขึ้นปิด ตรึงเสียภายนอกด้วยตาปู แล้วยังหลอม ตะกั่วเทรดลงไปบนนั้นอีก แล้วพวกกบฏ ก็ยกหีบไป ยัง ลำน้ำ นำล่อง ลงไป ทะเล ทาง ปากน้ำแควตะไนติค เพราะฉะนั้น ปากน้ำนี้จึ่งเป็นที่เกลียดชังของชาว อียิปต์ เป็นอย่างยิ่ง เขากล่าวว่า การกบฏอันนี้ได้กระทำสำเร็จณวันที่ ๑๗ เดือน อะธอร (ตุลาคม) เมื่อพระอาทิตย์สถิตอยู่ณราศีพิจิก ในปีที่ ๒๘ รัชชสมัย แห่ง โอไสริส แต่อีกนัยหนึ่งกล่าวกันว่า ในสมัยนั้น โอไสริส มีชนมพรรษาได้ ๒๘ ปีเท่านั้น (แต่นี่ก็อาจเป็นได้ เพราะ โอไสริส เป็นเทวดา พอเกิดก็คงเจริญ เป็นผู้ใหญ่ทีเดียว – ม. ว.)

“ผู้ ที่รู้เหตุร้าย ซึ่งได้ บังเกิดขึ้นแก่ พระราชา ก่อน ผู้อื่น นั้น คือ พวก แปน และ สะไตร์ (กล่าวว่าเป็นอมนุษย์ กายตอนบนเป็นคน ตอนล่างเป็นแพะ

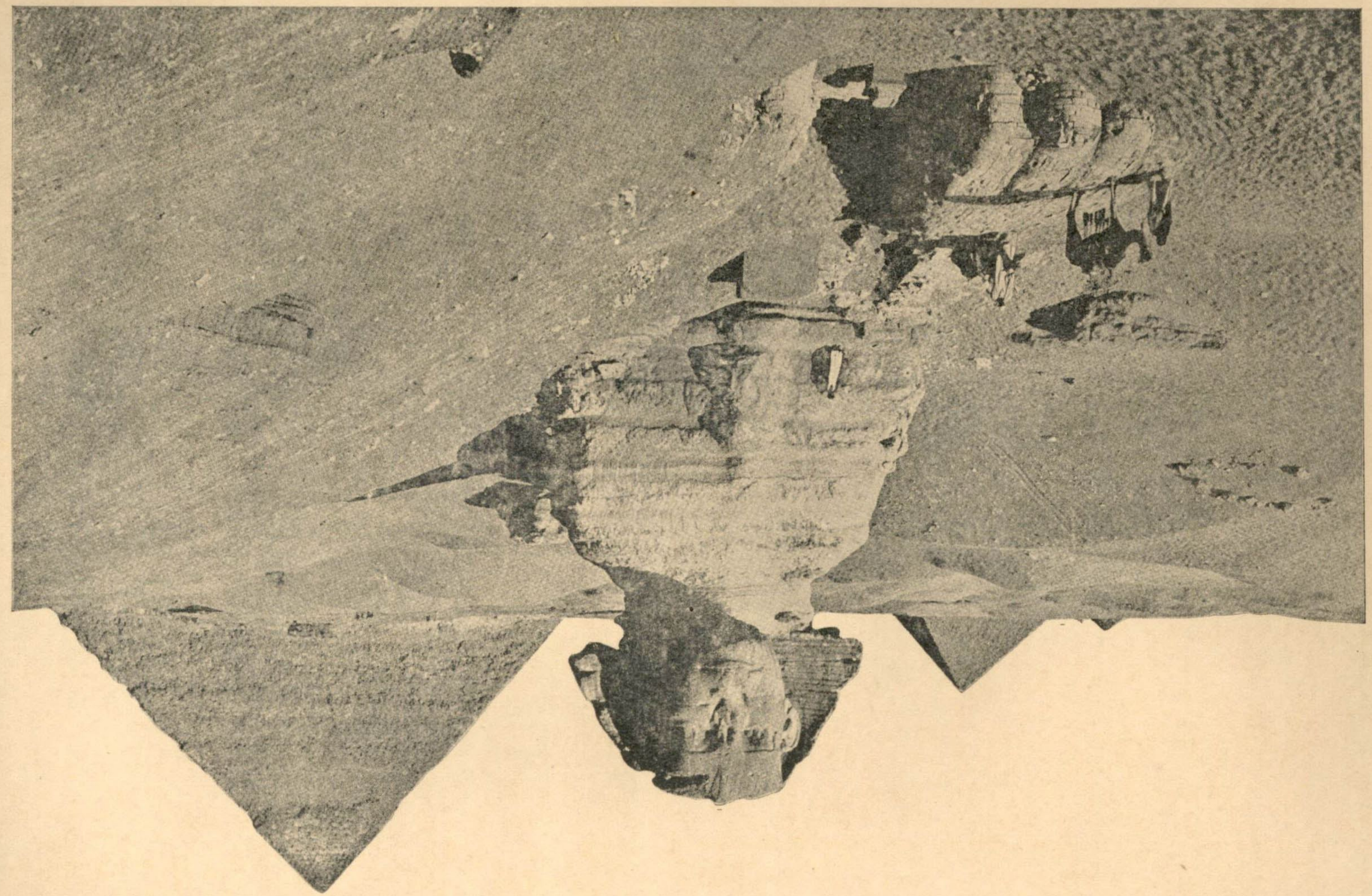
ฤๅเลียงผา) ซึ่งอยู่ในดินแดนใกล้เมือง เคมมิส พวกเหล่านี้ได นำข่าวไปเล่าให้พลเมืองโดยทันที พลเมืองพากันแตกตื่นตกใจกันเป็นอันมาก เหตุฉะนี้เมื่อ หมู่ คนโดยมาก มี ความ ตกใจ ฤๅ ประหลาด ใจ แตก ตื่น อย่าง มาก จึงเรียกว่า "เกิดแปนิค" มาจนทุกวันนี้ ส่วน ไอสิส นั้น พอได้ทรงทราบข่าว ก็ทรงตัดพระเกษา (อย่างเดียวกับโกนหัวของเรากระมัง – ม.ว.) และทรงเครื่องสำหรับทุกข์โดยทันที แม้ในที่ที่ประทับอยู่ในขณะนั้น เหตุฉะนี้ตำบลนั้นจึงเรียกนามว่า ค๊อปตส ฤๅ ทุกขนคร แต่บางคนก็มีความเห็นว่าคำนี้ดูเหมือนจะหมายความว่า เสีย (ตามศัพท์ว่า ริบ) ต่อนี้ไปนางก็ได้เสด็จไปทั่วอาณาเขตต์ แสนที่จะหนักหทัยและพะวง เที่ยวทรงค้นหาหีบ ตรัสถามคนทุกคนบรรดาที่พบแม้แต่ทารกที่นางทอดพระเนตรเห็นก็ได้ตรัสถาม ว่าได้ทราบบ้างฤๅไม่ ว่าหีบนั้นจะอยู่แห่งใดและเป็นประการใดบ้าง เผอิญทารกเหล่านี้ได้เห็นพวกพ้องของ ไตฟอน นำหีบไป จึงทูลนางให้ทรงทราบว่าเขานำไปส่ทะเลทาง ปากน้ำไนล์แควไหน.....

" ต่อมานางจึงได้ทรงทราบข่าวอันละเอียดขึ้นอีกในเรื่องหีบ ว่าคลื่นในทะเลได้ ซัดไปทางฝั่ง ไบบลส และค่อยซัดขึ้นไปวางไว้ที่เหนือกิ่งบนในพุ่มไม้ตะมะริสก์ (กะถิน ?) ซึ่งในเวลาไม่ช้านักก็เติบโตจนเป็นต้นไม้ใหญ่ ห่อหุ้มหีบนั้นเสียทั่วด้านจนไม่มีผู้ใดอาจแลเห็นได้เลย ราชาในแคว้นนั้นเห็นว่าเป็นต้นไม้ประหลาดผิดเพศพรรณ จึงให้ตัดลงและฉะเพาะเลือกล่าต้นตอนที่ห้มหีบนั้นมาทำเป็นเสารับหลังคาในนิเวศน์ ข้อความเหล่านี้เขากล่าวว่า ไอสิส ได้ทรง ทราบโดยอาการอย่างประหลาดแต่ฝูงปีศาจ แล้วนางก็เสด็จไปสู่แคว้นไบบลส โดยทันที พอถึงที่นั้นแล้วนางก็ประทับลงริมพุน้ำแห่งหนึ่ง และไม่ยอมตรัสด้วยผู้ใดนอกจากนางสาวใช้แห่งมเหสีเจ้าผู้ครองแคว้น ซึ่งเผอิญมาอยู่ณที่นั้น ไอสิส ทรงปราสัยนางสาวใช้เหล่านี้ด้วยวาจาและกิริยาอันอ่อนหวาน และแต่งผมประทานนางสาวใช้ จนกลิ่นหอมในพระกายของนางอบตระหลบ

ไปในผมของนางเหล่านั้น นางชายา (ของเจ้าไบบลส) ได้ทราบข่าวจากสาวใช้ก็ให้หาไอสิส เข้าไปในวัง และเมื่อได้สนทนากันจนทราบอัธยาศัย กันแล้ว นางพระยาก็เลยตั้งให้ไอสิส เป็นพี่เลี้ยงของโอรสองค์หนึ่ง อยู่มามิช้านัก นางเทพธิดาก็สำแดงองค์ให้ปรากฏ แล้วขอเสาที่รับหลังคาตำหนักเจ้าผู้ครองเมือง เมื่อเจ้าได้ยอมยกถวายแล้ว นางก็ล้มเสาลงผ่าออกโดยง่าย เมื่อได้หีบที่นางประสงค์นั้นแล้ว นางก็ห่อขอนไม้ที่ยังเหลืออยู่นั้นด้วยผ้าอย่างดี เทน้ำมันหอมรดราดลงบนขอนไม้ แล้วก็ให้แก่เจ้ากับชายา แล้วนางเทพธิดาก็ลงกอดหีบศพพระสามีกระทำปริเทวนาการดังกึกก้องเสียงน่าตกใจยิ่งนัก จนราชโอรสองค์เล็กของเจ้าผู้ครองเมืองได้ยินแล้ว ตกใจจนสิ้นชีวิตลงไปกับที่ แต่ราชโอรสองค์ใหญ่ของเจ้านั้น นางเทพธิดาได้พาไปด้วย และลงเรือพรอมด้วยหีบศพพระสามีกลับไปณประเทศอียิปต์.....

พอนางเทพธิดาเสด็จถึงที่เปลี่ยวแห่งหนึ่ง ซึ่งนางเข้าพระหทัยว่าไม่มีผู้ใดอยู่ใกล้เคียงแล้ว นางก็เบิดฝาหีบขึ้นพิศดูพระพักตรพระภัศดา และกอดพระศพทรงโสกาเป็นอันมาก

ไอสิส มีประสงค์จะใคร่เสด็จไปเยี่ยมพระราชโอรส หอรัส (เหรุ) ซึ่งศึกษาอยู่ณเมือง บูตัส จึงทรงซ่อนหีบศพพระสามีไว้ในที่ไกลและมิใคร่มีผู้ไปมา แต่เผอิญราตรีหนึ่ง ไตฟอน เที่ยวไล่เนื้อในป่าเวลาเดือนหงายมาพบปะหีบนั้น และเมื่อทราบอยู่แล้วว่ามีพระศพผู้ใดอยู่ในนั้น ก็ยกพระศพ ออกมาฉีกเสียเป็นชิ้น ๆ รวม ๑๔ ชิ้นด้วยกัน และนำไปทิ้งเสียในที่ต่าง ๆ ห่าง ๆ กันทั่วประเทศ ฝ่ายไอสิส เมื่อได้ทรงทราบความดั่งนั้นก็รีบเสด็จออกเที่ยวค้นคว้าหาชิ้นนั้น ๆ ทรงเรือทำด้วยไม้อ้อ ปะไปรัส เพื่อจะได้ดำเนิรไปได้สะดวกในเขตต์ที่เป็นลุ่มบึงและหนอง เขาว่าเพราะเหตุฉะนี้แล จระเข้จึงไม่แตะต้องผู้ที่ไปในเรือชะนิดนี้ โดยความกลัวเทพธิดาองค์นี้จะทรงพระพิโรธ ฤๅโดยความเคารพว่าเคยเป็นยานที่เธอทรงอยู่ครั้งหนึ่ง การที่มีที่ฝังพระศพ โอไสริส อยู่มากแห่งนักก็เพราะว่า

ڪاڻ (ماسڪيٽو) جا مڇر (مادي) جي ڏاڪڻ

ในครั้งนี้พอ ไอสิส พบชิ้นพระธาตุ พระสามี ที่แห่งใด ก็ได้จัดการ ฝังไว้ณ แห่งนั้น แต่อีกนัยหนึ่งเขากล่าวกันว่า การที่มีที่ฝังศพมากแห่งเช่นนี้ เป็นอุบายของ พระเทพมเหสี คือนางได้ให้แต่รูปจำลองของพระสามีไว้ณเมืองต่าง ๆ โดยความ มุ่งหมายจะให้ความเคารพนับถือในพระสามีแพร่หลายกว้างขวางมากขึ้น และยัง อีกประการหนึ่ง นางมุ่งหมายจะ บ้องกัน มิให้ ไตฟอน ผู้มี ใจพยาบาท ตรวจค้น พบ ได้ โดยสะดวก เพราะว่าถ้า ไตฟอน ซึ่งในสมัยนี้กำลังจะกระทำศึกกับ หอรส นั้น ได้ ชัยชำนะไซร้ เมื่อแลเห็นที่ฝังพระศพกระจัดกระจายอยู่หลาย แห่งเช่น นั้น แล้วก็คงจะไม่สามารถที่จะทราบได้เลยว่า แห่งใดเป็นที่ฝังพระศพ แท้จริง.....

“ ต่อนี้ไป โอไสริส ได้เสด็จขึ้นมาจากเมืองบาดาล สำแดงพระองค์ให้ ปรากฏแก่ หอรส ผู้เป็นราชโอรส แนะนำให้ ไปกระทำสงครามและสั่งสอน เพลงอาวุธต่าง ๆ แล้วพระองค์ จึงตรัสถามพระราชโอรสว่า อะไรเป็นสิ่ง ประเสริฐยิ่งที่บุรุษควรจักกระทำ หอรส ทูลตอบว่า ควรที่จะคิดแก้แค้นแทน พระบิดาและพระมารดา โอไสริส ได้ทรงฟังก็ทรงโสมนัสส์..... ยังมีคำเล่า กันต่อไปว่า ในหมู่ผู้ที่แยกตนออกหากจาก ไตฟอน เป็นอันมากนั้น มี เทพธิดา องค์หนึ่งนามว่า โธเวริส และว่ามี งู ตัวหนึ่งไล่ตามเธอมาจนถึงกองทัพ ของ หอรส พวกพลของ หอรส พากันฆ่างูนั้นเสียได้ ต่อมาภายหลัง หอรส กับ ไตฟอน ก็ได้กระทำสงครามกัน ต่อสู้กันอยู่เป็นหลายเพลา แต่ลงตอนท้าย หอรส ได้เปรียบและตัว ไตฟอน เองถูกจับเป็นชะเลย แต่ว่า ไอสิส ซึ่งเป็นผู้ รับมอบตัว ไตฟอน ไว้ นั้น หาได้ประหารชีวิตเสียไม่ นางกลับให้แก้เครื่อง พันธนาการและปล่อย ไตฟอน ไป หอรส มีความแค้นพระมารดาแสนสาหัส จึงตรงเข้าไปถอดชฎาที่นางทรงอยู่บนพระเศียรนั้นเสีย และเทพยดา เฮอรเมส จึงได้เอามาลารูปเป็นศีรษะโคสวมลงบนเศียร ไอสิส แทนชฎานั้น (เหตุฉะนี้รูป ไอสิส จึงมักเขียนทรงมาลามีเขาโค อยู่ข้างบน) ..... ต่อมา หอรส กับ ไตฟอน ได้กระทำ การยุทธ กันอีก สองครั้ง ไตฟอน พ่ายทั้งสองครั้ง.....”

ในปฏิทินประจำปีของชาว อียิปต์ ที่วันที่ ๒๖ เดือน ธอธ มีเครื่องหมายอย่างนี้ สามหนซ้อนกัน หมายความว่าเป็นวัน "เคราะห์ร้าย ๓ ชั้น" และยังมีคำชี้แจงไว้ต่อไปว่า "อย่าได้กระทำกิจการอันใดเลยในวันนี้ เพราะว่าวันนี้ ตรงกับ วันที่ พระเป็นเจ้า เหรุ กระทำสงครามกับ เสต ทั้งสองนั้นยืนอยู่กับบาท ต่างฟาดฟันซึ่งกันและกันประดุจมนุษย์ และแลดูประดุจ หมี นรก ๒ ตัว เจ้าแห่ง เคร์อาบะ ทั้งสองได้กระทำเช่นนี้ตลอด ๓ วัน กับ ๓ คืน แล้ว ไอสิส จึงทรงบันดาลให้สาตราวุธของเธอทั้ง ๒ นั้นหล่นสิ้น เหรุ ทรงล้มลงแล้วตรัสว่า ข้านี้คือ เหรุ ราชโอรสของพระองค์ และ ไอสิส ตรัสสั่งสาตราวุธอีกว่า จงไป จงไป เสียให้พ้น เหรุ ลูกกู.... ฝ่าย เสต ผู้เป็น พระเชษฐาของนางเทพธิดาก็ล้มลง และร้องว่า ช่วยด้วย ช่วยด้วย และ ไอสิส ก็ตรัสสั่งแก่สาตราวุธว่า จงหล่นลง จงเลี่ยงเสียให้พ้นพระเชษฐาของกู สาตราวุธก็หล่นลงและหลีกไป และ เหรุ กับ เสต ก็ต่าง ยืนขึ้นประดจบรษ ๒ คน และต่างไม่นึกถึงคำที่ได้กล่าวมาแล้ว ส่วน เหรุ นั้นทรงพระพิโรธพระมารดา เปรียบประดุจเสือดาวอันโจนมาจากทักษิณทิศ และ ไอสิส ก็จำต้องหนี ณวันนั้นได้ ต่อสู้กันเป็นสามารถ แล้ว เหรุ จึงได้ตัดพระเศียรพระมารดาขาดจากพระองค์ และพระเป็นเจ้า เตหุติ ได้เสกพระเศียรนั้นให้คืนคงขึ้นด้วยเวทมนต์ แล้วจับต่อเข้ากับพระองค์ (ของ ไอสิส) เป็นรูปเศียรโค" ดังนี้

(รูปที่ ๑๑) <u>เน็บตเห็ต</u> (กรีก เนฟธิส) เป็นขนิษฐาของ โอไสริส และ ไอสิส มักจะเขียนรูปยืนอยู่ข้างเตียง พระศพ โอไสริส และแสดงความเศร้าโศกอาลัยใน โอไสริส มีเรื่อง ๆ หนึ่งกล่าวว่าหลงไปว่า เน็บตเห็ต นี้เป็น ไอสิส จนถึงกับได้มีโอรสด้วยกัน กล่าวคือ อันปุ (ฤๅ อะนูบิส) นั้น

<u>เส็ต</u> – เดิมเป็นที่นับถือมาแต่โบราณกาล พวกกษัตริย์แห้หิกสส และพวก เขตะ นับถือมาก แต่มาตอนหลัง ๆ มานิยมกันเสียว่า เป็นเจ้าของความชั่วร้ายต่าง ๆ และว่าเป็นหัวหน้าแห่งเหล่าอสูร และกบฏต่อพระเป็นเจ้า รา

ท่านผู้นี้คือ ไตฟอน ที่รบกับ หอรส อยู่ถึง ๓ วัน ๓ คืน แล้วพ่ายแพ้แก่หอรส เส็ตนี้ไม่ใคร่พบรูปเขียนฤาสลัก แต่ในหนังสือมักเขียนเป็นรูปสุนัข ดังนี้

(รูปที่ ๑๒) อันปุ (กรีก อะนูบิส) เทพารักษ์ของคนตาย มักเขียนรูปมีเศียรเป็นสุนัขไพร ชะนิดที่เรียกตามภาษา อังกฤษว่า "แย๊คกอล"

(รูปที่ ๑๓) เสบ – เป็นภัศดาของ นุต คือฟ้า และเป็นพระบิดาของโอไสริส ไอสิส และเทพบุตรเทพธิดาในชั้นเดียวกันนั้น

(รูปที่ ๑๔) เตหุติ – (กรีก ธอธ) "ผู้วัด" เป็นอาลักษณ์ของพระเป็นเจ้าทั้งปวง และเป็นผู้วัดเวลา กับเป็นผู้เริ่มคิดใช้เลข ในท้องพระโรงของ โอไสริส เตหุติมีหน้าที่เป็นผู้ยืนกำกับตราชูชั่งดวงจิตต์คนตาย หัดถ์ถือกระดานรงและปากไก่เตรียมไว้สำหรับจดข้อความ เกี่ยวข้องใน การชั่งตามที่ได้ฟังมาจาก วานร ศีรษะสุนัข ซึ่งนั่งอยู่บนคันของตราชู อีกนัยหนึ่งว่าเป็นพระจันทร์ และในรูปมักเขียนให้ มีเศียรเป็นนก ช้อนหอย

(รูปที่ ๑๕) คอนสุ – เป็นพระเป็นเจ้าองค์หนึ่งใน ๓ องค์อันเป็นที่นับถือณเมือง ทีบส นับว่าเป็นพระจันทร์ รูปเขียนมีเศียรเป็นเหยี่ยว มีดวงจันทร์และอัฑฒจันท์เป็นเครื่องประดับด้วย ยังมีนามอีกว่า เนเฟร์เหเต็ป

เสเบ็ก – เทพารักษ์เศียรจระเข้ เป็นที่นับถือในเขตต์กมอมบส และในแถบ บิงเมริส

อีเอมเหเต็ป (กรีก อิโมอุธิส) เป็นโอรสของ ปตาห ชู และ เตฟนุต – เป็นโอรสของ เสบ และ นุต ชู คือแสงอาทิตย์ เตฟนุต คือความชุ่มชื้น

(รูปที่ ๑๖) เหตเหรุ (กรีก อะธอร ฤๅ หะธอร์) – "เหตเหรุ" แปลว่า "วิมานเหรุ" นับถือว่าเกี่ยวกับ นุต คือ ฟ้า ฤๅสถานที่เหรุประสูติ เป็น

มเหสีของ อัตมุ ซึ่งเป็นภาคหนึ่งของ รา รูปบางแห่งมักเขียนเป็นหญิง มีเครื่องแต่งผมเป็นรูปแร้ง และเหนือนั้นขึ้นไปมีวงจักร์กับเขาโค มีนามเรียกว่า "นางพระยาแห่ง อมรคณะ" "นางต้นมะเดื่อ" "นางประจิมทิศ" และ "เหตเหรแห่งทิบส" สมมตเป็นเจ้าของสรรพสัตว์ อิถีลิงค์ และดมือภินิหารต่าง ๆ คล้ายไอสิส นุต และมุต บางทีก็เขียนรูปเป็นนางโคกำลังโผล่ออกมาจากระหว่างเขาใกล้เมืองทิบส

(รูปที่ ๑๗) มะอาต – เป็นเทพธิดาผู้รักษากฎหมาย ฤๅวินัย เป็นบุตรีของพระเป็นเจ้า รา มักเขียนรูปทรงขนนกดั่งนี้ β อันเป็นเครื่องหมายแห่งกฎหมาย ฤๅวินัย

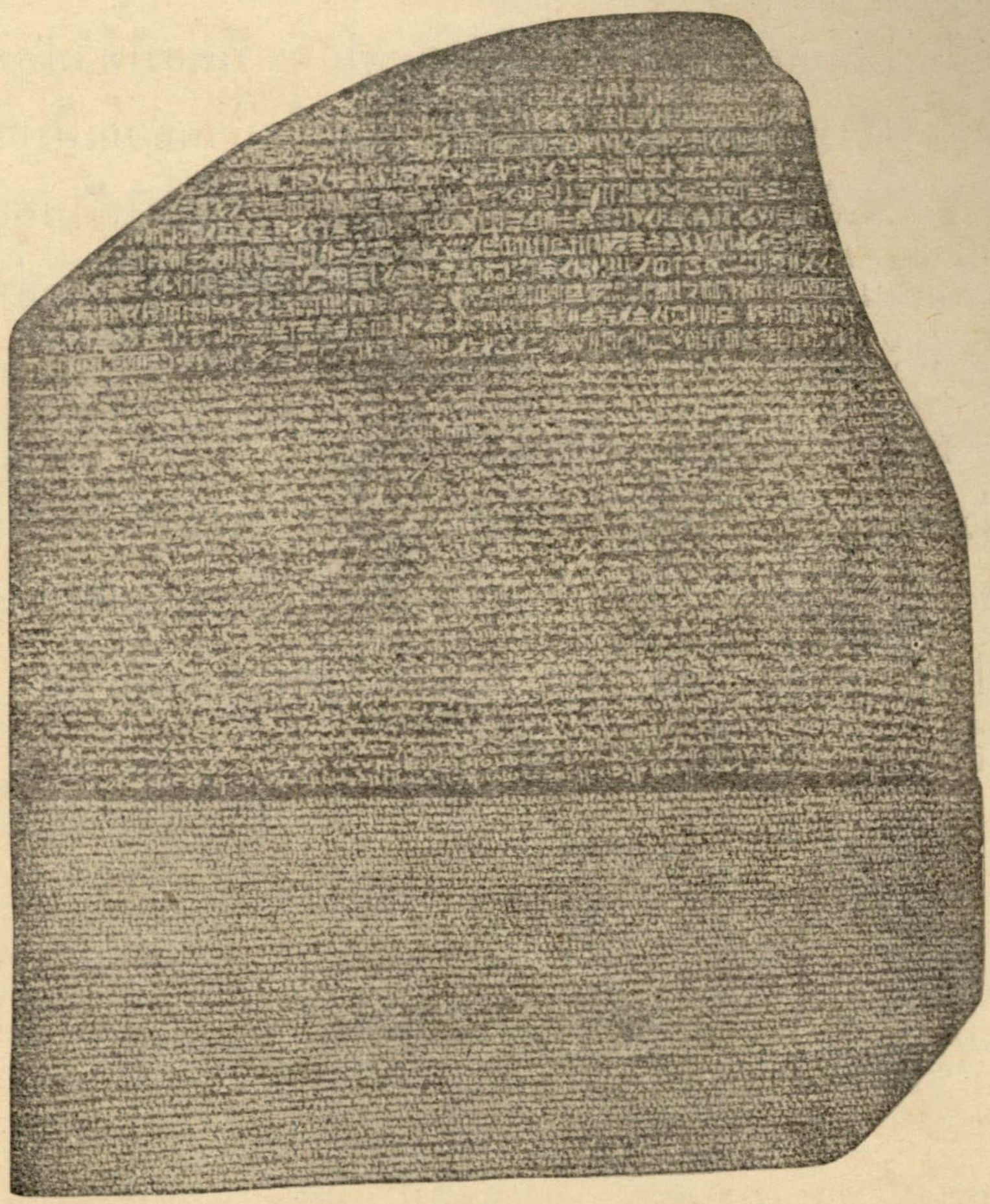
หาปี – เทพารักษ์แห่งแม่น้ำไนล์ เขียนรูปมีช่อดอกไม้แต่งบนเศียร มักเขียนสีเขียวกับแดง เล็งความว่า (๑) สีน้ำแม่น้ำไนล์ในเดือนมิถุนายน ซึ่งเป็นสีเขียวสด ก่อนหน้าที่จะท่วมตลิ่ง และ (๒) สีน้ำแดงเมื่อน้ำหลากมาจากภูเขา อบิสสีเนียน พาเอาดินแดงตามแถบนั้นลงมาด้วย

เสระบีส คือเอาสาร์อะบีส เขียนรูปมีเศียรเป็นโค เครื่องแต่งเศียรเป็นจักร์ มีอุณณหิสรูปนาค นับถือว่าเป็นโอรสที่ ๒ ของ ปตาห การไหว้ อะบีสนี้ได้กระทำกันมาแต่โบราณกาล ที่ริมเมือง เมมพีส มีที่ฝังศพพระโค เรียกว่า เสรเบียม มีหลุมฝังศพ โค อะบีส ตั้งแต่แผ่นดิน อเม็นเหะเต็ปที่ ๓ (ราว ก.ค. ๑๕๕๐) ตลอดลงมาจนถึงสมัยที่กรุงโรมเป็นใหญ่ (มีเล่าเรื่องที่ฝังศพพระโคนี้ไว้ในตอนที่ ๒ ของหนังสือนี้)

ในที่สุดนี้ควรจะเล่าถึงข้อความที่น่าสังเกตอย่างหนึ่ง คือชาว อียิปต์โบราณนั้นไม่ไว้หนวดฤๅเคราเลย สังเกตตามรูปเห็นหน้าเกลี้ยง ๆ ทั้งนั้น แต่ไม่ใช่ว่าจะเขียนหนวดเคราไม่เป็น รูปพวกชาวต่างประเทศ เช่นพวก ยิว เป็นต้นก็เขียนมีเครา แต่ที่รูปเทวดาฤๅกษัตริย์เขียนมีหนวดยาวห้อยที่คาง แปลว่า

ยอมให้มีหนวดแต่เทวดากับสมมติเทวดาเท่านั้น ถึงแม้ท่านเหล่านี้ก็ดูเหมือนจะใช้หนวดหลอก เพราะมีสายเชือกโยงขึ้นไปจากหนวด และรูปกษัตริย์นั้นบางทีก็มีหนวด บางทีก็ไม่มี เช่นเวลาออกรบฤๅไล่เนื้อไล่สัตว์มักไม่มี เวลากระทำบวงสรวงพลีกรรมมักจะมี จึ่งเข้าใจว่าหนวดเช่นนี้กษัตริย์คงทรงฉะเพาะเวลาทำพิธีเกี่ยวด้วยการสาสนาเท่านั้น

จบตอนที่ ๑

หินโรเสสตา

(ก) อักษรอิยิปต์ชะนิดบรรจง (ข) อักษรอิยิปต์ชะนิดเดโมะติค (ค) อักษรกริกโบราณ

คำอธิบาย

ในตอนนี้จะได้กล่าวถึงสถานที่และสรรพสิ่งทั้งปวงที่ได้ดูได้เห็นในเขตต์ที่เรียกว่า อียิปต์ ภาคล่าง คือฝ่ายเหนือ ตามความจริงที่สำหรับจะดูมีอย่างมากกว่าที่กล่าวถึงในที่นี้เป็นอันมาก แต่ว่าที่ใดไม่ได้ไปดูเองก็ไม่กล่าวถึงเสียเลย

ข้อความที่กล่าวโดยมาก คัดมาจาก จดหมายเหตุ รายวัน ที่ได้จดไว้เวลาที่เที่ยวอยู่ แต่ไม่ได้เรียงไปตามวันที่ไปเที่ยว เพราะการเที่ยวตอนนี้ต้องเลือกไปดูที่ต่าง ๆ ตามแต่จะมีโอกาส และบางทีที่ดูไม่ตลอดในคราวเดียวได้ ไปดูต่ออีกในวันอื่นก็มี เช่นไปดูโรงทหารเป็นต้น คราวแรกไปเมื่อก่อนออกเดินทางไป อียิปต์ภาคบน ต่อเมื่อเดินทางตลอดแล้วกลับมาถึง ไกโร จึงได้ไปดูอีกครั้งหนึ่ง ดังนี้ ถ้าเมื่อเป็นเช่นนี้ก็ได้จับมาผะสมกันเข้าเป็นบทเดียวกัน เพื่อจะอ่านให้ตลอดเรื่องไม่ต้องค้างไว้กลาง ๆ เรื่อง เพราะฉนั้น จึงไม่ได้คัดเรียงเป็นรายวันตามที่จดไว้ ได้จัดปรุงขึ้นใหม่ให้อ่านได้สะดวกขึ้น

อนึ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการที่ได้เห็นในพื้นเมือง และในเรื่องที่เกี่ยวด้วยวิธีจัดการปกครองเป็นต้นฉะนี้ ต้องเข้าใจว่าที่กล่าวในที่นี้กล่าวไปตามที่สังเกตเห็นได้ในเวลาที่ไปเที่ยวอยู่นั้น คือเมื่อ ร. ศ. ๑๒๐ เพราะฉะนั้นใน ๖ ปีที่ล่วงมาแล้วน่าจะเปลี่ยนแปลงไปได้เป็นอันมาก

บทที่ ๑

ไปถึงอิยิปต์—เที่ยวเมืองอะเล็กซานเดรีย

ก่อนที่จะกล่าวถึงการเที่ยวในประเทศอิยิปต์ จะขอกล่าวถึงการเดินทางไปมา เมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม ร. ศ. ๑๒๐ ลงเรือที่เมืองตริเอสต์ ซึ่งเป็นท่าเรือในทะเลอะเดรียติค เรือที่โดยสารไปนั้น ชื่อ "เสมิรามิส" เป็นเรือบริษัทอ๊อสเตรียนลอยด์ เป็นเรือขนาดเล็กแต่สบายดี ทราบว่าเรือบริษัทนี้อยู่ข้างจะดีมาก เดินระหว่างเมืองตริเอสต์กับอะเล็กซานเดรีย มีเรือออกจากท่าทุกสัปดาห นอกจากบริษัทนี้ มีเรือบริษัทเมสสาชรีมาริตีม ฝรั่งเศสเดินระหว่างมาร์เซลส์กับอะเล็กซานเดรีย และเรือบริษัทอิตาเลียนเดินระหว่างเนเปอลส์กับอะเล็กซานเดรีย แวะที่เมสสินาในเกาะสิซิลี ส่วนเรือบริษัทฝรั่งเศสนั้นไม่ทราบว่าเป็นอย่างไร แต่มีความเสียใจที่จะกล่าวได้ว่าเรือบริษัทอิตาเลียนนั้นไม่ขอแนะนำให้ผู้ที่ชอบพอกันโดยสาร เรือบริษัทนี้ได้เคยโดยสารจาก อะเล็กซานเดรีย มาถึง เมสสินา ตั้งแต่จำได้มา ยังไม่เคยรู้สึกกลัวจมน้ำตายเท่าเมื่อคราวกลับจาก อิยิปต์นั้นเลย การที่เรือนั้นคับแคบก็ยกไว้ แต่โคลงเหลือประมาณ ราวกับจะแกล้งโคลงเล่นเพื่อให้คนโดยสารเมาคลื่น โคลงไม่หยุดไม่หย่อนเลย จนคลื่นเกือบไม่มีก็โคลง ถ้าไม่โคลงก็โยนยวบ ๆ ตลอดวันตลอดคืน พอมีคลื่นลมมาจริง ๆ คราวหนึ่งก็เป็นเหตุใหญ่ แผ่นเหล็กข้างเรือบุบเข้ามา น้ำไหลเข้าเรือ จนคนโดยสารถูกน้ำท่วมห้องต้องหนีกันถึง ๓ ราย คนอื่นพลอยตื่นกันหมด เลยไม่เป็นอันนอนตลอดรุ่ง ต่างคนต่างเตรียมตัวจะลงทะเลกันทั้งนั้น แต่กัปตันเขาใจเย็นดี คอยร้องไม่เป็นไรไว้ท่าเดียว แต่ถึงกระนั้น เมื่อถึงเมสสินาและได้ขึ้นบกแล้วช่างโล่งใจเสียจริง ๆ

ยังไม่เคยรู้สึกยินดีที่จะขึ้นบกเท่าครั้งนั้นเลย พอขึ้นบกแล้วก็นึกในใจว่า ไม่ขอพบขอเห็นเรือลำนั้นอีกต่อไป ยังหวังใจอยู่อย่างเดียวแต่ว่าเรือบริษัทนั้นไม่เป็นเช่นลำนี้ทุกลำ

คราวนี้จะกลับย้อนมากล่าวถึงเรือ เสมิรามิส ต่อไป เวลาประมาณเที่ยง เมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม นั้น เรือออกเดิรจากท่าเมือง ตริเอสต์ วันที่ ๓๑ มกราคม เวลาบ่ายประมาณ ๔ โมงถึงเมือง บรินดีสิ ในประเทศ อิตาลี แวะรับคนโดยสารที่นั้น ย่ำค่ำออกเดิรเรืออีก เรือแล่นข้ามทะเล เมดิเตร์เรเนียน ไปใกล้เกาะครีต คลื่นลมนับว่าเป็นอย่างสงบดีพอประมาณ พอวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ เวลาย่ำรุ่ง กัปตันให้มาปลุกเพื่อให้ดูอ่าวและท่าเรือเมือง อะเล็กซานเดรีย เวลานั้นแดดขึ้นมากแล้วก็จริงอยู่แต่ไม่จัดเหลือเกิน แลดูน้ำทะเลเป็นสีน้ำเงินปนเขียว ต่อขึ้นไปก็แลเห็นฝั่งเป็นสีแดงแกมน้ำตาล แล้วจึงถึงต้นไม้เป็นสีน้ำตาลแก่จนเกือบดำ ใบเป็นสีเขียวตั้งแต่อ่อนใกล้ ๆ โศกไปจนแก่เกือบเป็นเขียวตะพุ่นมีเรือนเป็นหย่อม ๆ สีเทาแกมน้ำตาลอ่อนไปจนถึงขาว เกินยอดไม้ขึ้นไปก็ถึงฟ้าสีน้ำเงินอ่อนอย่างเข้ม มีเมฆขาว ๆ ก้อนบาง ๆ เล็ก ๆ อยู่บ้าง ถ้าใครมาเขียนรูปภาพให้ดูเช่นนั้นก็แทบจะติว่าไม่เหมือนจริง เพราะสีฉูดฉาดเกินไป

พอเรือเข้าเทียบท่าเรียบร้อยดีแล้ว ก็มีผู้ลงมาต้อนรับ คือ นายพลตรี ยุสซุฟ เซีย ปาชา องครักษ์ของ เคดิฟ ๑ มาหมุด สิดกิ ปาชา เจ้าเมือง อะเล็ก-ซานเดรีย ๑ นายพันเอก ฮอปกินสันเบ ผู้บังคับการกรมกองตระเวนเมือง อะเล็กซานเดรีย ๑ มิสเตอร์ กูลด์ กงสุลอังกฤษ ในนามของ เออล ออฟ โครเมอร อัครราชทูตอังกฤษ ๑ ยุสซุฟ ปาชา ได้รายงานว่า เคดิฟ รับสั่งให้มารับที่นี่และให้อยู่รับใช้อยู่จนตลอดเวลาที่จะต้องการ พอได้สนทนากับผู้ที่มาต้อนรับบ้างเล็กน้อยแล้วก็ขึ้นบก ขึ้นรถที่เจ้าเมืองจัดมารับนั้น ขับไปที่ นิวเคดิเวียล โฮเตล เพื่อกินเข้าเช้า ถามดูเรื่องรถไฟที่จะไป ไกโร ได้ความว่ามีอยู่ ๒ เวลา คือ ๓ โมงเช้ากับเที่ยง ตกลงเป็นเลือกไปเวลาเที่ยง เพราะต้องการเวลาที่จะเที่ยว

ดูในเมือง อะเล็กซานเดรีย บ้างเล็กน้อย พอกินเข้าเช้าแล้วก็ไปเยี่ยมตอบเจ้าเมือง และไปเยี่ยม มิสเตอร์ กูลด์ ๆ ผู้นี้ ได้เคยเข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ นาน เพราะฉะนั้นอยู่ข้างจะมีชิ้นไทย ๆ อวดได้หลายชิ้น ออกจากบ้าน มิสเตอร์ กูลด์ แล้วไปเที่ยวดู ที่ต่าง ๆ ในเมือง มี ยุสซุฟปาชา กับ ฮอปกินสันเบ (*Hopkinson Bey*) ไปด้วยในรถ

เมือง อะเล็กซานเดรีย นี้คนโดยมากคง จะทราบอยู่ แล้ว ว่า อะเล็กซานเดอร์ ซึ่งมีฉายาว่า "วิเศษ" (*The Great*) ราชาแห่ง มะเซโดเนีย เป็นผู้สร้างขึ้น เมื่อตีประเทศ อิยิปต์ ได้แล้ว ราว ก. ค. ๓๓๒ ปี ครั้น ปโตเลมี ที่ ๑ โสแตร์ ได้ครองประเทศ อิยิปต์ (ก. ค. ๓๐๕ ปี) จึงได้ยกเมืองนี้ขึ้นเป็นเมืองหลวง และได้สร้างหอสมุดใหญ่อันมีชื่อเสียงปรากฏไปทั่วทิศานุทิศ หอสมุดนี้ถูกไฟไหม้เสียเมื่อครั้ง กองทัพ โรมัน ของ ยูเลียส ซีซ้าร์ ยก มาช่วย นางพระยา เคลียว-ปาตรา ที่ ๗ รบกับ ปโตเลมี ที่ ๑๔ (ก. ค. ๔๘) หนังสือที่รวบรวมไว้ได้แล้วในนั้นเป็นอันมากไหม้ไฟเสียบ้างบ้าง เช่นหนังสือตำราของ ยุคลิด *Euclid* เป็นต้น ในบัญชีหนังสือว่ามีอยู่ในหอสมุดนี้ถึง ๑๒ เล่ม แต่เมื่อคราวไฟไหม้นั้นเป็นอันตรายสูญไปเสีย ๔ เล่ม เมือง อะเล็กซานเดรีย ในสมัยที่เจ้าแผ่นดินวงศ์ปโตเลมี ยังเป็นใหญ่อยู่นั้น คงจะเป็น เมือง สำคัญ สมบูรณ์ มั่งคั่ง อยู่ใน แถบทะเล เมดิเตร์เรเนียน เมืองหนึ่งเป็นแน่ แม้เดี๋ยวนี้ก็ยังเป็นเมืองใหญ่และบริบูรณ์อยู่ เมื่อ ร. ศ. ๑๒๐ ถามเขาได้ความว่ามีพลเมืองอยู่ประมาณสามแสน สังเกตว่ามีคนต่างชาติต่างภาษาคละปะปนกันอยู่มาก แต่มีพวก กรีก และ ยิว เป็นพื้น เขากล่าวว่าการปกครองเมืองนี้ที่จะทำไปให้เรียบร้อยยาก ทั้งเจ้าเมือง และผู้บังคับ การกองตระเวน เปลี่ยนบ่อย ๆ ถิ่นฐาน บ้านเมือง ดู คล้าย ๆ เมืองท่าเรืออื่น ๆ ที่ได้เคยเห็นมาแล้วในประเทศ อิตาลี ฤๅ ฝรั่งเศส ถนน รนแคมดูคล้าย ๆ กัน มีรถรางเดิรอยู่แทบจะทั่วไป ดูไม่รู้สึกเลยว่าเป็นเมืองโบราณ มีท่าเรืออยู่ท่าหนึ่งซึ่งเป็นท่าเล็กไม่ได้ใช้แล้ว เรียกว่าท่าใหม่

คือเป็นท่าที่สร้างขึ้นใหม่ในสมัย ปโตเลมี ได้ข่าวว่ามีผู้พบรูปศิลาและทองแดง ซึ่งเป็นชั้นครั้งวงศ์ปโตเลมี และครั้งเมื่อเป็นเมืองขึ้นกรุงโรม นั้นหลายชิ้น ท่าใหม่นี้อยู่ใกล้กับท่าเก่า ซึ่งเป็นท่าเรือที่ใช้อยู่ในกาลบัดนี้ มีกำแพงกันน้ำ อยู่ระหว่างท่าทั้งสอง ที่ปลายกำแพงนี้เคยมีประภาคาร ซึ่งนับถือกันในโบราณสมัยว่าอยู่ในของประหลาด ๗ อย่างในโลก ประภาคารนี้เรียกตามภาษากรีก ว่า “ ฟารส ” (*Pharos*) คำนี้เป็นรากของคำว่า “ฟาร์”(*Phare*) คือประภาคารในภาษาฝรั่งเศส ฟารส นั้น ปโตเลมี ที่ ๒ ฟิละเดลฟัส เป็นผู้รับสั่งให้นายช่างชื่อ สสเตรตัส แห่ง คนิดัส (*Sostratus of Cnidus*) เป็นผู้สร้าง กล่าวว่าสูง ๖๐๐ ฟุต แต่ในกาลบัดนี้ไม่มีอะไรเหลืออยู่เป็นพะยานเลย

เมื่อได้ขับรถเที่ยวตามถนนแล้ว ได้ไป ถึงที่ พิพิธภัณฑ์สถานไว้ของ กรีก และโรมัน ผู้รักษาพิพิธภัณฑ์สถานชื่อ คอมเมนดะตอ เรบอตติ (*Commendatore G. Botti*) ชาว อิตาเลียน ทำการอยู่ในรัฐบาล อียิปต์ เป็นผู้นำดู ของในนี้ล้วนเป็น ของที่ ค้น พบ ใน เมือง นี้ และ ที่ใกล้เคียง โดย มาก เป็น รูป ผู้ ที่ได้ครองเมืองฤๅ คนสำคัญอื่น ๆ สังเกตว่า รูปมี ที่เป็น คู่ ๆ อยู่ บน ฐานเดียวกัน อยู่ข้างจะหนาตา ถามผู้รักษาพิพิธภัณฑ์ ได้ความว่าเพราะเป็นประเพณีของกษัตริย์วงศ์ปโตเลมี พวกฝ่ายหญิงมักมีอำนาจในการปกครองด้วย ราชาบางทีก็ครองสมบัติกับมเหสี บางทีก็กับพี่นางฤๅน้องนาง เช่น ปโตเลมี ที่ ๑ โสแตร์ กับนางพระยา เบเรนิเซ ที่ ๑ ปโตเลมี ที่ ๒ ฟิละเดลฟัส กับนางพระยา อาร์สิโนเย ที่ ๑ ก่อน แล้วพร้อมกับนางพระยา อาร์สิโนเย ที่ ๒ ซึ่งเป็นทั้งขนิษฐาและมเหสี ดังนี้เป็นต้น บางทีนางพระยามีอำนาจสำเร็จราชการได้สิทธิ์ขาดก็มีบ้าง เช่นนางพระยา เคลียวปาตรา ที่ ๗ ที่ได้กล่าวถึงแล้วในตอนที่ ๑ นั้นเป็นต้น นอกจากรูปผู้ครองเมืองยังมีรูปอื่น ๆ อีก สลักด้วยศิลาอ่อนบ้าง หล่อด้วยทองแดงบ้าง เป็นฝีมือช่าง กรีก ฤๅ โรมัน มีงาม ๆ น่าดูอยู่มาก กับมีหนังสือ ปะไปรัส อยู่หลายผูก แต่เวลานี้มีน้อยนัก จะดูอะไรให้ละเอียดนักก็ไม่ได้

ออกจากที่นี้ได้ไปดูที่ฝังศพพวก กรีก และ โรมัน โบราณเรียกว่า คะตะโคมบ์ เพราะเป็นที่ขุดลงไปใต้ดิน ที่ฝังศพนี้เรียกตามภาษาอาหรับว่า "โคมเอลซูคะฟาห" ตั้งอยู่นอกเมืองออกไป ที่นี้พึ่งขุดขึ้นใหม่ และเมื่อไปดูนั้นที่ใต้ดินยังเป็นน้ำแฉะอยู่หลายแห่ง จนต้องมีกระดานทอดเป็นสะพานสำหรับเดิร ซินยอร์บอตติ เป็นผู้อำนวยการขุดที่นี้ ได้ไปด้วยและอธิบายว่า เหนือคะตะโคมบ์นี้ขึ้นไป เป็นโรง ที่เล่น มหรสพ และทางที่จะเข้าไปในที่ฝังศพ ก็ต้องผ่านที่เล่นมหรสพนั้นเอง ความคิดเขาก็ชอบกล เดาไม่ถูกว่าทำไมจึงไปทำที่ฝังศพไว้ใต้โรงมหรสพ เพราะไม่มีข้อความปรากฏในแห่งใดแห่งหนึ่งเลยว่าพวก กรีก และ โรมัน มีการ มหรสพในการทำศพ และยังแลไม่เห็นว่าเหตุใดจึงต้องไปทำที่ฝังศพไว้ใต้ดิน เพราะไม่ใช่ว่าเป็นการจำเป็นที่จะต้องซุกซ่อนฝังเช่นพวก คฤสเตียน ที่ กรุงโรม ภายใน คะตะโคมบ์ที่นี้มีรูปสลักและบันอยู่มาก ติดอยู่กับผนังบ้าง อยู่ลอย ๆ บ้าง ดูลวดลายรูปพรรณเป็นอย่างฝีมือช่าง อิยิปต์ปนกับ กรีก และ โรมัน บางแห่งสีที่ทารูปบันยังมีเหลืออยู่งาม ๆ ในเวลาที่ไปดูครั้งนั้นยังพึ่งจะขุดได้นิดเดียว แต่ถึงกระนั้นก็แลเห็นได้ว่า แบ่งเป็น ห้องยาว ๆ คล้าย ระเบียง เรียง ๆ กันไป เป็นอันมาก ตามผนังมีขุดเข้าไปเป็นช่อง ๆ พอจุหีบศพ เรียงกันเป็นแถว ซ้อนกัน ๓ ฤๅ ๔ ชั้น นาน ๆ ก็พบที่ฝังศพเป็นห้องใหญ่ ผนังมีภาพและลวดลายสลักแล้วเขียนสีงาม ๆ ดีอยู่ ที่นี้ก็ไม่ได้มีโอกาสพิจารณาให้ถ้วนถี่ เพราะเวลาไม่ให้เสียอีกเหมือนกัน

ตามทางที่ออกไป โคมเอลซูคะฟาห นั้นได้ เห็น เสาศิลาใหญ่ ที่มี นาม ปรากฏเรียกกันว่า <u>เสาของปอมเป</u> ปอมเป ผู้ที่ยกเสาศิลานี้ขึ้น เป็นข้าหลวงต่างพระองค์สำเร็จราชการเมือง อิยิปต์ เสานั้นตั้งขึ้นไว้เป็น อนุสสาวรีย์เครื่องประดับพระเกียรติยศพระเจ้า ดิโอเคลเชียน เอมเปเรอ แห่งกรุงโรม ราว ก.ค. ๓๐๒ ปี รูปร่างเสานั้นเป็นอย่างเสา โรมัน คือฐานกับบัวปลายเสาเป็นสี่เหลี่ยม ตัวเสากลม ทำ

ด้วยศิลา แครนิต มาจากเมือง อัสวัน ตัวเสาสูงประมาณ ๗๐ ฟุต แต่ถ้าคิดรวมทั้งสิ้นแต่ฐานตลอดยอดสูงประมาณ ๑๐๐ ฟุตเศษ

อนึ่งในเมืองเดิมเคยมีของสำคัญอยู่อีก ๒ ชิ้น คือเสาศิลาสี่เหลี่ยมทรงชะลูดขึ้นไปถึงยอดรวบแหลม เสาชะนิดนี้เรียกว่า โอเบลิสก์ เป็นคำ กรีก แปลว่าเข็ม เสา ๒ เสาที่ อะเล็กซานเดรีย นี้จึงได้นามว่า "เข็ม เคลียวปาตรา" โอเบลิสก์ทั้ง ๒ นี้ ใน ชั้นต้น ยกมา จาก เฮลิโอโปลิส ใน แผ่นดิน ออคัสตัส เอมเปเรอ แห่งกรุงโรม และได้มาตั้งไว้หน้าศาลเทพารักษ์ ของ ซีส้าร์ เสาทั้ง ๒ นั้นทำด้วยศิลาแครนิต อัสวัน สูง ๖๗ ฟุตเสาหนึ่ง สูง ๖๘ ฟุต ๖ นิ้วอีกเสาหนึ่ง ทางกว้างประมาณ ๗ ฟุต ๖ นิ้วเท่ากัน เสาใหญ่นั้น มะหมัดอะลีปาชา แห่งเมืองอียิปต์ ได้ยกให้แก่ชาวอังกฤษ แต่ไม่ได้ชะลอไปทีเดียว ต่อเมื่อ ค. ศ. ๑๘๗๗ เซอร์ อีแรสมัส วินสัน (*Sir Erasmus Wilson*) เป็นผู้ออกทุนทรัพย์ให้ชะลอไปณ กรุง ลอนดอน และยังได้ ตั้งอยู่ที่ริมแม่น้ำ เทมส์ จนกาลบัดนี้ เสาเล็กนั้นได้ชะลอไปไว้ที่ นิวยอก (อะเมริกา) ภายหลังนั้นมาอีกนิดหนึ่ง ที่เสาทั้ง ๒ มีอักษรจาฤกบอกไว้ว่าเสาทั้ง ๒ นั้นได้ ทำขึ้นในแผ่นดิน เตหุติเมส ที่ ๓ ราว ก ค. ๑๖๐๐ ปี และต่อนั้นมาอีกประมาณ ๒๕๐ ปี ได้มีคำยอพระเกียรติ ชมบารมี รามเสส ที่ ๒ เพิ่มเติมลงไว้ อีกด้วย

นอกจากสิ่งที่ได้กล่าวมาแล้วก็ไม่ได้ดูอะไรอีก พอเที่ยงได้เวลารถไฟก็ไป ขึ้นรถไฟไป ไกโร เคดีฟ ได้ให้ จัดรถที่นั่งมาให้ ใช้เดินทาง เพราะฉะนั้นอยู่ข้างจะสบายมากอยู่ กับมีรถกินเข้าด้วยซึ่งได้ใช้กลางทาง ตามทางรู้สึกคล้ายไปในบ้านเราเอง มีไร่นาไปเกือบตลอด แต่ต้นไม้ดูหายากกว่าทางบ้านเราเป็นอันมาก แลดูตามทางเพลินไปไม่รู้สึกว่าช้า พอบ่าย ๓ โมง รถไฟก็ถึงเมือง ไกโร

บทที่ ๒

ถึงเมืองไกโร—ดูเมืองเผิน ๆ

พอรถไฟถึง สเตชั่น ที่ไกโร ลงจากรถไฟได้พบผู้ที่มาคอยรับอยู่ที่ สเตชั่น คือ บูตรสฆาลีปาชา เสนาบดีว่าการต่างประเทศ ๑ หัสซันอัสเส็มปาชา หัวหน้าเจ้าพนักงานกองพิธี กรมวัง ๑ มิสเตอร์ อ. มิตเชล อินเน็ส (*A. Mitchell-Innes*) ปลัดทูลฉลองกระทรวงคลัง ๑ กับพวกข้าราชการ อียิปต์ อีกหลายนาย หัสซันปาชาได้เชิญให้ขึ้นรถที่เคดิฟ เจ้าผู้ครองเมือง อียิปต์ได้สั่งให้จัดมารับนั้น มีกองทหารม้าแห่ไปที่โฮเตล ซาวอย ซึ่งได้เลือกเป็นที่พักในระหว่างเวลาไปอยู่ในไกโร เคดิฟได้ชวนให้ไปอยู่ในวัง อับดีน แต่การไปเที่ยวครั้งนั้นประสงค์จะไปเป็นการส่วนตัวแท้ จึ่งไม่ได้รับเชิญ เพราะเห็นว่าไปอยู่โฮเตลจะไปเที่ยวแห่งใด ๆ ก็สะดวกดีกว่า และเข้าใจว่าคงจะไม่สบายน้อยไปกว่าอยู่ที่ในวัง

เมืองหลวงของ อียิปต์ นี้ได้ชื่อว่า ไกโร มาจากคำภาษาอาหรับว่า “ กาหิระ ” (แปลว่า “ มีชัย ”) เมื่อ กาลิฟ มุอิซ สร้างเมืองนี้ขึ้น (ใน ค.ศ. ๙๖๙) แลเห็นดาวอังคาร ซึ่งเรียกตามภาษาอาหรับว่า “ กาหิระ ” นั้น เพราะเหตุนี้ กาลิฟ มุอิซ จึ่งให้นามเมืองว่า “ มัสร เอล กาหิระ ” แต่ชาวอาหรับบัดนี้เรียกกันย่อ ๆ ว่า “ มัสร ” เท่านั้น ในเขตต์เมือง ไกโร เดี๋ยวนี้ยังมีเมืองเก่าที่ อาหรับเรียกว่า “ มัสร เอลอติกะ ” คือ “ มัสร เก่า ” ชาวยุโรปมักเรียกว่า “ ฟอสตาต ” เมืองนี้สร้างขึ้นเมื่อ ค. ศ. ๖๓๙ แต่ ฟอสตาต นี้ก็ยังไม่ใช่เมืองที่เก่าที่สุดซึ่งตั้งอยู่ที่ไกโรนี้ เพราะยังมีเมืองอยู่อีกเมืองหนึ่ง ซึ่งผู้แต่งหนังสือในโบราณกาลเรียกชื่อว่าบาบิลอน ๆ นี้ ไม่ได้ความแน่นอนว่าใครเป็นผู้สร้าง และได้สร้างขึ้นในสมัยใด นัยหนึ่งว่า พวกทหาร ชาวเมือง บาบิลอน ซึ่ง มา อาสา อยู่ใน กองทัพ ของ คัมบิเสส

แห่ง เปอรเซีย เมื่อครั้งมาเป็นเจ้าอยู่ใน อียิปต์ นั้น ได้สร้างเมือง "บาบิลอนใหม่" นี้ขึ้นเมื่อราว ก. ค. ๕๒๕ อีกนัยหนึ่งกล่าวว่าพวกชาว อัสสิเรีย ที่พระเจ้ารามเสส ที่ ๒ (ก. ค. ๑๓๓๓—๑๓๐๐) จับเป็นชะเลยมานั้นเป็นผู้สร้าง และยังมีที่เดากันว่าเก่ายิ่งขึ้นไปกว่านี้ก็มี แต่ไม่มีอักษรจาฤกฤๅสิ่งใดสิ่งหนึ่งในที่นั้นเอง ซึ่งจะอ้างเป็นพะยานได้ว่า เมือง บาบิลอน นี้จะเป็นเมืองสร้างสมัยใดก็จำใจต้องนึกอยู่แต่ว่าเมืองนี้เป็นที่โบราณมากหนักหนาเท่านั้น

ส่วน ไกโร ในปรัตยุตบันนี้ ต้องนับว่าเป็นเมืองใหญ่ที่สุดในทวีป อาฟริกา และมีพลเมืองกว่า ๖๐๐,๐๐๐ คน เมืองนี้เจริญมาก เพราะเกิดเป็นที่สำหรับชาวยุโรปไปเที่ยวและไปอยู่ในฤดูหนาว ทางไปมาก็สะดวกดี ในแถบที่ชาว ยุโรป ไปอยู่นั้นดูตึกกว้านบ้านเรือนเป็นอย่างฝรั่งทั้งสิ้น จนดู ๆ ไป เกือบจะ เผลอตัวว่าอยู่ในยุโรป แต่อากาศเมือง ไกโร อยู่ข้างจะร้าย ถ้าไม่ระวังตัวมักเจ็บง่าย ในเวลากลางวันร้อนจัด ทั้งแดดก็ร้อน ทั้งลมที่พัดมาก็ร้อน แต่พอพระอาทิตย์ตกก็เย็นเฉียบทันที เปลี่ยนรวดเร็วเช่นนี้ทำให้เป็นหวัดง่ายนัก ถ้ายกอากาศเสียแล้วก็ดูไม่ผิดอะไรกับเมืองในประเทศยุโรป ตามริมชายทะเล เมดิเตร์เรเนียน ถึงแม้ ผู้คนพลเมืองที่เห็นอยู่ในแถบใกล้ ๆ โฮเตล นั้น ก็ดูเป็นฝรั่งมาก ตามริมถนนมีโรงขายอาหารและเครื่องดื่มต่าง ๆ รถจ้างก็รูปร่างคล้ายรถที่ในกรุง ปารีส แต่ที่ ไกโร นี้เทียมม้าคู่ ที่ ปารีส เทียมเดียว รถรางไฟฟ้าก็มีทั่วไป ถ้าแม้เดิรต่อลงไป จนถึง สะพาน กัสรเอลนิล ที่ข้าม ลำน้ำไนล์ ก็จะได้ เห็นสิ่ง น่าดู อย่างหนึ่งคือ เห็นคนและยานและสัตว์พาหนะต่าง ๆ ข้ามสะพานนี้ตลอดวัน ดูราวกับกระแสน้ำไหลไม่มีเวลาหยุด นอกจากคนเดิร มียานพาหนะต่าง ๆ รถจ้างเทียมม้าคู่ เกวียนแขกรูปร่างคล้ายเกวียนบรรทุกของ คนนั่งเต็ม ๆ บางทีถึงสิบคนสิบสองคน รถของผู้ดีมีสารถีขับบ้าง ขับเองบ้าง ตูอูฐ มีคนขี่บ้าง บรรทุกของบ้าง เดิรโยก ๆ คุ้ลาย ๆ ช้าง ชูหน้าสูงจมูกดมอากาศดูชอบกล แล้วดูลา ซึ่งคนขี่บ้างบรรทุกของบ้าง ลานี้สังเกตว่าใช้มากยิ่งกว่าสัตว์พาหนะอื่น ๆ และ

เข้าใจว่าคงจะซื้อได้โดยราคาถูก ๆ เพราะเห็นราษฎรพลเมืองชาวไร่ชาวนา มีลาใช้กันโดยมาก ลาเป็นสัตว์ที่มีกำลังมากเกินตัว แขกร่างใหญ่ ๆ ใช้ลาทั้งขี่ทั้งบรรทุกของ ได้เห็นเช่นนี้บ่อย ๆ นึกดูออกจะน่าสงสาร แต่เห็นตัวลาเองไม่รู้สึกว่าหนัก ดูวิ่งไปได้คล่องแคล่วดี

ต่อนี้ไปถ้าแม้ข้ามสะพาน กัสรเอลนิล ไปที่เกาะ ที่เรียกตามภาษาอาหรับว่า "ฆะซีระ" นั้น ก็จะได้เห็นที่ทางซึ่งเป็นสถานไปเที่ยวสำราญของ พวกผู้ดีในไกโร ทั้งฝรั่งและ แขก ใน เกาะนี้ มี สนาม แข่งม้า ของ กรีฑาสโมสร ชื่อ ว่า "เคดิเพียล สปอตส์คลับ" สโมสรนี้ผู้ที่ไปเที่ยวเมือง ไกโร อาจเข้าเป็นสมาชิกชั่วคราวได้ ในอาณาเขตต์ที่ดินของสโมสรนี้มีสนามที่เล่น ลอนเตนนิส และโครเกต์ ซึ่งเป็นของชอบของพวกฝรั่งมาก รอบเกาะนี้มีถนนซึ่งเป็นที่ผู้ดีไปขับรถเล่นในเวลาบ่าย เพราะสองข้างถนนมีต้นไม้ปลูกไว้บังตะวัน ตอนบ่ายร่มเย็นสบายดี ถ้าแม้ขับรถไปตามถนนรอบเกาะนี้เวลาบ่ายระหว่าง ๔ โมงกับ ๕ โมงครึ่ง จะได้พบเห็นคนและรถดี ๆ มาก จะได้เห็นรถวิกตอเรีย เบ็ดประทุน คนนั่งในรถ แต่งกาย ประดับประดา ถูกต้อง ตาม แบบ อย่างใหม่ ที่สุด ที่ใช้ ใน กรุงปารีส จะได้เห็นรถ ดอกก๊าต ผู้ดีขับเองเทียมม้าเทศงาม ๆ จะได้เห็นรถเล็ก ๆ สำหรับเด็กขี่ และจะได้เห็นรถตู้ซึ่งเป็นยานธรรมดาของหญิงแขกผู้ดี หญิงเหล่านี้แต่งกายอย่างฝรั่งถูกต้องตามแบบ ปารีส ทุกประการ แต่มีผ้าบิดหน้าเสียครึ่งหนึ่ง บิดห่อแต่คอขึ้นไปจนถึงใต้นัยน์ตา คงแลเห็นแต่นัยน์ตานิดหนึ่งเท่านั้น ผ้าบิดหน้านั้นแต่เดิมใช้ผ้าหนาย้อมสีดำฤๅสีคราม แต่บัดนี้ใช้เป็นผ้าโปร่งขาวอย่างแบบกรุง ตุรกี ยังคงใช้ ผ้าหนาอยู่แต่หญิงราษฎร นำหน้ารถหญิงผู้ดีแขกมักมีคนวิ่งเรียกว่า "ไซส" สองคน มีหน้าที่คล้ายตำรวจของเรา คือวิ่งนำไปข้างหน้า เพื่อร้องบอกให้คนหลีกทางรถ พวกไซส มักแต่งกายสวมเสื้อแขนยาวเช่นเสื้อเชิ้ตแต่หลวม มีเสื้อกั๊กข้างนอกปักลายทอง และสวมกางเกงขาพองรัดที่ใต้เข่า สวมหมวกสีแดง บางทีก็มียันต์ทองติดและ

บางทีมีผ้าโพกพันด้วย ถุงเท้ารองเท้าไม่มี มือถือไม้ยาว ๆ คนจำพวกนี้ดูรูปร่างดีแข็งแรงและผีเท้าดีนัก โดยมากมักวิ่งนำรถของนาย ตั้งแต่บ้านที่ในเมืองออกไปจนถึง ฆะซีระ แล้วนั่งคอยอยู่ที่ปลายสะพานจนกว่านายจะกลับ ตามความจริงที่ในเกาะนี้ ถ้าไม่มีรถพวกหญิงแขกผู้ดี ฤๅ ไม่ได้ เห็น ชายผู้ดี สวมหมวกแดงอย่างแขกอยู่บ้างแล้ว ก็อาจเผลอไปว่าตนอยู่ในเมืองในประเทศยุโรปได้ อาจเผลอไปว่าขับรถเที่ยวเล่นใน วนะ ใหญ่ที่กรุง ปารีส ได้ ดูอะไร ๆ ที่จะเป็นเครื่องหลอกนัยน์ตาให้เห็นเป็นเช่นนี้มีอยู่แทบทุกอย่าง รถม้าก็คล้ายกัน คนที่ขึ้นรถไปก็แต่งกายแบบเดียวกัน จนชั้นหญิง “เก๋” ของฝรั่งเศสก็มีไปที่ ไกโร นี่แลคือ ไกโร ที่คนโดยมากไปเที่ยว คนโดยมากที่พูดอวดว่าได้เคยไปเที่ยวประเทศ อียิปต์ แล้วไม่ได้เคยไปเกิน ไกโร ไปเลยก็มี มัวไปหลงเพลิดเพลินเสียที่ ไกโร นี่เอง ที่จริงถ้าจะไปเที่ยวกันเช่นนั้นแล้ว ไม่เห็นว่าจำเป็นจะต้องไปถึง ไกโร ให้เปลืองเงินเลย จะไปเที่ยวที่ไหน ๆ ก็ได้ สักแต่ให้เป็นเมืองที่ประชุมชนก็แล้วกัน เป็นแต่ถ้าไปถึง ไกโร แล้วพอได้ ขึ้นชื่อว่าเคยไปอียิปต์ หน่อยเท่านั้น

ในเมือง ไกโร นี้มีโฮเตลดี ๆ หลายแห่ง โฮเตล ซาวอย ที่ข้าพเจ้าไปอยู่นั้น เป็นเรือนใหญ่งดงามมาก ผู้คนคึกคักอยู่ตลอดวัน และต่อไปในเวลากลางคืนจนดึก นอกจากผู้ที่นอนในโฮเตลนั้น ยังมีผู้มากินเข้าที่นั้นทุกวัน ทั้งกลางวันทั้งเย็น แต่เย็นแน่นกว่ากลางวัน มีนายทหารอังกฤษซึ่งมาประจำการอยู่ใน กองทหารอังกฤษ รักษา เมืองอียิปต์ กับที่ให้ ยืมมา เป็น นายทหารอียิปต์ นั้นมากินเข้าที่ โฮเตลซาวอย แทบทุกคืน ดูเครื่องแต่งตัวทหารต่าง ๆ งามดี ทั้งหญิงผู้ดีก็แต่งกายประกวดประขันกันมาอวด ต่างคนต่างมาดูกัน ครึกครื้นประดุจมีงานอยู่มิได้ขาด และถึงวันเสาร์เวลาเย็นยังมีการเต้นรำทุกสัปดาห ในวันที่มีเต้นรำเช่นนี้ ที่โฮเตลซาวอย ยิ่งแน่นไปกว่าธรรมดาอีก การเต้นรำนี้ถ้าผู้ใดได้มากินเข้าในโฮเตล แล้ว ก็เข้าไปเต้นรำได้ โดยไม่ต้องเสียเงิน แต่ถ้าไม่ได้มา

กินเข้าในโฮเตลนี้ต้องซื้อตั๋วพิเศษ โดยเหตุนี้ในวันเต้นรำ เวลาเย็น ห้องกินเข้าแน่นเหลือประมาณ จนจะกินอาหารให้มีความสุขแทบไม่ได้ ในห้องนั่งข้างนอกห้องกินเข้า ซึ่งใช้เป็นที่สูบบุหรี่นั้น ตอนเย็นวันเสาร์ถ้าไม่พูดจาว่าที่นั่งไว้ก่อนก็เลยไม่ได้นั่ง การเต้นรำเริ่มเวลา ๔ ทุ่ม พอจวนจะถึงเวลานี้จะเดินแห่งใดนั่งแห่งใดต้องเบียดคน แม้ในห้องอ่านหนังสือก็มีพวกที่มาเต้นรำเข้าไปนั่งเต็มหมด เพราะฉะนั้น ผู้ที่อาศัยนอนอยู่ใน โฮเตลซาวอย นั้นเอง ถ้าแม้ไม่พอใจในการที่จะเบียดคน ก็จำจะต้องหนีไปกินเข้า และนั่งเล่นที่แห่งอื่น แต่ถ้าจะว่าไปตามจริงก็ดูเล่นสนุกดีไปทางหนึ่ง ในวันเสาร์มักจะได้เห็นคนต่าง ๆ มาก โดยมากผู้ที่ไปในการเต้นรำที่ โฮเตลซาวอย เป็นพวกฝรั่งที่มีหน้าที่ต้องอยู่ประจำในไกโร ฤๅที่ไปอยู่ไกโรชั่วฤดูหนาว ส่วนพวกแขกอิยิปต์ก็มีไปบ้าง แต่ดูเหมือนจะไม่ใช่พวกที่แขกนับถือนัก ดูเหมือนจะเป็นพวกที่ตรงกับพวก “โซ๊ด” ของเรา คือเป็นพวกที่เห็นพวกกันเองเลวเกินไป ต้องคบแต่ชาวต่างประเทศ

ยังมีโฮเตลที่เคยมีชื่อเสียงดีอย่างยิ่งอยู่แห่งหนึ่ง คือ โฮเตลเชปเฮอต ตั้งแต่ โฮเตลซาวอย ตั้งขึ้น โฮเตลนี้สั่วไป ถ้าผู้ใดประสงค์จะไปกินเข้าเงียบ ๆ ไปที่ โฮเตลเชปเฮอต ก็ดีอยู่ ข้างในก็มีลวดลายงามดี ผูกลายเลียนแบบ อิยิปต์โบราณบ้าง แบบ อาหรับ บ้าง แต่ยังมีโฮเตลที่น่าดูยิ่งกว่านี้อีกแห่งหนึ่ง คือ ฆะซีระแปเลซโฮเตล ซึ่งอยู่ใน เกาะกลางน้ำไนล์ ซึ่งกล่าวมาแล้วนั้น ที่เรียกชื่อว่า ฆะซีระแปเลซ (วังเกาะ) เพราะตามความจริงได้เคยเป็นวังอย่างก่อนเคดิฟอิสไมล ผู้เป็นบุ เคดิฟ เดียวนี้เป็นผู้สร้างขึ้น เคดิฟอิสไมล อยู่ข้างจะสุรุ่ยสุร่ายมากอยู่เป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น วังฆะซีระ นี้ทำด้วยฝีมือช่างอย่างวิจิตร และสิ้นทรัพย์เป็นอันมาก ครั้นเมื่อ ประเทศอิยิปต์ เป็นหนี้ชาวต่างประเทศ มาก จึงจำเป็นต้องขายวังนี้เพื่อได้เงินใช้หนี้ส่วนตัว เคดิฟอิสไมล มีบริษัทซื้อทำเป็น โฮเตล การประดับประดาภายในอยู่ข้างจะใช้ของที่มีค่ามาก บันไดใหญ่ที่สำหรับขึ้นไปพื้นชั้นบนนั้น ขั้นทำด้วยศิลาอ่อนขาว ราวบันไดประดับด้วยศิลาเป็น

ลวดลายอย่างแบบ อิตาลี ที่เรียกว่า โมเสค ถ้าจะคิดแต่เงินที่ได้ใช้ไปในค่าทำบันไดน้อยอย่างเดียว ก็พอที่จะทำตึกหลังย่อม ๆ พอชนสามัญอยู่สบาย ๆ ได้สองฤๅสามหลัง ห้องบิลเลียดที่อยู่ชั้นล่าง เป็นห้องน่าดูห้องหนึ่ง มีเครื่องศิลาอ่อนกับเครื่องไม้จำหลักอย่างอาหรับงามดี ชั้นบนเป็นห้องที่อยู่ มีห้องใหญ่ ๆ ตกแต่งด้วยสิ่งมีราคามาก ๆ เมื่อครั้งเบ็ด คลองสุเอซ นั้น สมเด็จพระนาง เออเยนี อัครมเหสี ของ พระเจ้านะโปเลียน ที่ ๓ แห่ง กรุงฝรั่งเศส ได้มาประทับอยู่ในวังนี้ ห้องที่อยู่กว้างขวางจริง แต่ดูไม่น่าจะสบาย เพราะอยู่ข้างจะทึบ เฉลียงก็เล็ก ๆ และค่อนข้างจะมืดสักหน่อย มีพวกผู้ดีที่มาเที่ยวมาอยู่ที่โฮเตลนี้มาก เพราะเป็นที่เงียบสบายดีและอากาศโปร่ง มีสวนใหญ่เดิรเล่นเย็นสบาย ในสวนมีสระและก่อเขาปลูกต้นไม้ และมีเป็นเรือนอย่างแขกหลังหนึ่ง ซึ่งเดิมใช้เป็นที่สำราญของพวกนางห้ามของ เคดิฟอิสไมล แต่ในกาลบัดนี้แบ่งเป็น ๒ ตอน ตอนหนึ่งเป็น คาสิโน คือบ่อนอย่างดี ๆ มีการเล่นพะนันชะนิดที่เรียกว่า “ม้าเล็ก” คือมีกระดานกลมทำเป็นสนามม้า มีม้าเล็ก ๆ หมุนให้วิ่งเวียนไปรอบกระดาน ผู้เล่นจะเลือกเสมอม้าไหนก็ได้ พอม้าหยุดแล้ว ตัวใดอยู่ใกล้หลักชำนะที่สุด ผู้ที่เสมอม้านั้นก็เป็นอันถูก นอกนั้นกิน ในหลังเดียวกันนั้น อีกตอนหนึ่งทำเป็นห้องเต้นรำสำหรับให้คนเช่ามีการเต้นรำใหญ่ ๆ ได้ มีห้องกันสำหรับเลี้ยงของว่าง การตกแต่งในห้องนี้เป็นลวดลายอย่าง อาหรับ ดูงามดีมาก

ตามที่ได้เล่ามาแล้วเพียงเท่านี้ก็พอจะเป็นเครื่องนำให้เห็นได้แล้ว ว่า เมืองไกโร เป็นเมืองที่หาความสนุกสำราญได้ง่ายเพียงไร และไม่เป็นที่น่าประหลาดเลยที่พวก ชาวยุโรปชอบไปเที่ยวไกโรในฤดูหนาวกันเป็นอันมาก

บทที่ ๓

ตลาดเมืองไกโร

ในเมืองไกโร ทางแถบที่ฝรั่งอยู่นั้น มีร้านขายของต่าง ๆ ดี ๆ อยู่มาก แต่ยังมีที่น่าเที่ยวยิ่งกว่านี้ คือ ตลาดแขก ซึ่งเป็นที่น่าเที่ยวอย่างยิ่ง ไปเที่ยวที่นี้รู้สึกคล้ายไปเที่ยวตามตลาดวัดเกาะในกรุงเทพ ฯ มีถนนใหญ่ไปกลาง มีถนนแลตรอกเล็ก ๆ แยกออกไปเป็นหลายสาย ถนนใหญ่นั้นเรียกว่า ถนนมุสกี ซึ่งกว้างพอรถม้าขับหลีกกันได้ ๒ คัน ในถนนนี้ได้เห็นคนต่าง ๆ น่าดูมาก ในหมู่คนเดิรมีพวกที่เป็นชั้นพลเรือน เป็น แขกตุรกี บ้าง อาหรับ บ้าง เฟลลาห์ (คือคนพื้นเมือง อิยิปต์) บ้าง ยิว บ้าง พวก แขกตุรกี และ ยิว มักแต่งสวมเสื้อกางเกงอย่างฝรั่ง แต่สวมหมวกแดงกลมทรงสูงอย่างแบบ ตุรกี ซึ่งเรียกตามภาษาตุรกี ว่า “ ตาร์บุ๊ซ ” แต่พวก อาหรับ และ เฟลลาห์ มักแต่งสวมเสื้อยาวเบิดอกกรอมเกือบถึงข้อเท้า ทำด้วยแพรฤาผ้าสีต่าง ๆ สวม หมวกตาร์บุ๊ซบ้าง หมวกกลมมีผ้าโพกพันบ้าง สวมกางเกงหลวม ๆ สวมรองเท้าแตะหนังสีแดงฤาเหลือง ยังมี พวกเฟลลาห์ชั้นสามัญ ที่เป็นคนมาจากนอกเมือง แต่งกายสวมเสื้อยาวกรอมลงไปใต้เข่า ไม่มีดุม เรียกว่า “ กะละบียะ ” ทำด้วยผ้าย้อมมะเกลือฤาคราม มีผ้าโพกศีรษะ และสวมรองเท้าแตะหนังแดงฤาเหลือง พวก เฟลลาห์ ที่เห็น มักขี่ลา ฤาจูงลา ซึ่งมีของขายบรรทุกมาบนหลัง พวกผู้หญิงแต่งเสื้อยาวกรอมถึงข้อเท้า ทำด้วยผ้าย้อมมะเกลือฤาคราม บางคนมีผ้าคลุมศีรษะและคลุมหน้า แหวะฉะเพาะช่องนัยน์ตา ดูช่างน่ารำคาญแทนจริง ๆ แต่เป็นสิ่งนิยมกันว่า หญิงไม่ควรให้ชายอื่นนอกจากบิดาฤาสามีเห็นหน้า เพราะฉะนั้น จึงต้องใช้ผ้าบิดหน้าเช่นนี้ทั้งสิ้น เว้นแต่ที่เป็นทาส ฤาที่เป็นหญิงชาวไร่นา

ซึ่งจำเป็นต้องทำการงานหนัก แต่ถึงจะงดผ้าปิดหน้า ก็คงยังคลุมศีรษะอยู่ เพราะฉะนั้น ผมเป็นอันไม่ได้เห็นกันเลยว่าแต่งอย่างไร ทราบแต่ว่าไว้ผมยาว แต่จะเปลี่ยไว้ ฤๅจะเกล้ามุ่นเป็นผมมวยก็ทราบไม่ได้.

ในถนนมุสกินี้ มีเป็นห้างใหญ่ซึ่งควรดูอยู่ ๓ แห่ง ห้างหนึ่งคือ ห้างมัลลุก และบริษัท เป็นห้างขายเครื่องแต่งเรือนทำด้วยฝีมือช่างอย่างแขก มีฉากทำด้วยไม้ จำหลักชะนิดที่เรียกว่า มุซราบีย งาม ๆ มีเครื่องทองเหลืองสลักลายดุนเช่นถาด ฤๅสลักลายโปร่งเช่นตะเกียงเป็นต้น กับมีพรมและผ้าแพรบักบ้าง อีกห้างหนึ่งคือ ห้างหะตูน ขายเครื่องไม้มุซราบีย และไม้สลัก กับมีเครื่องสาตราวุธเก่า เครื่องเพ็ชร์ เครื่องทองประดับกายอย่างเก่า และโบราณวัตถุบ้าง แต่การที่จะซื้อของโบราณ ต้องระวังมาก เพราะอาจถูกหลอกได้ง่ายนัก มีผู้ทำปลอมกันมาก ตามห้างในแถบเมืองที่ฝรั่งอยู่ก็มีของโบราณปลอมเช่นนี้ขายเป็นอันมาก การทำของโบราณปลอมได้ทราบว่า เป็นทางหากินอย่างดีของคนจำพวกหนึ่ง ซึ่งอยู่ข้างจะมีความพยายามมาก วิธีทำของโบราณปลอมที่เป็นอย่างสนิทที่สุด คือ บันของต่าง ๆ ขึ้นด้วยดินให้เหมือนของโบราณแท้ แล้วเผาและเคลือบด้วยน้ำยาสีน้ำเงิน ซึ่งขูดจากตุ๊กตาที่ฝังไว้ในที่ฝังศพคน อียิปต์โบราณ น้ำยาอย่างนี้ผะสมใหม่ไม่ได้เหมือนเก่า จึงต้องใช้วิธีที่กล่าวมาแล้ว และของโบราณที่ทำเช่นนั้นแล้วจับยาก ต้องเป็นผู้ชำนาญแท้จึงจะจับได้ ห้างใหญ่อีกห้างหนึ่งใน ถนนมุสกินี คือ ห้างปาร์วิส มีของดี ๆ น่าดูหลายสิ่ง มีเครื่องเรือนที่ใช้ลาย อียิปต์โบราณมาผูกเข้าให้เหมาะ ดูก็งามดี และมีเครื่องอาภรณ์ต่าง ๆ ทำเลียนของ อียิปต์โบราณแต่ไม่หลอกว่าโบราณแท้ มีโคมแขวนสำหรับใส่ไฟฟ้าทำเลียนแบบโคมอย่างแขก มีเครื่องเรือนทำเลียนของ อาหรับ เก่าและใหม่ มีเครื่องไม้สลักทั้งโปร่ง ทั้งทึบ และมีของที่ทำเลียน ญี่บุ่น ซินยอร์ ปาร์วิส เจ้าของร้านเป็นผู้มีความคิดดี ช่างผูกลวดลายต่าง ๆ ของในร้านนี้จึงดีมาก แต่ราคาอยู่ข้างแพงกว่าแห่งอื่น และต่อไม่ได้

แต่ถ้าจะซื้อของเล่นให้สนุกต้องเข้าไปในตรอก ซื้อในร้านเล็กอาจได้ของดี ๆ ราคาถูก ๆ ช่างต่าง ๆ มักตั้งร้านอยู่เป็นแถว ๆ มีตรอกช่างทอง ตรอกช่างเงิน ตรอกช่างทองเหลือง ตรอกช่างไม้ ตรอกพรม ตรอกแพร ตรอกเพชรพลอย เข้าตรอกเหล่านี้จำเป็นต้องลงเดิร ที่อยู่ริม ๆ ถนนใหญ่ก็พอเดียน ๆ แต่ถ้าเข้าไปลึก ๆ หน่อย ก็รกและมีสกปรกบ้าง ทั้งมีผ้าขึงเป็นปรำกันแดดไปเกือบทั่วไป เพราะฉะนั้น บางแห่งต้องรีบเดิรเพราะมีกลิ่นไม่สู้ดี ของในตลาดนี้บางทีพบที่ดี ๆ เกินกว่าคาดหมาย มีผ้าบีกไหมทองงาม ๆ และพรมไหมก็พอหาได้บ้าง แต่การซื้อของต้องระวังมาก เพราะพวกแขกชาวร้านเหล่านั้น ดูเหมือน จะเห็นว่า อะหล่า สร้างชาวต่างประเทศมา ไว้สำหรับให้ฉ้อเล่นตามสบาย ถ้าใครหลงเชื่อถ้อยคำชาวร้าน ก็ต้องถูกปอกลอกบ่นบี้เท่านั้น ข้าพเจ้านึกชอบใจวิธีที่คนนำทางของข้าพเจ้าซื้อของในตลาด เมื่อข้าพเจ้าได้เห็นสิ่งใด สิ่งหนึ่งที่อยากจะซื้อ ข้าพเจ้าก็ชี้ให้คนนำทาง คนนำทางนั้นก็หยิบของขึ้นดูเผิน ๆ ทำหน้าตาสำแดงว่า เขาเห็นของนั้นเป็นของไม่วิเศษอะไร แล้วจึงถามราคา ถ้าชาวร้านบอกว่า ๕๐ เหรียญ เขาก็ตรวจดูของนั้นอีกครู่หนึ่ง แล้วบอกว่าเขาจะให้ ๒๐ เหรียญเป็นอย่างมาก ชาวร้านบอกว่า ขายไม่ได้ เขาก็โยนของนั้นคืนให้ แล้วเดิรไปเสีย ชาวร้านวิ่งตามมาบอกว่า ยอมลดให้ ๑๐ เหรียญ จะขอเพียง ๔๐ เหรียญ คนนำทางเขาก็ยืน ๒๐ ไว้อย่างเดิมอีก ถ้าชาวร้านไม่ให้ ก็ทำเดิรไปเสียอีก ลงท้ายก็ตกลงเป็นได้ของตามราคาของเรา และชาวร้านมักพูดยกเป็นบุญคุณว่า “ยอมให้แต่ท่านเท่านั้น เพราะอยากจะได้รับเกียรติยศว่า ได้ขายของแก่ท่าน ถ้าเป็นคนอื่นไม่ให้เลยเป็นอันขาด” แต่แท้จริงคนอื่นก็เหมือนกัน นอกจากคนที่ไม่รู้เท่า ซื้อของต่อไม่เป็น ชาวร้านก็ได้กำไรกว่าเท่าตัว วิธีอันกล่าวมาแล้วนี้ต้องใช้แทบทั่วไป ไม่ว่าซื้อ พรม ซื้อผ้า ฤๅ ซื้อ พลอย ที่ตลาดนี้พอจะหา พลอย ที่พอใช้ได้ มี พลอยโอปอล และ มูลการเวก เป็นต้น ทับทิม มรกต นิล พอหาได้บ้าง แต่ไม่สู้ดีและราคาแพง ข้อที่จะพึงต้องระวังอีกอย่างหนึ่ง คือ ถ้าไม่ได้ว่าจ้างคนนำทางของเราเอง

ไว้แล้ว ไม่ควรไปจ้างคนนำทางที่พบในตลาด เพราะคนจำพวกนี้มักรู้กันกับชาวร้าน พาไปที่ร้านซึ่งตนจะได้รับส่วนแบ่งบัน และมักกวนขอเงินไม่มีที่สุด การกวนขอเงินนี้เป็นเครื่องรำคาญใหญ่ยิ่งของผู้ที่ไปเที่ยวอย่างหนึ่ง จะเดิรไปทางไหนก็ได้ยินแต่เสียงขอเงินไปรอบข้าง จนชั้นทารกที่เดิรได้เตาะแตะก็ตามร้อง "เงิน! เงิน!" และแบมือขอเฉย ๆ ไม่ต้องมีพิธีรีตองอะไร และถ้าคนที่ไม่เคยไป ทำใจดีไปให้เงินเด็กเข้าคนหนึ่งแล้ว จะต้องถูกเด็ก ๆ รุมล้อมหน้าล้อมหลังขอเงินไม่มีที่สุด จนแทบจะเข้ายื้อแย่งในกาย การเที่ยวตลาดไกโรเป็นของที่สนุกมาก แต่ต้องระวังตัวคอยป้องกันการถูกหลอก ถูกฉ้อ ถูกกวน ต่าง ๆ เสมอ ถ้าจะให้เป็นทางดีที่สุด ในชั้นต้นควรเดิรดูเผิน ๆ ก่อน อย่าเพ่อแวะซื้อของ เมื่อเห็นของที่ต้องใจก็หมายตาไว้ แล้วเดิรดูต่อไป ต่อเมื่อได้ดูทั่ว ๆ ไปแล้ว จึ่งกลับไปแวะซื้อของที่ต้องใจภายหลัง การที่รีบร้อนเข้าไปในร้านแรกที่เขาเชิญเข้านั้น ภายหลังอาจเสียใจได้ เพราะของที่ซื้อในร้านนี้อาจมีดีกว่าในร้านอื่น ๆ ก็เป็นได้ สู้รอไว้ดูเลือกสรรเสียให้ทั่วก่อน แล้วจึ่งค่อยตกลงซื้อดีกว่า ตลาดนี้ไม่ใช่เล็ก เป็นเมืองหนึ่งต่างหากก็ว่าได้ ถ้าจะนับว่าตลาดนี้เป็นเมืองแขก ทางแถบโฮเตลเป็นเมืองแผนกฝรั่ง ดั่งนี้ จะใกล้ความจริงมากกว่า เพราะฉะนั้นถ้ามีเวลามาก ๆ น่าจะไปเที่ยวดูเล่นหลาย ๆ วัน แต่ถ้าไปแล้วก็ต้องจำไว้อย่างหนึ่งว่าการซื้อของในที่นี้จำเป็นต้องต่อ เพราะราคาที่ชาวร้านตั้งไว้นั้นเตรียมให้ต่อตั้งเกินราคาไว้ตั้งแต่ ๒ เท่าขึ้นไปทั้งสิ้น ส่วนของที่ควรซื้อนั้นก็กล่าวยาก เพราะความคิดของบุคคลไม่ใคร่ตรงกัน ส่วนข้าพเจ้าเห็นว่า ของน่าซื้อ คือ ผ้าแพรบักลวดลายเป็นไหมทอง กับไหมสีปนกัน มักใช้พื้นแพรดำฤๅสีแก่ ๆ พรมก็พอหาซื้อดี ๆ ได้บ้าง เครื่องทองเหลือง สลักดุนพอหาได้ทั่งงาม ๆ เครื่องไม้สลักโปร่ง ไม่ใคร่มีดีในร้านเล็ก ๆ แต่เครื่องทอง เครื่องเงิน ฝีมือไม่สู้ถูกตาอยู่ข้างจะหนาเทอะทะ และฝีมือหยาบ ๆ คล้ายพะม่า ฤๅลาว แต่ไม่ดีถึงเสียอีก เครื่องเพ็ชร์พลอยเป็นไม่ได้การ แหวนแต่ละวงหนาเทอะทะไม่เข้าทีเลย แต่ถ้าจะพูดทั่วไปแล้ว รู้สึกว่า การไปเที่ยวตลาดไกโรเป็นของไม่ควรเว้นอย่างหนึ่ง.

บทที่ ๔

วัดและที่ฝังศพ ณ ไกโร

ในเมืองไกโรนี้มีที่ควรดูอยู่หลายแห่ง ที่ใกล้บ้อมใหญ่มีวัดอยู่วัดหนึ่ง เรียกว่าวัด สุลต่านหัสซัน เป็นวัดที่น่าดูที่สุดแห่งหนึ่ง การก่อสร้างใช้ศิลาที่รื้อมาจาก ปีระมิด ที่ คีซะ สุลต่านหัสซัน โอรสของ สุลต่านนาซีร เป็นผู้สร้าง เริ่มแต่ ค. ศ. ๑๓๕๖ จนถึงปลายปี ค. ศ. ๑๓๕๘ จึงแล้วเสร็จ ตามเรื่องเล่ากันมาว่า เมื่อสร้างวัดนี้สำเร็จบริบูรณ์แล้ว สุลต่านหัสซัน ได้สั่งให้ตัดมือนายช่าง ผู้ทำเสีย เพื่อจะได้ทำอะไรให้งามเช่นนี้อีกไม่ได้ต่อไป ตามแบบวัดแขกมักทำเป็นชาลาอันหนึ่งและมีเป็นระเบียงรอบ กลางชาลามักมีอ่างน้ำสำหรับชำระล้างอวัยวะต่าง ๆ ตามที่สาสนามะหมัดกำหนดไว้ให้กระทำก่อนที่จะเข้าไปไหว้พระ ที่วัดสุลต่านหัสซันนี้ก็มีเช่นนั้น ทางด้านตะวันออกต่อระเบียงที่ล้อมชาลาไป มีห้องที่ฝังศพ สุลต่านหัสซัน ที่ฝังศพนั้นอยู่กลางห้อง มีเสาสลักลวดลายอย่างแขก ใช้หนังสือผูกให้เป็นลาย ที่พื้นห้องฝังศพนี้มีที่เขาชี้ว่าเป็นรอยโลหิตของผู้ที่สุลต่านหัสซันได้ฆ่าเสีย จริงอยู่ยังแลเห็นเป็นรอยสีน้ำตาลเบื้อนอยู่ แต่จะเป็นโลหิตฤๅอะไรเหลือที่จะทราบได้แน่ ที่วัดนี้มีหอคอยอยู่อันหนึ่งสูงประมาณ ๔๒ วา สำหรับเป็นที่ขึ้นไปประกาศเรียกคนให้มาไหว้พระ เดิมมีหอคอยอยู่หลายหอ แต่พังเสียหมดยังเหลืออยู่หอเดียว วัดนี้อยู่ข้างจะน่าดูมาก แต่รู้สึกว่าชำรุดมากแล้ว ถ้าไม่ได้ซ่อมแซมน่ากลัวจะไม่ทนไปได้อีกนาน

ต่อวัดนี้ไปหน่อยหนึ่งถึงที่ฝังศพ เคดิฟติวฟิก ผู้เป็นชนกของ เคดิฟเดี๋ยวนี้ ที่นี้เป็นที่สร้างขึ้นใหม่ ทำเป็นฝีมืออย่างแขก ผนังข้างในประดับด้วยศิลาอ่อนงามดี เป็นที่ควรดูแห่งหนึ่ง

ต่อนี้ไปถึงบ้อมกลางเมือง ซึ่ง สุลต่าน สะลาเห็ดดีน สร้างขึ้นเมื่อ ค.ศ. ๑๑๖๖ ใช้ศิลาที่รื้อมาจากบีระมิดทีคีซะ เป็นพื้น บ้อมนี้ตั้งอยู่บนเนินสูงเป็นไชยภูมิดี ดูแลเห็นไปได้ไกล ที่นี้มีกำแพงเชิงเทินมั่นคง ถ้าแม้ข้าศึกล้อมอาจยึดมั่นไว้ได้นาน บ้อมนี้เป็นบ้อมใหญ่อยู่ในหมู่บ้อมต่าง ๆ ที่ สะลาเห็ดดีนได้สร้างขึ้นเพื่อบ้องกันเมือง แต่ในสมัยนี้มีบ้นใหญ่ซึ่งยิงได้ระยะไกล ๆ เสียแล้ว จะนับว่าบ้อมนี้เป็นที่มั่นคงไม่ได้อีกต่อไป ข้อนี้ได้เห็นปรากฏอยู่แล้วตั้งแต่ บี ค.ศ. ๑๘๐๕ เมื่อมะหมัดอะลีปาชา ยกมาตีเมืองไกโร ได้ตั้งบ้นใหญ่บนเขา โมกัตตัม ยิงเข้าไปในบ้อมนี้ กูรซัดปาชา เจ้าเมืองเห็นเสียที จะรักษาบ้อมไว้ต่อไปอีก มิได้ ต้องยอมแพ้ ก็ถ้าแม้เมื่อร้อยบีเศษล่วงมาแล้วทำเช่นนั้นได้ มาในสมัยนี้ย่อมจะยิ่งทำได้สะดวกขึ้นอีกมาก ทางเข้าบ้อมนี้ที่ใช้มากที่สุดในชั้นก่อน ๆ คือทางประตูชื่อ บับเอลซับ แต่ประตูนี้เข้ามาถึงกำแพงชั้นใน มีกำแพงกันเป็นช่องแคบ มีทางฉะเพาะเดิรได้ ๔ ฤๅ ๕ คน เมื่อ ค. ศ. ๑๘๑๑ มะหมัดอะลีได้ มีคำสั่งให้ขับพวกมามลูกออกจากบ้อม ครั้นมาถึงช่องแคบนี้ ทหารของมะหมัดอะลีได้กล้มรุมกันฆ่าพันพวก มามลูกล้มตายเป็นอันมาก แต่มีพวกหัวหน้ามามลูกคนหนึ่งรู้กลไม่ยอมไปทางช่องแคบ ครั้นทหารไล่ตามก็ขี่ม้ากระโจนลงไปจากบ้อม ถึงพื้นดินล่างม้าตาย แต่ตัวคนขี่หาตายไม่ จึงได้หนีไปพ้นคนหนึ่ง ในเวลานี้ผู้นำทางยังพอใจชี้ให้ดูที่ซึ่งหัวหน้ามามลูกนั้นโจนจากบ้อม ที่พะนักศิลาล้อมลานบ้อม ยังชี้ให้ดูรอยเท้าม้าเมื่อเผ่นขึ้นไปก่อนจะกระโจน จากลานบ้อมตรงนี้ ลงไปถึงพื้นดินล่างก็ไม่ใช่เตี้ย เพราะฉะนั้นถ้ามามลูกที่โดดลงไปนั้นไม่ตายจริง ก็ต้องนับว่าเป็นโชคดีหนักหนา ในบ้อมนี้มีโรงทหารซึ่งบัดนี้ใช้เป็นโรงที่พักกองทหารราบอังกฤษ ที่มาอยู่ประจำ ณเมืองไกโร และในบ้อมนี้ มีสิ่งสำคัญ อยู่อีกอย่างหนึ่ง คือบ่อน้ำซึ่งเรียกว่าบ่อ ยูซุฟ ตามนามของ สุลต่าน ยูซุฟ สะลาเห็ดดีน ผู้สร้างบ้อม บ่อนี้

เป็น ๒ ตอน ลึกประมาณ ๔๒ วา และเมื่อจะสร้างบ้อมนี้ในบ่อมีทรายเต็มอยู่หมด สุลต่าน สะลาเห็ดดีน เป็นผู้ให้ชำระให้หมดทราย และน้ำบ่อนี้จึงกลับใช้ได้อีกดั่งเก่า บ่อนี้พวกชาวอิยิปต์โบราณคงเป็นผู้ขุดไว้ สุลต่าน ยูซุฟ เป็นแต่มาแก้ไขให้ดีอย่างเดิมเท่านั้น

ภายในเขตต์บ้อมนั้นมีโบสถ์แขกอันงดงามอย่างยิ่งอยู่โบสถ์หนึ่ง คือที่เรียกว่า วัดมะหมัดอะลี ซึ่ง มะหมัดอะลี ปาชา ได้เริ่มสร้าง แต่พึ่งแล้วบริบูรณ์ในสมัยเมื่อ ไสดปาชา เป็นเจ้า อิยิปต์ ค.ศ. ๑๘๕๗ การก่อสร้างใช้ศิลาอาละบาสะเตอร์จากเขาริมเมือง เบนิสุเอฟ ชาลากลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัสร์ มีระเบียงมีเสาศิลารอบทั้ง ๔ ด้าน ในกลางมีอ่างน้ำ ทางด้านตะวันตก มีหอนาฬิกา ๆ นั้น พระเจ้าหลุยส์ ฟิลลิปแห่งกรุงฝรั่งเศสได้ประทานแด่ มะหมัดอะลีปาชา ตัวโบสถ์เองนั้นถ่ายแบบมาจากโบสถ์เซนต์โซเพีย ณกรุงคอนสแตนติโนปล เป็นรูป ๔ เหลี่ยม มีหลังคากลมเป็นยอดใหญ่หนึ่ง หลังกลมเล็กทั้ง ๔ ทิศ รวมเป็น ๕ ยอด ที่ฝังศพ มะหมัดอะลี อยู่ภายในโบสถ์ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ มีธรรมมาศน์อยู่ริมนั้น ทางผนังด้านตะวันออกมีแผ่นศิลาสลักเป็นซุ้มประตู ในประตูมีอักษรแขกเขียนกถาคัดจากโก้หร่าน ที่นี้เรียกว่า กิบบาห์ เมื่อเวลาสวดมนต์ไหว้พระต้องบ่ายหน้าไปทาง กิบบาห์นี้ วัดนี้มีหอคอย ๒ อัน ซวดทรงระหงงามดียิ่งกว่าที่แห่งอื่น ๆ ที่ได้เห็นในเมือง ไกโร

ยังมีโบสถ์แขกในเขตต์เมืองไกโรนี้ที่น่าดูอีกหลายแห่ง แต่ถ้าจะเล่าถึงทั้งหมดก็ดูจะเปลืองที่มากนัก จึงจะได้ข้ามไป กล่าวถึง ที่ฝังศพ คาลิฟ ทั้งหลาย ซึ่งอยู่นอกเมืองไกโรทางด้านตะวันออก ทางไปนั้นสะดวกดี แต่ถนนมีฝุ่นมากเหลือเกิน ที่ฝังศพนี้ดูราวกับเมือง แต่ไม่มีคนอยู่เท่านั้น มีที่ฝังศพมากมายเหลือที่จะนับได้ พวก คาลิฟ ที่ฝังอยู่ในที่นี้ คือ พวก สุลต่าน วงศ์ เซอรคัสเซียน

พระราชหนังสือพิมพ์ของสยามไทยเขษม

มามลูก ซึ่งได้ครองอิยิปต์อยู่ตั้งแต่ ค. ศ. ๑๓๘๒ จนถึงปี ๑๕๑๗ ในที่นี้ฝังอยู่ทั้งศพ คาลิฟ และศพพวกญาติวงศ์ และที่ฝังศพ เคดิฟอิสไมล์ ผู้เป็นปู่เคดิฟเดี๋ยวนี้ก็อยู่ในที่นี้ด้วย ที่ฝังศพเหล่านี้ บางแห่งทำเป็นโรงสวดติดอยู่ด้วย มีที่ทำด้วยฝีมือประณีต อยู่หลายแห่ง แต่น่าเสียใจที่ปราศจาก ความบำรุงรักษา จึงปรักหักพังไปเสียมากแล้ว ที่ฝังศพที่เป็นอย่างงามในที่นั้น คือ วัดที่ฝังศพไกตเบ ซึ่งครองอิยิปต์ แต่ ค. ศ. ๑๔๖๘ ถึง ๑๔๙๖ ในที่นี้ มีลวดลายประดับด้วยศิลาชิ้นเล็ก ๆ และรูปวัดก็งามน่าดูกว่าแห่งอื่น.

(ต้นฉะบับพระราชหัดถ์เลขา มีเพียงเท่านี้)